

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONRASI
İZMİR'DE SOSYAL YAŞAM
(1945-1950)

Yüksek Lisans Tezi

ŞİRİN ÇAKMAK

İZMİR – 2019

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONRASI
İZMİR'DE SOSYAL YAŞAM
(1945-1950)

Yüksek Lisans Tezi

ŞİRİN ÇAKMAK

Tez Danışmanı
Dr. LEYLA KIRKPINAR

İZMİR – 2019

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS TEZ SAVUNMA SINAVI TUTANAĞI

Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı Başkanlığı

ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı A.İ.İ.T. Yüksek Lisans programı 2011880011 numaralı öğrencisi **Şirin ÇAKMAK** ile ilgili Yüksek Lisans tez savunma sınavı tutanağı aşağıdadır Gereğini arz ederim.

Doç. Dr. Hasan Taner KERİMOĞLU
Anabilim Dalı Başkanı

SINAV TUTANAĞI

Dokuz Eylül Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin 9 maddesi uyarınca Enstitü Yönetim Kurulu'nun 30/05/2019 tarih ve 1026/4 sayılı kararı ile oluşturulan Tez sınav jürimiz tarafından incelenen "**İkinci Dünya Savaşı'ndan Sonra İzmir'de Sosyal Yaşam (1945-1950)**" başlıklı Yüksek Lisans tezi ile ilgili olarak jürimiz 25/06/2019 tarihinde saat: 13.00 'da toplanarak aşağıda belirtilen şekilde işbölümü yaptıktan sonra adayın tez savunmasını dinlemiştir. Yönetmelik gereğince adaya tezi ile ilgili sorular yöneltilmiş ve tartışmalardan sonra adayın tezi hakkında düzeltme kararı verilmiştir. Aynı jürimiz 13/09/2019 tarihinde saat 11.00 da yeniden toplanmış ve teze ilgili aşağıdaki karar verilmiştir.

KABUL edilmesine

Oy Birliği ile

BAŞARI NOTU: (95)

RED edilmesine

Salt Çoğunlukla

(**) DÜZELTME verilmesine

Tez Sınav Jürisi	Unvanı, Adı Soyadı	İmza
Tez Danışmanı	Dr. Öğr. Üyesi Leyla KIRKPINAR	
Üye	Doç. Dr. Hasan Taner KERİMOĞLU	
Üye (Diğer Üniversite)	Dr. Öğr. Üyesi Taner BULUT	

ONAY
Doç. Dr. Hasan Taner KERİMOĞLU
Müdür

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum *İkinci Dünya Savaşı Sonrası İzmir'de Sosyal Yaşam (1945-1950)* adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakça da gösterilenlerden oluştuğundan, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

20/08/2019

Şirin ÇAKMAK

T.C
YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
ULUSAL TEZ MERKEZİ

TEZ VERİ GİRİŞ FORMU

Referans No	10294841
Yazar Adı / Soyadı	ŞİRİN ÇAKMAK
T.C.Kimlik No	26149232706
Telefon	5377956500
E-Posta	cakmakfevzi@yahoo.com.tr
Tezin Dili	Türkçe
Tezin Özgün Adı	İkinci Dünya Savaşı Sonrası İzmir'de Sosyal Yaşam (1945-1950)
Tezin Tercümesi	Social Life Of İzmir After The Second World War (1945-1950)
Konu	Tarih = History ; Türk İnkılap Tarihi = History of Turkish Revolution
Üniversite	Dokuz Eylül Üniversitesi
Enstitü / Hastane	Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü
Anabilim Dalı	Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı
Bilim Dalı	Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bilim Dalı
Tez Türü	Yüksek Lisans
Yılı	2019
Sayfa	117
Tez Danışmanları	DR. ÖĞR. ÜYESİ LEYLA KIRKPINAR
Dizin Terimleri	İzmir basını=İzmir press ; İzmir=Izmir ; İzmir-Alsancak= ; İzmir Su Şirketi=İzmir Water Company ; Demokrat İzmir gazetesi=Democrat Izmir newspaper
Önerilen Dizin Terimleri	

16.09.2019

İmza:.....

ÖZET

1939-1945 yılları arasında gerçekleşen İkinci Dünya Savaşı, Türkiye'nin savaşı girmemesine rağmen, savaşa girmemek adına yürüttüğü siyaset ülke içinde siyasi, sosyal ve iktisadi alanda derin etkiler yaratmıştı. Ege Bölgesi'nin hatta Türkiye'nin en büyük ihracat limanlarından birine sahip olan İzmir'de İkinci Dünya Savaşı'nın olumsuzluklarından yoğun bir şekilde etkilenmişti. İktisadi durgunluk ve savaş dönemi uygulamaları İzmir'in sosyal hayatında da yavaşlamayı beraberinde getirmişti. Savaşın sona ermesiyle birlikte, hem iç siyasetteki rahatlama hem de Türkiye'nin Batılı ülkelerle başlattığı ilişkiler, ülkenin Batı'ya açılan bir şehri olan İzmir'de de kendini hissettirmişti. Öncelikle artan iktisadi canlanma sosyal hayatın hızlanmasını beraberinde getirmişti. İlk etkisini İzmir Fuarında göstermiş, bir çok yabancı ülke fuara katılmıştı. Öte yandan İzmir belediyesi başta olmak üzere pek çok kamu ve özel kurum İzmir'in sosyal hayatına etki eden girişimlerde bulunmuş; sosyal hayatı yönlendiren adımlar atmışlardı.

Bu tez çalışmasında İkinci Dünya Savaşı sonrası İzmir'in sosyal hayatına ışık tutulmaya çalışılacak; halkın günlük yaşantısına etki eden pek çok düzenleme, uygulama, etkinlik hakkında bilgi verilecektir.

Anahtar Kelimeler:

İzmir

Sosyal Hayat

Fuar

Bayramlar

Sinema

ABSTRACT

The Second World War took place between the years 1939-1945, despite Turkey to enter the war, in order to go to war conducted by politicians in the country politics, it had a profound effect on the social and economic field. Even in the Aegean region, which has one of Turkey's biggest export port of Izmir, the negativity of the Second World War was heavily affected. Economic stagnation and wartime practices brought about a slowdown in Izmir's social life. With the end of the war, as well as relaxation in both domestic politics and Turkey's relations with Western countries began in Izmir, a city to the West of the country he had made itself felt. First of all, the economic revival brought about the acceleration of social life. The first effect was shown in Izmir Fair, many foreign countries participated in the fair. On the other hand, many public and private institutions, especially the municipality of Izmir, have made attempts to affect the social life of İzmir; they had taken steps that led to social life.

In this thesis, we will try to shed light on the social life of İzmir after the Second World War; will be informed about many regulations, practices and activities affecting the daily life of the people.

Key Words:

İzmir   Social Life   Izmir Fair   Holiday   Cinema

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	II
ABSTRACT	III
İÇİNDEKİLER	IV
ÖNSÖZ	VI
TABLolar	VII
KISALTMALAR	VII
GİRİŞ	1
1. İzmir'in İdari Teşkilatı	2
2. İzmir'in Nüfusu	4
3. İkinci Dünya Savaşı Yıllarında İzmir	6
4. Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinde İzmir'de Siyasi Hayat	11
4.1. İzmir'de Seçimler	14
4.1.1.1946 Yılı Belediye Seçimleri	15
4.1.2. 21 Temmuz 1946 Yılı Milletvekili Genel Seçimi ve İzmir	17
5. İkinci Dünya Savaşı Sonrası İzmir'de Kamusal Hizmetlerin Durumu	21
5.1. Belediye Hizmetleri	22
5.2. Sağlık ve Sosyal Yardım İşleri	27
5.3. Su Hizmeti	42
5.4. Elektrik Hizmeti	44
5.5. Havagazı Hizmeti	47
5.6. Şehir Mezbahası ve Buz Fabrikası	47
5.7. Ulaşım Hizmetleri	48
6. Savaş Sonrası İzmir'de Kentleşme ve Gecekondü Sorunu	55
7. İzmir'in Ticari Hayatı	57
8. Savaş Sonrası İzmir'de Eğitim Hayatı	64

9. İzmir’de Sağlık Hizmetleri	65
10. İzmir’de Basın Hayatı	67
11. İzmir İçinde Faaliyet Yürüten Hayır Ve Meslek Kurumları	69
12. İkinci Dünya Savaşı Sonrası İzmir’in Eğlence Hayatı	75
12.1. Tiyatrolar	75
12.2. Sinemalar	77
12.3. Eğlence Mekanları	80
12.4. Mesire Alanları	82
12.5. İzmir Enternasyonal Fuarı	82
12.5.1. 1945 Yılı İzmir Enternasyonal Fuarı	83
12.5.2. 1946 Yılı İzmir Enternasyonal Fuarı	86
12.5.3. 1947 Yılı İzmir Enternasyonal Fuarı	87
12.5.4. 1948 Yılı İzmir Enternasyonal Fuarı	89
12.5.5. 1949 Yılı İzmir Enternasyonal Fuarı	89
13. İzmir’de 9 Eylül Kurtuluş Bayramı İle Milli Bayram Kutlamaları	92
13.1. 9 Eylül Kurtuluş Bayramı	92
13.2. Milli Bayramlar	96
13.2.1. 23 Nisan Ulusal Egemenlik Bayramı Kutlamaları	96
13.2.2. 1 Mayıs Bahar Bayramı Kutlamaları	97
13.2.3. 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı Kutlamaları	99
13.2.4. 30 Ağustos Zafer Bayramı Kutlamaları	101
13.2.5. 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları	102
SONUÇ	105
KAYNAKÇA	108
EKLER	

ÖNSÖZ

İzmir, limanı sayesinde 18. Yüzyılın başından itibaren Batı ile olan ilişkilerini yoğunlaştırmış, artan ticari faaliyetler sonrası başta nüfusu olmak üzere, her alan hızlı bir gelişme göstermişti. Batı Anadolu hinterlandı sayesinde, başta tarım ürünleri olmak üzere pek çok ürünün İzmir'den dünyaya satışı gerçekleştirilmeye başlanmıştı. 20. Yüzyılın başına gelindiğinde İzmir artık Osmanlı Devleti'nin başkent İstanbul'dan sonra en fazla gelişen, modern şehirlerinden biriydi. Fakat İzmir, Birinci Dünya Savaşı sonrası 15 Mayıs 1919'da Yunanistan tarafından işgal edildi. Üç yılı aşkın bir süre işgal altında kalan İzmir, 9 Eylül 1922 tarihinde kurtuluşa kavuştu. Fakat kurtuluştan birkaç gün sonra 13 Eylül 1922'de başlayan büyük İzmir yangını sonrası, şehrin en gelişmiş bölgeleri büyük bir tahribata uğradı. Uzun süren işgal günleri ve ardından gelen büyük yangın İzmir'in yüzyıllardır elde ettiği kazanımların çoğunu tüketti. Kurtuluş Savaşı sonrası mübadele süreci ile birlikte ülkeden yüzbinlerce Rum gitti. Gidenlerin bir kısmı İzmir ve çevresinde yaşayan Rum'lardı. Onlarında Cumhuriyet'in ilk yıllarıyla birlikte, Cumhuriyet Hükümetleri, eldeki sınırlı olanaklarla İzmir'i eski günlerine döndürme gayreti içinde oldu. 1930'lı yıllarda göreve gelen Dr. Behçet Uz'un belediye başkanlığı döneminde, başta yangın alanı olmak üzere, şehrin pek çok yerinde imar faaliyetlerine girişildi. Siyasi ve iktisadi ve sosyal alanda atılan devrimsel adımlar, beraberinde İzmir şehir hayatında canlanmayı beraberinde getirdi. Örneğin, İzmir Fuarı önemli bir gelişim alanıydı. Fakat şehir yavaş yavaş ayakları üzerine kalkarken, 1939-1945 yılları arasında gerçekleşen İkinci Dünya Savaşı tüm ülkeyi olduğu gibi İzmir'i de derinden etkiledi.

Bu tez çalışmasında İkinci Dünya Savaşı sonrasında başlayarak, Demokrat Parti'nin iktidara geldiği dönem içindeki 1945-1950 arasında İzmir'in sosyal hayatında yaşanan gelişmeler, halkın yaşantısını etkilen olaylar hakkında bilgi verilmeye, o günlere ışık tutulmaya çalışılacaktır. Tezin hazırlanma sürecinde katkılarını esirgemeyen danışman hocam Dr. Öğr. Üye. Leyla KIRKPINAR'a; tez yazım süreci boyunca bana destek çıkan eşim Fevzi ÇAKMAK ile yazım sürecinde zaman zaman ihmal ettiğim çocuklarım Çağan Ege ile Mert ÇAKMAK'a teşekkür ediyorum.

Şirin ÇAKMAK

İzmir-2019

TABLULAR

	Sayfa
Tablo 1 İzmir İline Bağlı İlçeler (1923-1950)	3
Tablo 2 Cumhuriyet İdaresi Altında İzmir’de Görev Yapan Valiler (1923-1950)	3
Tablo 3 1940-1950 İzmir’in Merkez ve İlçe Nüfusları	5
Tablo 4 İzmir Şehir Merkezi Nüfus Miktarı ve Artış Oranı	5
Tablo 5 1946 Yılı Milletvekili Seçimlerinde CHP ve DP Adaylarının Aldıkları Oy Miktarları	19
Tablo 6 Cumhuriyet Dönemi İzmir’de Görev Yapan Belediye Başkanları (1923-1930)	24
Tablo 7 İzmir Belediyesi’nin 1945-1950 Gelir-Masraf Durumu	27
Tablo 8 İzmir Mezbahasının Yıllık Kesim Miktarları	48
Tablo 9 İzmir ve Çevresi Arasında Mevcut Otobüs Hatları ve Otobüs Sayıları	52
Tablo 10 İzmir’de Motorlu Araç Sayıları (1945-1949)	53
Tablo 11 İzmir’de Yıllar İçinde Yapılan Bina Sayı ve Niteliği	57
Tablo 102 İzmir Şehir İçindeki Eğitim Kurumları ve Öğrenci Sayıları	64
Tablo 113 İzmir Şehrinde Mevcut Resmi Hastaneler	65
Tablo 124 İzmir’de Faaliyet Yürüten Hayır ve Meslek Kurumları ve Başkanları	69

KISALTMALAR

CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
DP	: Demokrat Parti
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
MP	: Millet Partisi
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
BCA	: Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi

GİRİŞ

İzmir, limanı sayesinde 18. Yüzyılın başından itibaren Batı ile olan ilişkilerini yoğunlaştırmış, artan ticari faaliyetler sonrası başta nüfusu olmak üzere, her alanda hızlı bir gelişme göstermişti. Batı Anadolu hinterlandı sayesinde, başta tarım ürünleri olmak üzere pek çok ürünün İzmir'den dünyaya satışı gerçekleştirilmeye başlanmıştı. 20. Yüzyılın başına gelindiğinde İzmir artık Osmanlı Devleti'nin başkent İstanbul'dan sonra en fazla gelişen, modern şehirlerinden biriydi. Fakat İzmir, Birinci Dünya Savaşı sonrası 15 Mayıs 1919'da Yunanistan tarafından işgal edildi. Üç yılı aşkın bir süre işgal altında kalan İzmir, 9 Eylül 1922 tarihinde kurtuluşa kavuştu. Fakat kurtuluştan birkaç gün sonra 13 Eylül 1922'de başlayan büyük İzmir yangını sonrası, şehrin en gelişmiş bölgeleri büyük bir tahribata uğradı. Uzun süren işgal günleri ve ardından gelen büyük yangın İzmir'in yüzyıllardır elde ettiği kazanımların çoğunu tüketti. Kurtuluş Savaşı sonrası mübadele süreci ile birlikte ülkeden yüzbinlerce Rum gitti. Gidenlerin bir kısmı İzmir ve çevresinde yaşayan Rum'lardı. Onlarında Cumhuriyet'in ilk yıllarıyla birlikte, Cumhuriyet Hükümetleri, eldeki sınırlı olanaklarla İzmir'i eski günlerine döndürme gayreti içinde oldu. 1930'lı yıllarda göreve gelen Dr. Behçet Uz'un belediye başkanlığı döneminde, başta yangın alanı olmak üzere, şehrin pek çok yerinde imar faaliyetlerine girişildi. Siyasi ve iktisadi ve sosyal alanda atılan devrimsel adımlar, beraberinde İzmir şehir hayatında canlanmayı beraberinde getirdi. Örneğin, İzmir Fuarı önemli bir gelişim alanıydı. Fakat şehir yavaş yavaş ayakları üzerine kalkarken, 1939-1945 yılları arasında gerçekleşen İkinci Dünya Savaşı tüm ülkeyi olduğu gibi İzmir'i de derinden etkiledi.

İkinci Dünya Savaşı sonrası İzmir'in sosyal hayatını ortaya koymaya çalıştığımız bu çalışmanın içeriğinde İzmir'in idari teşkilatı, nüfus durumu, siyasi hayatında yaşanan gelişmeler, savaşın ardından İzmir'deki kamusal hizmetlerin durumu ve iktisadi gelişmeler, eğlence hayatı, İzmir Enternasyonal Fuarı ile milli bayram kutlamaları ile eğitim hayatı, sağlık hizmetleri, basın hayatı, hayır ve meslek kurumları başlıklarına yer verilmiştir.

1. İZMİR'İN İDARİ TEŞKİLATI

İzmir şehrinin kuzeyinde 800 m yükseklikte Yamanlar Dağı, güneyinde 825 m yükseklikte Çifte Kardeş Tepeleri ve doğusunda Buca sırtları ile Altın Dağ tepeleri bulunmaktadır. Şehir, Kadifekale, Beştepeler ve Bozyaka civarında Karafatma etekleri ile körfezde sonlanan bir ova içine kurulmuştur. Şehrin Bostanlı'dan İnciraltı'na kadarki sahil kısmı yaklaşık 30 Km'yi bulurken; Körfez içinde en yayılmış kısmı Pasaport'tan itibaren Tepecik'e doğru 3 km'yi bulmaktadır. İzmir Körfezine kuzey bölgesinden Gediz nehri ve Doğu tarafından Melez ve Bornova çayları ile Arap Deresi akmaktadır¹.

20. yüzyılın başında İzmir, Osmanlı Devleti bünyesinde idari olarak Aydın Vilayetine bağlı beş sancaktan biriydi². İzmir merkez, Nif (Kemalpaşa), Menemen, Urla, Seferihisar, Karaburun, Çeşme, Ödemiş, Tire, Bayındır, Bergama, Kuşadası, Foçateyn ilçelerinden oluşuyordu³. Cumhuriyet'in ilanından sonra, 1924 yılında kabul edilen Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun 89-91 maddelerine göre Sancaklar kaldırılmış; bunun sonucu olarak Aydın Vilayeti parçalanmış; İzmir Sancağı, vilayet haline gelmişti.

İzmir, şehir merkezi ile birlikte on beş ilçe ve yirmi altı nahiyeden oluşuyordu. Bornova ve Seydiköy nahiyeleri İzmir merkez ilçesine; Birgi, Adahide, Kiraz, Beydağı nahiyeleri Ödemiş ilçesine; Gülbahçe nahiyesi Urla ilçesine; Kınık, Turanlı, Kozak, Reşadiye nahiyeleri Bergama ilçesine; Gökçen nahiyesi Tire ilçesine; Barbaros ve Alaçatı nahiyeleri Seferihisar ilçesine; Yeni Foça nahiyesi Eski Foça ilçesine; Küçük Bahçe ve Mordoğan nahiyeleri Karaburun ilçesine; Akıncılar (Selçuk) ve Davutlar nahiyeleri Kuşadası ilçesine; Altınova ve Çandarlı nahiyeleri Dikili ilçesine; Dağ Kızılcı ve Değirmendere nahiyeleri Torbalı ilçesine; Aliağa nahiyesi Menemen ilçesine bağlıydı. Bayındır ve Kemalpaşa'nın nahiyesi bulunmuyordu⁴. 1947 yılında kabul edilen kanunla Kınık ve Kiraz, İzmir'in iki yeni ilçesi olmuştur⁵.

1950 yılına geldiğimizde İzmir'in idari yapısı şöyleydi:

¹ **İzmir Şehri İmar Komisyonu Raporu**, İzmir Belediyesi, 1951, s. 8-9.

² Aydın Vilayeti İzmir, Saruhan, Aydın, Menteşe ve Denizli sancaklarından oluşmaktadır.

³ **1326 Aydın Vilayet Salnamesi**, s. 764.

⁴ **İzmir Vilayet Salnamesi 1927-1928**, Bilgi Matbaası, İzmir, 1929, s. 16.

⁵ "Yeniden 15 ilçe kurulması hakkında Kanun", Kanun No: 5071, **Resmi Gazete**, S 6635 (18 Haziran 1947)

İzmir İline Bağlı İlçeler (1923-1950)			
1	Bayındır	9	Ödemiş
2	Bergama	10	Seferihisar
3	Çeşme	11	Tire
4	Foça	12	Urla
5	Karaburun	13	Torbalı*
6	Kemalpaşa	14	Dikili**
7	Kuşadası	15	Kınık***
8	Menemen	16	Kiraz***
* 26 Haziran 1926 yılında ilçe yapıldı.			
** 28 Haziran 1928 yılında ilçe yapıldı			
*** 11 Haziran 1947 yılında ilçe yapıldı			
Kaynak: İzmir İl Yıllığı, 1967, s. 57.			

Tablo 13 İzmir İline Bağlı İlçeler (1923-1950)

Cumhuriyet dönemi içinde, 1950 yılına kadar ki sürede İzmir’de vali olarak görev yapan kişiler ise şöyledir:

Cumhuriyet İdaresi Altında İzmir’de Görev Yapan Valiler (1923-1950)		
Aziz Akyürek	8 Ağustos 1923	21 Temmuz 1924
İhsan Paşa	22 Temmuz 1924	2 Ocak 1926
Kazım Dirik	27 Mart 1926	9 Ağustos 1935
Fazlı Güleç	9 Ağustos 1935	17 Mart 1939
Ethem Aykut	29 Mayıs 1939	30 Haziran 1940
Fuat Tuksal	5 Ağustos 1940	23 Mayıs 1942
Sabri Öney	3 Temmuz 1942	28 Aralık 1943
Şefik Soyer	26 Ocak 1944	31 Ocak 1948
Osman Sabri Adal	19 Şubat 1948	30 Kasım 1951
Kaynak: İzmir İl Yıllığı, 1967, s. 60.		

Tablo 2 Cumhuriyet İdaresi Altında İzmir’de Görev Yapan Valiler (1923-1950)

Adnan Bilget, 1949 yılında İzmir’e ilişkin kaleme aldığı çalışmasında, incelediğimiz dönem içinde İzmir’de görev yapan Osman Sabri Adal ile bir önceki vali olan Şefik Soyer hakkında, o günleri yaşayan biri olarak görüşlerini paylaşmıştı. Bilget, 1944-1948 arasında İzmir’de valilik görevinde bulunan Şefik Soyer hakkında şu ifadelerde bulunuyordu: “İzmir vilayetinde geçen beş dolu hizmet senesinde gayet zeki, politik bir idare elemanı olarak iyi bir nam bırakmıştır. Kendisinin bir cemiyet adamı olması, İzmir’de mevcut hayır cemiyetleriyle çok yakından alakadar olmasını icap ettirmiş, bilhassa yardımseverler kurumunu daima takviye etmiştir. Spor işlerine gösterdiği yakın alaka dolayısıyla Altınordu’dan başka bütün kulüplere birer spor sahası temin etmiştir. Vilayetin yol faaliyetini daima arkalamış, Çeşme plajlarından Çeşme’ye kadar bir asfalt yol yaptırmış, vilayet meclisinde otoritenin hakim olmasını temin etmiştir. Şefik Soyer tam bir halk adamı olarak muhatabının meşrebinden

anlardı. Şefik Soyer Cumhuriyet devrinin en mükemmel bir valisi olarak İzmir’de anılmaktadır”⁶.

Bilget, Şefik Soyer’den sonra göreve gelen ve 1948-1951 yılları arasında görev yapacak olan Osman Sabri Adal hakkında ise şu görüşlerini ortaya koymuştu: “İzmir valisi bulunan Osman Sabri Adal şimdiye kadar bulunduğu büyük devlet hizmetlerinde elde ettiği tecrüben İzmir vilayetini müstefit etmiştir. Muntazam çalışan, dikkatli, halkı tanıyan bir şahsiyettir. İzmir’de vazifeye başladıktan sonra tam bir yılını İzmir’i ve vilayetini bütün kıymetleri ile tanımaya hasretmiş, köylüyü ve bütün meseleleriyle işçiyi tanımıştır. Şimdi ise bilerek ve mevzuları kavrayarak hizmet hayatının en feyizli günlerine girmiştir. Vilayet meclisinde yarattığı samimiyet havası takdire layıktır. Adal, vilayetin bütün köylerini tanımak mazhariyeti içinde köy davasına yeni başlayan hizmetleriyle faydalı olmaktadır. Yol işlerinde, okul faaliyetinde çalışmaları bugünden ziyade yarın feyzini verecektir. Halk idaresinin bir halk adamı olarak İzmir’e tam bir itimat havası yaratarak büyük hizmetler ifa edeceğinin ilk delillerine şahit olmuştur”⁷.

2. İZMİR’İN NÜFUSU

İkinci Meşrutiyet dönemi içinde İzmir’in toplam nüfusu 627.850 kişiydi. Bu nüfusun 325.191’i İslam, 277.657’si Hristiyan, 25.002’si de Museviydi⁸. 1927 nüfus sayımına göre İzmir’in toplam nüfusu 531.539 iken; 1935 sayımında bu rakam 596.580’e yükselmiştir. 1940 yılında yapılan nüfus sayımına göre İzmir şehrinin toplam nüfusu 640.107’dir. Bu rakamlar incelendiğinde 1910 yılından 1940 yılına gelindiğinde İzmir nüfus olarak son derece zayıf bir gelişim göstermiş; hatta yerinde saymıştır. Elbette Kurtuluş Savaşı sonrası Batı Anadolu ve İzmir’i terk eden Rumların göçü bu nüfus zayıflığında önemli bir etkidir. Ayrıca 1922 yılı Büyük İzmir Yangını sonrası, şehrin uğradığı büyük felaket ve bozulan ekonomik düzen, İzmir’in nüfus artış hızını derinden etkilemiştir. 1945 yılına yani İkinci Dünya Savaşı’nın bittiği tarihe geldiğimizde İzmir nüfusu 673.581 kişiye ulaşacaktır. Beş yıllık savaş dönemi içinde İzmir’in toplam nüfusunun 33.474 kişi arttığı görülmektedir. Buna karşın 1950 yılına geldiğimizde toplam nüfusun 768.411 olduğu

⁶ Adnan Bilget, **Son Yüzyılda İzmir Şehri 1849-1949**, Meşher Basımevi, İzmir, 1949, s. 21.

⁷ Bilget, **a.g.e.**, s. 21.

⁸ **1326 Aydın Vilayet Salnamesi**, s. 760.

ve 1945 yılına göre 94.830 kişilik gözle görülür bir artışın olduğu dikkatlerden kaçmaz⁹. 1940 ile 1950 yılları arasında İzmir'in merkez ve ilçe nüfusları şöyledir:

1940-1950 İzmir'in Merkez ve İlçe Nüfusları									
İlçeler	Şehir Merkezi			Bucak ve Köylerde			Toplam		
	1940	1945	1950	1940	1945	1950	1940	1945	1950
İzmir*	183.762	198.396	227.578	57.952	59.388	81.819	241.714	257.784	309.397
Bayındır	9.529	9.931	10.730	19.806	20.990	22.087	29.335	30.921	32.817
Bergama	14.569	16.351	16.419	45.723	49.722	30.432	60.292	66.073	46.851
Çeşme	4.292	4.029	3.699	8.141	8.302	8.637	12.433	12.331	12.336
Dikili	3.189	3.852	4.185	8.071	8.735	9.870	11.260	12.587	14.055
Foça	3.728	3.484	1.738	6.397	6.794	7.331	10.125	10.278	9.069
Karaburun	730	762	770	6.332	6.081	6.311	7.062	6.843	7.081
Kemalpaşa	3.373	3.450	3.676	21.698	22.584	24.917	25.071	26.034	28.593
Kınık**	-	-	5.512	-	-	24.985	-	-	30.497
Kuşadası	5.765	5.442	5.915	12.131	12.377	14.492	17.896	17.819	20.407
Kiraz***	-	-	2.488	-	-	19.818	-	-	22.306
Menemen	12.634	10.572	11.252	25.251	25.900	29.914	37.885	36.472	40.466
Ödemiş	20.438	20.088	22.646	73.218	79.688	64.940	93.656	99.776	87.586
Seferihisar	5.438	4.975	4.206	3.954	4.461	4.654	9.392	9.436	8.860
Tire	21.495	21.953	22.117	23.407	24.189	26.355	44.902	46.142	48.472
Torbali	4.416	4.851	6.038	16.810	17.819	24.271	21.226	22.670	30.309
Urla	10.330	10.206	10.403	7.528	8.209	8.906	17.858	18.415	19.309
TOPLAM	303.688	318.342	359.372	336.419	355.239	409.039	640.107	673.581	768.411
* İzmir şehir merkezi nüfusu 1927 yılında 153.924 iken, 1935 yılı nüfus sayımında 170.959 idi.									
**1948 yılında Bergama'dan ayrılarak ilçe statüsü almıştır.									
***1948 yılında Ödemiş'ten ayrılarak ilçe statüsü almıştır.									
Kaynak: 22 Ekim 1950 Umumi Nüfus Sayımı, İstatistik Umum Müdürlüğü, Neşriyat No: 359, Ankara, 1954, s. 17									

Tablo 3 1940-1950 İzmir'in Merkez ve İlçe Nüfusları

Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren İzmir şehir merkezinin nüfus değişimi ve artış oranı şöyledir¹⁰:

İzmir Şehir Merkezi Nüfus Miktarı ve Artış Oranı		
Yıl	Nüfus Miktarı	Artış Oranı (%)
1927	153.924	
1935	170.959	13,7
1940	183.762	15
1945	198.396	15,9
1950	230.508	33,2
Kaynak: İzmir Şehri İmar Komisyonu Raporu, İzmir Belediyesi, 1951, s. 38.		

Tablo 4 İzmir Şehir Merkezi Nüfus Miktarı ve Artış Oranı

Bu rakamlar incelendiğinde İzmir nüfus artış oranları 1927 ile 1945 yılları arasında doğal artışa uygun gerçekleşirken; 1945'ten 1950 yılına giden beş yıllık dönem içinde doğal artış oranlarının çok üzerinde bir artış gerçekleştiği görülmektedir. Aynı şekilde nüfus yoğunluğu olarak baktığımızda İkinci Dünya Savaşı'nın başında İzmir şehir merkezinde kilometrekareye 209 kişi düşerken, 1945 yılına geldiğimizde bu sayı 223'e, 1950 yılına gelindiğinde ise 268'e çıkmıştı. İzmir'in genelinde ise nüfus yoğunluğu 1940 yılında kilometrekare başına düşen

⁹ 22 Ekim 1950 Umumi Nüfus Sayımı, İstatistik Umum Müdürlüğü, Neşriyat No: 359, Ankara, 1954, s. 17.

¹⁰ İzmir Şehri İmar Komisyonu Raporu, s. 38.

insan sayısı 49 iken, 1945 yılında bu rakam 52'ye, 1950 yılına gelindiğinde ise 59'a ulaşmıştır¹¹. Elbette bu nüfus artışının pek çok gerekçesi bulunmaktadır. Fakat şu bir gerçektir ki yüksek orandaki bu artış, İzmir'in sosyal hayatına da bir canlılık getirmiştir.

1945-50 dönemi arasında hızlı nüfus artışının arka planında, şehir içinde iktisadi ve ticari canlanmanın görülmesi, savaş sonrası genel olarak doğum oranlarının artması ve sağlık alanındaki gelişmelerin sonrası ölüm oranlarının azalması olarak söylenebilir. Özellikle İzmir'de bataklıkların kurutulması, parklar haline getirilmesi, birçok semte temiz içme suyu sağlanması, kanalizasyon tesisatının genişletilmesi ve eski lağımın ıslah edilmesi ile han, otel, aile evi, lokanta gibi umuma açık yerlerin sıkı sağlık kontrollerinden geçirilmeye başlanması önemliydi¹².

3. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI YILLARINDA İZMİR

İkinci Dünya Savaşı yıllarında İzmir'in içinde bulunduğu sosyo-ekonomik durum hakkında yerinde ve açıklayıcı tespitlere, CHP İzmir Milletvekillerinin, şehir içinde yaptıkları bir dizi ziyaret sonrası kaleme aldıkları 9 Kasım 1942 tarihli İzmir raporunda rastlıyoruz. Raporda İzmir'de yaşayan halkın içinde bulunduğu ekonomik durum hakkında şu ifadeler yer veriliyor: “... İzmir şehri nüfuslu, üçte iki nispetinde fakir ve geliri ayda yüz liradan aşağı ahali bir şehir olup bugün, aynı iktisadi şartlar altında yaşayan diğer bir iki müstahlik büyük şehrimizin sıkıntısını burası da geçirmektedir. Bu sıkıntı, istihlal[üretim] ile az çok hiçbir ilgisi olmayan sabit gelirlili, mütekait [emekli], dul ve yetim maaşlı ve nihayet baremler dahili her hangi bir şekilde aylıklı vatandaşlar arasında, eşya ve yiyecek fiyatlarının bir düzeye artmasından doğan bir şeydir. İzmir ve civarının hemen her mevsimde eksik olmayan yaş sebzeleri içinde besleyici maddelerinde mevcut olması, zayıf da olsa, bu sıkıntıyı ve ilerisi için düşünceyi hafifletmekte ve halka bir dereceye kadar teselli vermekte ve hükümetin bu sınıflardaki vatandaşlar için tedbirler alması da bu teselliye kuvvet vermektedir”¹³.

¹¹ 22 Ekim 1950 Umumi Nüfus Sayımı, s. 17.

¹² İzmir Şehri İmar Komisyonu Raporu, s. 38-39.

¹³ Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 490.1.665.229.1, s. 14.

CHP parti raporlarına göre incelediğimizde, İzmir halkının savaş yıllarındaki sıkıntıları arasında en başta iaae sorunu geliyordu. Ekmeğin kalitesi ve miktarı konusunda yaygın Şikayetler vardı. Bunun dışında halkın yaşadığı sıkıntılar arasında Őunlar yer almaktaydı: Sumerbank'ın İzmir Şehri iinde tek bir satış mağazası olmasından dolayı izdiham yaŐanıyordu. Bu nedenle birkaç tane daha satış mağazasının aıılması isteniyordu. Şehir iinde halkın ozellikle de fabrikaların kullanımını iin gerekli olan maden kmmuru azlığının yaŐanması, bu nedenle zaman zaman fabrika uretimleri duruyor ve halk ısınma problemleri yaşıyordu. Deniz kıyısındaki ilcelerde balıkıların aĐ ipliğini temin konusunda sorun yaŐarken, onemli bolumu balıkılıkla geıinen halk arasında geım sıkıntıları baş gostermişti. Hukümet tarafından yapılan kumaŐ, lastik ve benzin gibi maddelerin ilce merkezleri yerine dogrudan ihtiyaı sahibi olan nahıye ve koy merkezlerine ulaŐtırılmasına yonelik adımlar atılması gerekiyordu. Bolgenin onemli bir geım kaynağı olan tutunlerin satışı konusunda devletin renıperlere daha uygun fiyatlar vermesi ureticilerin beklentileri iindeydi¹⁴. Savaş yılları iinde hayat pahalılığı ve ihtikarla [stokıuluk] muıadele en başta gelen sorunların arasında yer alıyordu. CHP İzmir milletvekillerinin Şehir iinde yaptıkları bir dizi inceleme sonrası ulaŐtıkları tespitler, İzmir'de karaborsa ve ihtikarın hemen her yerde en buyuk Şikayet konusu olduğunu bize gostermektedir. Konu ile ilgili olarak vekillerin tespitleri arasında Őunlar yer almaktadır: Hayat pahalılığı ve fiyat artıŐlarının onemli bir kısmı sunidir. Hayati ihtiyaılara ait eşya arasında fiyat ahengi bulunmamaktadır. İthalat eşyası her zaman fiyat bakımından diğer eŐyaya nazaran daha yuksek fiyatlara satılmaktadır. Şehir iinde fiyatların kontrolune yonelik her hangi bir ıalıŐmanın yapılmadığı tespit edilmiştir. Esnaflar tarafından fiyatlar kendi bildiklerine gore konulmakta, hiıbir makam tarafından kontrol edilmemektedir. İthal unlerin İstanbul ve İzmir gibi Őehirlerle, koy veya nahıyeler hatta ilce merkezlerindeki fiyatları arasında nispetsiz farklar bulunmaktadır. Fiyatlarda ahenk sağlanmadıkıa, fiyat artıŐları artmaya ve sıkıntılar buyumeye devam edecektir. Devlet tarafından ithali ve dağıtımı yapılan eşyaların bile karaborsada satışı yapılmaktadır. Sumerbank eŐyasının bile karaborsada alım ve satımı aleni olarak yapılmaktadır. Bu eşyaların karaborsada bulunma sebepleri arasında hırsızlığın olması yanında, dağıtım iŐlerindeki duzensizliğinde onemli bir rolü bulunmaktadır. Karaborsa ve ihtikarı onleme adına

---

¹⁴ **BCA**, 490.1.665.229.1, ss. 18-20.

yapılan yasal düzenlemelerin yetersiz olduğu ifade edilmektedir. Devlet tarafından yapılan akaryakıt dağıtımı, özellikle elektrik olmayan yerlerde az miktarda ve düzensiz yapıldığı ve memleketin her tarafına aynı şekil ve miktarda dağıtılmadığı şikâyet konusu olmaktadır¹⁵. Milletvekillerinin bu tespitleri karşısında Ticaret Vekaleti tarafından yapılan açıklamada, suni fiyat artışlarına mani olmak ve ihtikarla mücadele etmek üzere vekalet tarafından gerek zincirleme ticaretin yasaklanması ve gerek fiyat kontrol işleri hakkında esaslı tedbirler alınması hususunda çalışmaların yapıldığı ifade edilmişti. Ayrıca ithalat eşyası ile ülke içinde üretilen eşyaların ayrı ayrı kontrol edilmesi ve ithal malların karaborsaya intikalini yasaklayacak esasların hazırlandığı; her iki menşeli malların ithalatçı, toptancı ve perakendeci kar oranlarının tespitinin yapıldığına değinilmişti¹⁶.

1945 yılında İzmir Milletvekillerinin tamamı 27 Eylül 1945'ten 21 Ekim 1945'e tarihine kadar ki yirmi beş günlük bir süre içinde İzmir merkezi ve tüm ilçelerini dolaşp, halkla görüşerek bir rapor hazırlamıştır. Bu rapora dayanarak İzmir halkının sorunları özetle şöyle sıralanmıştır:

“1- Hayat pahalılığı, umumi bir sıkıntı ve şikayet konusu teşkil ediyordu. Halkın bu konudaki sıkıntısı, başta giyim eşyası olmak üzere, daha ziyade dağıtıma tabi tutulan eşyanın miktarlarına, fiyatlarına ve dağıtım şekline ve ithalat eşyası ihtiyaçlarına bağlı olarak değişiyordu. Muhtelif yerlerde mesken ihtiyacı, bağ mıntıklarında kükürt, göztaşı, potasa ihtiyaçlarının pahalıya tedariki ve vaktinde dağıtılmaması, genel olarak ziraat aletlerinin pahalılığı üzerinde konuşmalar olmuştur.

2- Üzüm bölgelerinde, üzüm fiyatlarının, diğer mahsuller ve eşya fiyatları karşısında ahenkli ve eşit olmayan düşüklüğü, geçimini bağıcılıktan temin eden kesimleri müşkül ve sıkıntılı bir vaziyete düşürmüştü. Memleketin büyük bir servetini teşkil eden ve önemli bir döviz kaynağı olan üzüm işinin hükümetçe esaslı bir şekilde ele alınması gereklidir...

Hayat pahalılığında ulaştırma işlerinin eksikliği ve pahalılığının yaptığı tesir malumdur. Üretim bölgelerinin, ürünlerini tüketim bölgelerine vaktinde ve kolaylıkla sevk edilememesi yüzünden, ürününü değerlendiremeyen üreticinin güçlüğü ve

¹⁵ BCA, 430.1.665.231.1, s. 97-98. Bu konuda ayrıntılı bir çalışma için bkz: Erdoğan Öztürk, **İkinci Dünya Savaşı Yıllarında İzmir'de Beslenme Sorunu ve Karaborsacılık**, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir, 2004.

¹⁶ BCA, 430.1.665.231.1, s. 52.

sıkıntıya uğradığı bilinen bir şeydi... Orman işletmelerinin bu yıl yeni faaliyete başlamaları yüzünden, halkın odun ve kömür ihtiyacını sağlama konusunda bir tereddüt ve endişeye kapıldığı görülmektedir... Köy okulu ve öğretmen binaları inşaatı işleri bazı yerlerde sıkıntı konusu olduğu görülmüştür...

Limana gelen vapurlardaki gemiciler ile transit yolcuların şehirden aldıkları ufak tefek, yerli özellik arz eden eşyalara gümrüklerde yersiz ve fazla müşkülât gösterilmesi fena tesir yapmaktadır... Açık şarap satışı izninin mahalle bakkallarına kadar uzatılması, mahalle aralarında sarhoşluk hadiselerinin çoğalmasına ve genç çocukların içki içmelerini önleyecek kontrollerin yapılmamasına sebep olduğundan şikayet edilmektedir... Çeşme'de Tekel idaresince alınan anasonlara verilen fiyatların azlığından şikayet edilmiş ve çiftçinin korunması rica edilmiştir... Vilayetin her yerinde bilhassa domuz mücadelesi için zaruri olan av malzemesinin tedarikinde görülen güçlükten şikayet edilmiş ve bunun önlenmesi rica edilmiştir... En iyi ve bereketli tütün mahsulü veren ve Birinci Gavurköy bölgesi diye anılan Değirmendere, Bulgurca ve Seydiköy'de tütün depoları tesisi rica edilmiştir... Ege bölgesinin iyi, iklimine uygun ve temiz zahire, bilhassa buğday tohumuna ihtiyacı fazladır... Savaşın evvel buğdayın dört beş misli bir fiyat ile satılan kuru üzümün bu yıl buğdayla hemen aynı fiyat üzerinden satılması savaşın yarattığı iktisadi buhranın amillerinden olan fiyat ahenksizliği ve eşitsizliğinin en bariz misallerinden biridir... Pamuk mahsulüne, memleketin ihtiyacına cevap verecek bir miktarda üretilmediği sebebiyle bu yıl Hükümetçe el konulmuştur... Ege bölgesinde, tatbik edilen bu muamele, mahsule el koymaktan ibaret olan asıl maksadı ve bu hedefi temin bakımından zaruri değildir... Devlet sanayi müesseselerinin pahalı mal satmaları, hususi müesseseler ürünlerinin alındığı fiyatlardan pahalıya satılması, halk arasında hoşnutsuzluğa mucip olmaktadır. Pamuklu dağıtma işlerinin şehir ile kasaba ve köyler arasında miktar ve evsaf bakımından köy ve kasabalar aleyhine yapıldığından şikayet edilmiştir... Bazı yerlerde adli işlerin fazla uzadığından şikayet edilmektedir... Ödemiş'in Kiraz Bucağı ve dağ köylerinde frengi afeti öteden beri korkunç bir haldedir. Bu afetle esaslı bir mücadele yapılmasının teminini rica ederiz. Sıtma mücadele tabiplerinin feragatle hatta fedakarlıkla çok iyi çalıştıkları, gezdiğimi yerlerde müttefikken söylenmiştir... ”¹⁷.

---

¹⁷ BCA, 490.1.665.231.1

İkinci Dünya Savaşı'nın bitmesinden iki yıl geçmiş olmasına rağmen, hali hazırda İzmir genelinde karaborsacılık faaliyetlerinin devam ettiği, halkın bu durumdan son derece rahatsız olduğuna yönelik haberler CHP raporlarında ifade ediliyordu. Örneğin, Sümerbank ürünlerinin satışının yapıldığı “Yerli Mallar Pazarı” isimli mağazalarda, halkın ürün bulamadığı, ürünlerin esnaf tarafından alınarak, yüksek fiyatlar üzerinden halka sattıklarına yönelik bilgiler CHP Genel Merkezine milletvekilleri tarafından aktarılıyordu. 1946 yılı sonu itibariyle CHP İzmir Milletvekillerinin tuttukları raporda konu ile ilişkili olarak özetle şu ifadeleri görüyoruz: “*Yerli Mallar Pazarlarının pamuklu kumaşları dağıtma işinden İzmir şehrinde ve bilhassa ilçe ve köylerde bir çok şikayetler dinlenmiştir. İzmir’de bu mağazalara karaborsacıların hücumu karşısında halkın mal almak değil, mağazalara girmek imkanı dahi bulamadıklarından, ilçe ve köylerde de Sümerbank mallarını buralarda ancak karaborsacılar marifetiyle tedariki mümkün olduğundan başka türlü tedarik edilememesinden şikayet edilmiş ve bazı ilçelerde karaborsa faaliyetinin mağaza ve dükkanlarda esnaf tarafından açıkça yapıldığı ifade edilmiştir*”¹⁸. Bu şikayetlere çözüm bulmak adına, Yerli Mallar Pazarları'nın kaldırıldığı görülmektedir. Mensucat dağıtımının nüfus yoğunluğuna göre yerel idareler tarafından yapılmasına yönelik adımlar atılmıştı.

Savaş yılları boyunca İzmir şehrinin sağlık sorunlarının başında sulak ve bataklık arazinin çok olması nedeniyle sivrisinek ve onunla bulaşan sıtma hastalığı gelmektedir. Karantina semtinden başlayarak, Güzelyalı'ya kadar olan kısımlarda sıtma çok yaygın olarak görülürken buna karşın bu soruna yönelik ciddi önlemler alınmamıştır. Öte yandan Karşıyaka semti, sıtma ile mücadele sahası olmasına karşın, oralarda da yeterli mücadelenin yapılmadığı görülmektedir. Bu hastalık sosyal hayatı, özellikle havaların ısınmasıyla birlikte halkı büyük ıstırap içinde bırakmıştı¹⁹. Savaş koşulları nedeniyle sıtma tedavisinde gerekli olan kinin ilacının ithalinde yaşanan zorluklar nedeniyle, kinin bulunmasında sıkıntılar oraya çıkmıştır. Kinin ilacı yüksek fiyatlarla karaborsa da satılmakta; çeşitli hırsızlık ve saklama yöntemleri ile halkın ilaca ulaşımı engellenmekteydi²⁰.

İkinci Dünya Savaşı yıllarında İzmir'in önemli sorunlarının başında, başta Yunanistan'dan olmak üzere, ülkeye kaçak yollardan gelen göçmenlerdi. 1942 yılı

¹⁸ BCA, 490.1.665.231.1

¹⁹ BCA, 490.1.665.229.1, s. 14.

²⁰ BCA, 430.1.665.231.1, s. 72.

sonu itibariyle Çeşme’de yaklaşık dört ile beş bin arasında Sakız ve Midilli adalarından gelen göçmen bulunuyordu. İlçe tam bir keşmekeşi yaşıyordu. Çeşme ve Ilica’da bulunan oteller ile hususi evlerde yatacak yer kalmamıştı. Çeşme halkı, göçmenlerin bölgeden tahliyesini istiyordu²¹. 10 Eylül 1943’den 20 Şubat 1945’e kadar Ege Adalarından Batı Anadolu sahillerine gelen mültecilerin sayısı toplamı 31.076 kişi idi. Bunlarında 16.159’u İtalyan, 1.080’i İngiliz, 4’ü Alman, 11.669’u Yunan,17’si Amerikan ve 2.169’u da Türk idi²².

4. ÇOK PARTİLİ HAYATA GEÇİŞ SÜRECİNDE İZMİR’DE SİYASİ HAYAT

1945 yılı ile birlikte gerek iç gerek dış faktörlerin etkisiyle, ülke içinde rejimi daha demokratik bir niteliğe kavuşturmak adına bir dizi adım atılmaya başlandı. Cumhurbaşkanı ve CHP lideri Milli Şef İsmet İnönü, ülkenin içine girdiği bu yeni süreci yönlendiren baş aktör konumundaydı. 19 Mayıs 1945 tarihinde İnönü’nün "*Harp zamanlarının ihtiyatlı tedbirlere lüzum gösteren darlıkları kalktıkça, memleketin siyaset ve fikir hayatında demokrasi prensipleri daha geniş ölçüde hüküm sürecektir*" sözleriyle başlayan yeni süreçte, "*demokrasi ve demokrasinin araçları*" tartışılmaya başlanacaktı. Basın-yayın organları üzerindeki baskılar hafifletilirken; siyasi partilerin kurulmasına izin verilecek ve kısa sürede birçok yeni siyasi parti kurulacaktı. 1945 yılının yaz aylarında Nuri Demirağ tarafından Milli Kalkınma Partisi (MKP) kurulmuştu. Fakat bu parti ülke genelinde halktan yeteri kadar ilgi görmemişti. Öte yandan Milli Kalkınma Partisi iktisadi gelişmişliğin ileri olduğu İzmir’e ayrı bir önem vermişti. Parti Genel Başkanı Nuri Demirağ, İzmir ziyaretinde devletçiliğe karşı muhalif duruşu, tek dereceli seçim sistemine olan taraftarlığı, milli ahlak ve milliyetçiliğe olan bağlılığından bahsetmişti. Fakat parti içinde devam eden tartışmalar ve kamuoyunda partinin gerçek bir muhalefet partisi olmadığı yolundaki düşünceleri sonrası, Milli Kalkınma Partisi İzmir’de istediği

²¹ BCA, 490.1.665.229.1, s. 95.

²² Bayram Akça, "II. Dünya Savaşı Yıllarında Ege Adalarından Batı Anadolu Sahillerine Sığınan Mülteciler Meselesi", **Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S 24 (Bahar 2013), s. 5.

ivmeyi yakalayamayacaktı. İzmir'in ilçelerinde örgütlenen parti, 1946 seçimlerinin hemen öncesinde ancak merkez ilçe teşkilatını oluşturabilecekti²³.

Kamuoyunun asıl ilgisi İzmir Milletvekilliğinden istifa eden Celal Bayar tarafından 7 Ocak 1946 tarihinde kurulan Demokrat Parti (DP)'ye yönelikti. İzmir ilinde Demokrat Parti 12 Şubat 1946 tarihinde, bizzat Celal Bayar'ın İzmir'e gelmesi ve çeşitli teşebbüslerde bulunması sonrası, Doktor Ekrem Hayri Üstündağ başkanlığında kuruldu. Partinin il yönetim kurulu şu isimlerden oluşuyordu; İl Başkanı Dr. Ekrem Hayri Üstündağ, Tüccar Mustafa Nazlı, Ticaret Bankası Müdürü Hayri Gönen, Yüksek Mühendis Harun İlmenler, Tüccar Haydar Dünder. İl teşkilatının oluşumunun hemen ardından, ilçe teşkilatlarının kurulmasına hız verilmiş ve ilk olarak merkez ilçe idare kurulu oluşturulmuştu. Merkez ilçe idare kurulu üyeleri şu kişilerden oluşmaktaydı; Başkan Cezmi Kutsay, Bedri Akgerman, Servet Algın, Leon Mezyoras, Osman Kibar, Orhan Baykent. Birkaç gün sonra Orhan Baykent ve Servet Algın idare kurulundan istifa ederken, yerlerine Osman Kapani ve Osman Sinangil atandı. Sonrasında Karşıyaka ve diğer ilçelerde teşkilatlanma devam etti²⁴.

İlk zamanlarda, Halk Partililer ve İzmir kamuoyunda da Demokrat Parti'nin Serbest Cumhuriyet Fırkası gibi bir muvazaa partisi olduğu kanısı hâkimdi. Vilayet içerisinde gelişebilecek her hangi bir olumsuz durumun tek sorumlusu demokratları ve artık ülke yeni bir Serbest Fırka macerası yaşayamazdı. Ortada dolaşan bu düşünceye karşı, demokratlar adına İzmir'de ilk tepkiyi Demokrat Parti İl Başkanı Ekrem Hayri Üstündağ ortaya koydu. Üstündağ yaşanan bir olay üzerine yapmış olduğu bir açıklamasında şu ifadelerde bulunuyordu; *“Türkiye’de vicdan, şuur ve idrak sahibi hiçbir vatandaş ikinci bir Serbest Fırka macerası ile bugün önümüze açılan yeni İnkılâp ufuklarının aydınlığından mahrum kalmak istemiyor ve istemeyecektir”*²⁵.

Çok partili yeni siyasi düzende, Demokrat Parti, her fırsatta iktidarı ve iktidar partisi olan CHP'yi eleştiren bir siyaset takip ediyordu. Muhalefetin izlediği siyasetin geniş halk kitleleri üzerinde taban bulması; basın yayın organları başta olmak üzere

---

²³ Fevzi Çakmak, “Çok Partili Hayata Geçiş Süreci ve İzmir (1946-1950), **İzmir Kent Ansiklopedisi Tarih Cildi**, C 2, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayınları, İzmir, 2013, s. 320.

²⁴ **Yeni Asır**, 12 Şubat 1946.

²⁵ **Anadolu**, 1 Mayıs 1946.

zamanla muhalefet saflarının giderek genişliyor olması, kısa süre içinde CHP'nin siyasi tutumunun değişmesiyle sonuçlandı. CHP Parti Müfettişi Tokat Milletvekili Ali Galip Pekel'in, "*Halkı idareden ve partiden soğutan ve acilen izalesi lazım gelen amiller hakkında*" CHP Grup İdare Kurulu'na sunduğu raporunda, halkın CHP'den uzaklaşma gerekçeleri arasında, hükümet dairelerinde işlemlerin uzun zaman alması; memurların halka kötü ve sert muamelelerde bulunması, rüşvet almaları, devlet işlerinde suiistimallerde bulunmaları gibi etkenler en başta sayılıyordu²⁶. İzmir ülke içinde muhalefetin en hızlı örgütlendiği, geniş bir taraftar kitlesi bulduğu vilayetlerin başında geliyordu. 1930 yılında kurulan Serbest Cumhuriyet Fırkası deneyiminde de, muhalefete yönelik en büyük teveccüh İzmir'den gelmiş; muhalefet lideri Fethi Okyar ilk yurt içi ziyaretini İzmir'e gerçekleştirmişti. Bu ziyaret sırasında çıkan olaylar sonrası, kan dökülmüş; yaşanan olumsuzluklar muhalefet partisinin kendini feshetmesine kadar gidecek olan sürecin başlangıcını oluşturmuştu.

CHP İzmir İl teşkilatı tarafından 1946 yılı içinde kaleme alınan raporda, DP'ye yönelik bürokrasinin ve halkın ilgisine dikkat çeken ifadeler yer verilmişti. Partililer İzmir'de en fazla uğraştıkları konuların başında, muhalefet partilerin takip ettikleri siyaset sonrası gösterdikleri gelişmeye karşı koyacak çalışmalar olarak ifade etmişti. İzmir'de Milli Kalkınma Partisi çok fazla ilgi görmezken, asıl ilgi Demokrat Parti'yeydi. CHP'lilere göre o günün hayat şartlarının ağırlığından faydalanan, olmayacak vaatlerde bulunan muhalefet, halkın ilgisini çekiyordu. CHP içinden de pek çok partili muhalefet saflarına katılıyordu. Halkın en önemli beklentisi, hayat pahalılığından kurutulmak ve hayatı ferahlatacak önlemler alınmasıydı. Halkın bu istek ve arzularına hitap eden muhalefet partileri, kısa süre içinde büyük gelişim göstermeye başlamıştı²⁷.

Savaşın bitmesine rağmen hükümet, Milli Korunma Kanuna'na dayanarak 1944 yılında "Ticaretin Tanzimine ve İhtikârla Mücadeleye Dair K/510 Sayılı Kararın Bazı Maddelerinin Tatbikine Dair İzahname"yi hali hazırda yürürlükte tutmaya devam etmişti²⁸. Bu durum tüccar ve esnaf sınıfları arasındaki hoşnutsuzlukların devam etmesine, bu durumda muhalefet partilerinin güçlenmesine zemin hazırlıyordu. Aynı şekilde iktisadi zorluklardan dolayı sabit gelirliler arasında

²⁶ BCA, 030.01.42.249.13, s. 1.

²⁷ BCA, 490.01.665.2332.1, s. 30.

²⁸ "Ticaretin Tanzimine ve İhtikârla Mücadeleye Dair K/510 Sayılı Kararın Bazı Maddelerinin Tatbikine Dair İzahname", **Resmi Gazete**, S 5679 (12 Nisan 1944).

da CHP'ye yönelik bağıllık ve yakınlıklarda gevşemeler olduğu ifade ediliyordu. Limanı ile ticari hayatın önemli olduğu İzmir'de 510 sayılı kararnamenin kaldırılarak, ticari hayatta bir serbestlik ortamının sağlanması, iş adamlarını sıkmayacak şekilde yeni ticari düzenlemelerin hayata geçmesi CHP İzmir teşkilatının en önemli arzusuydu. İhraç mallarımız arasında bulunan üzümlerin değer fiyatlarıyla satılamamış olması, bir kısım işlenmiş ithal eşyaların Sümerbank tarafından tüccarın elinden alınarak yüksek karla piyasaya sürülmesi, Tekel idaresinin geçmişte yaptığı zamlara karşın hali hazırda indirimle gitmemesi gibi durumlarda halkın CHP'ye olan ilgisini azaltıyordu. İşçi sınıfının yoğun olduğu İzmir'de Çalışma Bakanlığı ile parti teşkilatının irtibat halinde olması da ayrıca üzerinde durulan bir konuydu²⁹. İzmir'in kırsal alanlarında yaşayanlar 1945 yılında çıkan Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nun uygulanmasını bekler bir durumda iken; öte yandan büyük toprak sahipleri topraklarının istimlak edileceği korkusuyla muhalefet partilerine yöneliyordu. İlginç olan parti teşkilatı da kanunun ne şekilde uygulanacağı konusunda tereddüt halinde olduğundan, halka müspet ve kesin bir bilgi verememekte; bu karasızlıkta partiye zarar vermekteydi. İktisadi zorluklar yaşayan köylü kesime öğretmen evleri, okul ve işlik inşası gibi mükellefiyetler yüklenmesi de ayrıca şikayet edilen konuların başında geliyordu³⁰.

İkinci Dünya Savaşı ve sonrasında yaşanan iktisadi zorluklar yanında bürokrasinin halka yarattığı zorluklar, İzmir'deki seçmenin muhalefete yakın ilgi duymasına neden olmuştu. İzmir içinde hızla gelişen muhalif parti teşkilatları ile iktidar partisi kadroları arasında yaşanan en nemli çekişme alanlarını ise gerçekleşen yerel ve genel seçimler oluşturmuştu.

4.1. İzmir'de Seçimler

Demokrat Parti'nin kurulduktan kısa bir süre sonra gerek ülke içinde gerek İzmir yerelinde hızla taraftar kazanması, Cumhuriyet Halk Partisi'nin önceden öngördüğü bir gelişme değildi. İktidar partisi, muhalefetin kendisine meydan okumasından rahatsızlık duymakta; hatta 1947 yılında yapılacak olan seçimlerde

²⁹ BCA, 490.01.665.2332.1, s. 30.

³⁰ BCA, 490.01.665.2332.1, s. 31.

iktidarını kaybetme endişelerini yaşamaktaydı³¹. Muhalefetin artan gücü ile CHP içinde büyüyen iktidarı kaybetme endişesi, 1946 yılı Eylül ayında yapılması planlanan Belediye seçimleri ile 1947 yılında yapılacak olan milletvekili seçimlerini CHP'nin erkene alması ile sonuçlanmıştı. Seçimlerin öne alınmasına muhalefet saflarından yüksek sesle itirazlar yükselmiş; bu itirazlara cevap veren CHP iktidarı, dünya üzerinden yaşanan yeni siyasi gelişmeler karşısında, seçimler sonrası güç kazanmış yeni bir siyasi yapıyla çıkmak ve genel seçimlere Halk Partili belediyelerle gitmemek adına seçimlerin erken tarihe alındığını ifade edecekti³². Fakat öte yandan işin aslı CHP iktidarının muhalefetin ülke genelinde çok daha fazla örgütlenmesine, halk tabanında geniş bir yer elde etmesine izin vermeden, baskın seçimlerle, iktidarını bir süre daha korumak isteğiydi.

4.1.1.1946 Yılı Belediye Seçimleri

1946 yılı Eylül ayında yapılması planlanan yerel seçimlerin 26 Mayıs 1946 tarihinde yapılması iktidar tarafından uygun görülüyordu. Demokrat Parti, seçimlerin erkene alınmasını şiddetle eleştirirken, bu durumdan kendi lehine bir mağduriyet yaratacağı. Demokrat Parti seçim kararı sonrası yayınlamış olduğu beyannamede *“hükümet partisinin aldığı seçimleri yenileme kararlarını demokratik zihniyet ve görüşlere aykırı bulduğunu ve bunların demokratik bir inkişafa hizmet etmek değil bilakis bu inkişafı önlemek gibi bir netice vereceğini”* ifade ederek Belediye seçimlerine katılmama kararı almıştı. Muhalefete göre bu şartlar altında seçimlere katıldıkları takdirde Türk Demokrasisinin istikbali adına bir hata işlemiş olacaklardı³³. Öte yandan muhalefetin seçimlere katılmama kararına iktidar partisi olan CHP sert eleştiriler getirirken, iktidarın en tepesinde olan Cumhurbaşkanı ve Parti Başkanı olan İsmet İnönü, muhalefetin aldığı bu kararı, yabancı devletlere memleketin iç idaresini itham etmek ve kötülemek teşebbüsü olarak görmüştü³⁴. İzmir vilayeti içinde faaliyet gösteren Halkevi ve halkodaları da, seçim kampanyası sürecinde faal olarak yer almıştı. Seçimden birkaç gün önce, Kültürpark'ta CHP'ye ait olan amplifikatör sisteminden faydalanılmış; Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün

³¹ Kemal H. Karpat, **Türk Demokrasi Tarihi**, Afa yay., İstanbul, 1996, s.136.

³² Hikmet Bila, **CHP 1919-2009**, 4. Baskı, Doğan Kitap, İstanbul, 2008, s.101.

³³ **İzmir**, 9 Mayıs 1946.

³⁴ **Anadolu**, 11 Mayıs 1946.

“Halkımızın Seçim Vazifesi” başlıklı konuşması semtlere hoparlörlerden dinlettirilmişti. Ayrıca çeşitli konuşmacılar, seçim hakkında fikirlerini ortaya koymuştu³⁵.

Demokrat Parti, iktidarın kendisine yönelttiği eleştirilere rağmen aldığı karardan geri dönmemiş, özellikle güçlü oldukları İzmir’de seçmenlerin sandıklara gitmemesi yolunda bir propaganda uygulamışlardı. “*Kendi reyini kullanmak kadar kullanmamakta vatandaşın hakkıdır! Kanun ne ona, nede buna karışmak hakkı verir!*” diyen Demokratlar, iktidarın devlet aygıtını kullanarak seçmenleri zorla sandıklara götürmeye çalıştıklarına vurgu yapıyordu. Muhalefet, bürokrasinin sürekli olarak CHP lehine çalıştığından bahsederek, birçok yerde idare amirlerinin iktidar lehine çalıştıklarından şikayet ediyordu. Memurlardan imza alındığı, evlere polis ve belediye memurları gönderilerek tembih, ihtar ve tehditler yapıldığı; memurların oy vermedikleri takdirde görevlerinden alınacakları veya ekmek kartlarının ellerinden alınacağına yönelik rivayet ve dedikodular kamuoyunda dolaşıyordu³⁶. Öte yandan iktidar partisi, halkın seçime iştiraki için çaba sarf ediyordu. Ülke genelinde ve İzmir yerelinde bu hava içinde girilen 26 Mayıs 1946 seçimlerinde cevabı merakla beklenen en önemli soru seçimi kimin kazanacağından çok, seçimlere katılımın ne kadar olacağıydı. 24 Mayıs günü Belediye Başkanı Reşat Leblebicioğlu başkanlığında 193 seçim bürosu başkanı ile bir toplantı gerçekleştirildi. Bu toplantıda, seçimin güvenliğine ilişkin önlemler ortaya kondu. İzmir Belediye Meclis üyeliği için merkezden 35 üye, Karşıyaka’dan 5 üye seçilecekti.

26 Mayıs Pazar günü yapılan seçim sonucu İzmir’de katılım oranı şehir merkezinde % 25 iken, şehir genelinde % 42 olmuştu³⁷. Bu rakamlar muhalefet lehine görünürken, iktidar partisi seçime katılım oranlarındaki bu düşüklüğü seçim sandık yerlerinin iyi tespit edilememesi, seçmen kayıtlarının noksan olması ve özellikle havanın yağışlı olmasına bağlamıştı³⁸. Muhalefete göre ise katılım oranındaki düşüklük büyük bir başarıydı ve İzmir’de muhalefetin gücünü gösteriyordu. Şehir merkezi dışındaki katılım oranının yüksek olmasını “*Jandarma süngüleri, muhtar taziyeki, gaz tenekesi, partili tehdidi, memur baskısı*” gibi etkenlere bağlayan Demokrat Partililer, Cumhuriyet Halk Partisi’ni seçimde saat 3’e kadar

---

³⁵ Anadolu, 24 Mayıs 1946.

³⁶ İzmir, 26 Mayıs 1946.

³⁷ Anadolu, 28 Mayıs 1946.

³⁸ Anadolu, 28 Mayıs 1946.

sakin, 3'ten 6'ya kadar telaşlı, 6'dan 7'ye kadar sınırlı, 7'den sonra da ta kendisi olarak görüyordu³⁹. Seçimlere tek başına giren CHP, İzmir'de tüm belediyeleri kazanmıştı.

4.1.2. 21 Temmuz 1946 Yılı Milletvekili Genel Seçimi ve İzmir

1946 yılı Mayıs ayında yapılan yerel seçimlerin ardından 10 Haziran 1946 tarihinde TBMM tarafından alınan karar sonrası, 1947 yılında yapılması planlanan milletvekili genel seçiminin tarihi erkene alınarak, 21 Temmuz 1946 tarihinde yapılması uygun görülmüştü. Tüm ülkede olduğu gibi İzmir'de cevabı merakla beklenen soru iktidarın aldığı bu baskın seçim kararı karşısında muhalefet partilerinin alacağı tavidir. Demokrat Parti lideri Celal Bayar, partisinin tavrını belirlemek adına tüm teşkilatını Ankara'da toplantıya çağırılmıştı. Partinin İzmir teşkilatı seçimlere katılma yönünde tavır ortaya koyarken, il teşkilatının görüşlerini Burhan Belge gazetede kaleme aldığı yazılarında açıkça ortaya koyuyordu⁴⁰. Ankara'da yapılan parti teşkilatı toplantısı sonrası Demokrat parti seçimlere katılma kararı almıştı. Aldığı bu kararın gerekçelerini yayınladıkları bir beyanname ile kamuoyu ile paylaşan DP yönetimi, beyannamesinde şu ifadelerle yer vermişti: "*Halk Partisi ciddi muhalefete hayat hakkı tanımamak azmindedir... Belediye seçimlerinde pek çok yerlerde reye iştirak nispetinin son derece zayıf olması milletvekili seçimlerinde de aynı ihtimali belirten bir müşahede oluşmuş, seçimlerde böyle bir netice ile karşılaşılmasını, memleketin yüksek menfaatlerine uygun görmüş ve partimiz bunu bir fedakarlık olarak telakki etmiştir*"⁴¹. CHP, muhalefetin seçimlere katılımından memnundu, fakat beyannameye katılma konusunda ortaya konulan gerekçelerden hoşlanmamıştı. Bu hoşnutsuzluğu Hüseyin Cahit Yalçın ile Falih Rıfkı Atay, arka arkaya kaleme aldıkları yazılarla sert bir şekilde ifade edecekti⁴².

Cumhuriyet rejiminin çok partili siyasi hayata geçtiği 1930 yılında olduğu gibi 1946 yılında da ülke içinde başlayan siyasi rekabet sürecinin en sert şekilde kendini gösterdiği yerlerin başında İzmir geliyordu. İzmir, muhalefetin en hızlı örgütlendiği yerlerin başında gelmişti. Çünkü İzmir'de muhalefetin son derece güçlü sosyo-

³⁹ İzmir, 27 Mayıs 1946.

⁴⁰ İzmir, 15 Haziran 1946.

⁴¹ İzmir, 19 Haziran 1946.

⁴² Anadolu, 20 - 21 Haziran 1946.

ekonomik tabanı vardı. Demokrat Parti'nin propaganda temeli bir slogan üzerine yükselmişti: “*Artık Yeter! Söz Milletindir*”. Demokratlar bir hürriyet seferberliği başlattıklarını, istibdada karşı bir savaş açtıklarını ifade ediyorlardı⁴³. Muhalefetin yayın organı olarak çıkan *İzmir* gazetesinde, iktidarı eleştiren, ülke yönetiminde ve seçimlerde yapılan yolsuzluklara değinen yazılara çok sık yer veriliyordu. DP İl Başkanı Ekrem Hayri Üstündağ, başta vali olmak üzere bazı memurların tarafsızlıklarını yitirdiklerinden bahsediyordu. Demokratlara göre seçime fesat karıştıran idare amirleri ve memurlar vatan hainiydiler⁴⁴. Seçimde, DP'nin İzmir adayları içinde ilk sırayı Fevzi Çakmak almış, ardından ikinci sırada Demokrat Parti'nin lideri Celal Bayar yer almıştı. Sonrasında Fuat Köprülü, Ekrem Hayri Üstündağ isimleri vardı. Seçim öncesi İzmir'e gelen DP Genel Başkanı Celal Bayar, seçmenlerine Kültürpark'ta bir konuşma yaptı. Yoğun katılımın olduğu bu konuşmasında partisinin seçime girme gerekçesini ifade ederek, iktidarın partisine yönelik girişimleri hakkında şu ifadelerde bulunacaktı: “*İktidar partisi demokratik bir idarenin gelişmesine her çareye başvurarak önlemek istemektedir*”⁴⁵. Demokrat Partili idarecilere göre CHP il teşkilatı kanun kaçakları ile İzmir'in tanınmış eli bıçaklı sabıkalarıyla işbirliği halindeydi. CHP'nin Parti Müfettişi Kamuran Örs ile işbirliği halinde olan bu kişiler Halk Partisi'nin propaganda teşkilatına alınmış, bunlara gizli emirler verilmişti. Bu haberin yer aldığı gazetenin aynı sayfasında, Demokrat Parti il yönetim kurulu üyesi İsmail Ercins'in yaralanma olayı manşetten verilmişti⁴⁶.

Seçim sürecinde CHP'ye yakın yayın siyaseti izleyen Anadolu gazetesi, seçime yaklaşan günlerde DP aleyhine haberlerini sıklaştırmıştı. DP İzmir il teşkilatında yoğun istifaların yaşandığına yönelik haberlere yer veriliyordu. Demokrat Parti'nin yarattığı siyasi karmaşanın ülkeyi dış politikada zayıflattığı; Bolşevik Rusya'nın ekmeğine yağ sürdüğü ifade ediliyordu. Anadolu gazetesine göre vatandaş dikkatli olmalı, ülkenin menfaatleri lehinde tavır sergilemeli, iktidarın yanında olmalıydı. Çünkü bu memleketi ayakta tutan Cumhuriyet Halk Partisiydi⁴⁷. CHP'nin gerek 1946 gerekse 1950 seçim süreçlerinde en sık kullandığı propaganda malzemesi Mustafa Kemal Atatürk'tü. İktidar yanlısı basında Atatürk ve İnönü'nün resimlerine sık sık

---

⁴³ Karpat, a.g.e., s.141.

⁴⁴ *İzmir*, 25,29 Haziran- 3, 7, 10 Temmuz 1946.

⁴⁵ *İzmir*, 16 Temmuz 1946.

⁴⁶ *İzmir*, 8 Temmuz 1946.

⁴⁷ *Anadolu*, 18 Temmuz 1946.

yer verilerek Şu yönde manŐetler atılıyordu; “Atatürk ve İn bu eseri senin varlığınla baŐardılar. Dn, bugünü kıyasla! Bir Őey yapamayacak olana inanma!; Türk Milleti Atatürk’e söz syletmez!; Atatürk’n İzmir’i, İstiklal savaŐımızın sembolü İzmir! Gözlerini kapa, 1918’i hatırla, neler göreceksin! Sonra sandık başına git!; Vatandaş! Oyunu Atatürk’ün kurduğu, İn’nn başında bulunduğu Cumhuriyet Halk Partisi adaylarına ver!”⁴⁸. CHP’nin İzmir milletvekili adayları arasında ilk sıralarda BaŐbakan Şükrü Saraçoğlu, Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel ve Atıf İnan yer alıyordu.

21 Temmuz 1946 tarihinde yapılan milletvekili seçiminde, İzmir’deki 318.857 adet seçmenden 222.532 tanesi oy kullanmıŐtı. Seçime katılım oranı % 70’e yakındı. Demokrat Parti İzmir merkezinde %63, Bergama’da %70, Bayındır ve Kuşadası’nda ise çok az bir farkla iktidar partisine karşı seçimi nde ggslemiŐti. Ama İzmir’in geri kalan on bir ilçesinde CHP büyük farklarla kazanmıŐtı⁴⁹. Seçim sonrası Demokrat Parti’nin İzmir merkezindeki gücü bir kez daha ortaya çıkmıştı. Fakat evre ilçelerden gelen oylar dengeyi az bir farkla iktidar partisi lehine çevirmiŐti.

1946 Yılı Milletvekili Seçimlerinde CHP ve DP Adaylarının Aldıkları Oy Miktarları					
	CHP	Aldığı Oy		DP	Aldığı Oy
1	Sait Odyak	116.973	1	Mareşal Fevzi akmak	102.801
2	Şükrü Saraçoğlu	116.931	2	Celal Bayar	101.826
3	Şevket Adalan	116.893	3	Fuat Köprülü	101.755
4	Esat ınar	116.777	4	Ekrem Hayri stndağ	101.527
5	Hüseyin Hulki Cura	116.767	5	Faik Muhittin Adam	101.377
6	Haydar Rüştü ktem	116.764	6	Rasim Aktoğu	101.162
7	Rahmi Kken	116.733	7	Harun İlmen	101.104
8	Münir Birsel	116.657	8	Mustafa Kentli	100.690
9	Kmran rs	116.444	9	Hayri Gönen	100.313
10	Atıf İnan	116.387	10	Cevriye Uyum	99.998
11	Ekrem Oran	116.180	11	Suphi Erkin	99.845
12	Sedat Dikmen	116.159	12	Haluk keren	99.645
13	Sami Glcoğlu	116.104	13	Muhittin Erener	99.378
14	Latife Bekir eyrekbaŐı	115.724	14	Bünyamin Naum	99.292
15	Benal Nevzat Arıman	115.686	15	Sadık Giz	98.937
16	Hasan Ali Yücel	114.483	16	MüŐtak Ltf	98.832

Kaynak: Fevzi akmak, “ok Partili Hayata Geçiş Süreci ve İzmir (1946-1950), **İzmir Kent Ansiklopedisi Tarih Cildi**, C 2, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayınları, İzmir, 2013, s. 329.

Tablo 5 1946 Yılı Milletvekili Seçimlerinde CHP ve DP Adaylarının Aldıkları Oy Miktarları

İzmir merkezde, bağımsız olarak seçimlere giren adaylar içinde Asım AkŐacı 425 oy, Hasan Grtin 133 oy, Halil Őakir 132 oy, Nurettin Ulueren 75 oy, Adil Okay 58 oy, Kemal Oskay 42 oy, Ali Bedri 41 oy, Mehmet zbey 28 oy, Nihat Aksoy 21

⁴⁸ Anadolu, 9, 14, 21 Temmuz 1946.

⁴⁹ Anadolu, 25 Temmuz 1946.

oy, Fuat Gözün 16, Hikmet Soyman 13 oy, Raşit Boratov 12 oy, Cavit Güneysu 2 oy almıştı⁵⁰. Seçim sonucu olarak tüm milletvekilliklerini CHP kazanmıştı.

Seçim sonrası İzmir kamuoyunu en çok meşgul eden konuların başında, muhalefetin seçimlerde yolsuzluklar yapıldığına yönelik iddialarıydı. DP'ye göre İzmir'de oyların büyük bölümünü kendileri almıştı. Fakat seçimde uygulanan “açık oy, gizli tasnif” yöntemi ile iktidar oyları gasp etmişti. Demokrasiye aykırı olduğunu söyledikleri bu yöntem nedeniyle seçimde pek çok hukuksuzluğunun yaşandığı muhalefet tarafından iddia ediliyordu. Muhalefet, oy verme işlemleri sırasında ve sonrasında bürokrasi, asker ve jandarma eliyle halka baskılar yapıldığı; oy verme işlemi sonrası DP'li müşahitlerin oy tasnifi sonrası sandıklardan uzaklaştırıldığını ve ardından sandık tutanaklarının değiştirildiğini iddia etmişlerdi. Bu iddialarıyla ilgili olarak ta savcılık nezdinden suç duyurularında bulunmuşlardı⁵¹. Seçim sonuçları nedeniyle İzmir şehir merkezinde iktidar ile muhalefet arasında gergin bir hava ortaya çıkarken, muhalefet tarafından İzmir Cumhuriyet Meydanı'nda seçimi protesto mitingi düzenlenmişti. Düzenlenen mitingin sloganı iktidara açık ve net olarak şu mesajı veriyordu: “Hayır! Biz bunları seçmedik”⁵². İzmir Valisi Şefik Soyer, seçimlere yönelik olarak muhalefet tarafından sarf edilen iddiaların çoğunun yersiz olduğunu, bazı iddialar için tahkikat başlattığını ifade etmişti. CHP'ye göre seçimde yolsuzluk, müdahale, tasniflerde haksızlık vesaire gibi gerekçeler mağlubiyet dolayısıyla ortaya atılıyordu⁵³.

Seçim sonrası DP İl Başkanı Ekrem Hayri Üstündağ, İzmir halkı adına seçim yolsuzluk iddialarını Ankara'ya Türkiye Büyük Millet Meclisine taşıdı. Üstündağ, on beş sayfadan oluşan dilekçesinde, seçimde yapılan yolsuzluklara ayrıntılarıyla yer veren otuz iki adet vesikaya yer vermiş ve 21 Temmuz seçiminin demokrasi tarihimizde kara bir leke olarak nesilden nesile intikal edeceğini ve seçilen vekillerin mazbatalarının iptal edilmesi gerektiğini ifade etmişti. Fakat bu başvuru TBMM tarafından kabul görmeyecekti⁵⁴.

20 Temmuz 1948 tarihinde, Mareşal Fevzi Çakmak'ın fahri başkanlığında kurulan Millet Partisi (MP)'nin, partinin genel başkanlığına Hikmet Bayur, başkan

---

⁵⁰ Çakmak, a.g.m., s. 329.

⁵¹ *İzmir*, 23 Temmuz 1946.

⁵² *İzmir*, 25 Temmuz 1946.

⁵³ *Anadolu*, 25 Temmuz 1946.

⁵⁴ *İzmir*, 5 Ağustos 1946.

vekilliğine Osman Nuri Köni, genel sekreterlik görevine ise İzmir'den Mustafa Kentli getirilmişti. Millet Partisi, CHP ile DP arasında muvazaa-danışıklı dövüş iddialarını ortaya atarak, siyasi meşruiyetini sağlamaya ve kamuoyundan destek bulmaya çalışıyordu. Kendisinin gerçek bir muhalefet partisi olduğu kamuoyuna lanse ederken, DP'ye ve CHP'ye karşı, sertlik yanlısı bir politika uygulama yoluna gidecekti. Bu durum karşısında gerek Cumhuriyet Halk Partisi gerek Demokrat Parti, iddiaları yalanlama yoluna giderken, Millet Partisi'ne karşı uzak bir duruş sergileyeceklerdi. Kurulduktan kısa bir süre sonra teşkilatlanma çalışmalarına başlayan Millet Partisi, bu çalışmalarında, etkin bir başarı sağlayamadı. Parti, daha çok kendisini kamuoyuna anlatmakla ve karşı partilere muhalefet yapmakla uğraşıyordu. Millet Partisi, ilk il teşkilatını İzmir'de kurmuş, il idare heyeti şu kişilerden oluşmuştu: Rasim Aktoğlu, Raif Karadeniz, Mustafa Çelebi, Şahap Gürsel, Harun İlmen, Süleyman Külçe, Refik Özbayraktar. Parti il teşkilatının tamamlanmasının ardından, yerelde partiye basın desteğini sağlamak adına, Hür Millet gazetesi 14 Mart 1949 tarihinde yayınlanmaya başlanmıştı⁵⁵.

5. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONRASI İZMİR'DE KAMUSAL HİZMETLERİN DURUMU

1940'lı yılların sonuna gelindiğinde İzmir şehir merkezi 8 belediye bölgesine ayrılmış, 85 mahalleden oluşuyordu. Belediye isimleri ve bölgeleri şöyleydi⁵⁶:

Alsancak Bölgesi: Alsancak, Akdeniz, İsmetkaptan, Kültür, Kahramanlar, Kuruçay, Mersinli ve Umurbay Mahalleleri

Basmane Bölgesi: Akıncı, Ali Reis, Ballıkuyu, Çorakkapı, Etiler, Faikpaşa, Hurşidiye, İmariye, Kubilay, Kocakapı, Mirali, Oğuzlar, Yenigün Mahalleleri

Eşrefpaşa Bölgesi: Altay, Atilla, Bozyaka, Çimentepe, Dolaplıkuyu, Dayıemir, Duatepe, Kadiriye, Kocatepe, Selçuk, Tuzcu, Tınaztepe Mahalleleri

Güzelyalı Bölgesi: Altıntaş, Altıok, Barbaros, Çahabey, Çankaya, Üçkuyular, İnciraltı, Göztepe, Güngör, Güzelyalı, Karataş, Kılıçreis, Kemalreis, Mithatpaşa, Muratreis, Turgutreis, Yeşiltepe Mahalleleri

⁵⁵ Çakmak, a.g.m., s. 333.

⁵⁶ Adnan Bilget, *Son Yüzyılda İzmir Şehri 1849-1949*, Meşher Basımevi, İzmir, 1949, s. 131.

Karşıyaka Bölgesi: Aksoy, Alaybey, Bahar, Bayraklı, Bostanlı, Donanmacı, Soğukkuyu ve Turan mahalleleri

İkiçeşmelik Bölgesi: Altınordu, İstiklal, Kurtuluş, Pazaryeri, Sakarya, Süvari, Ülkü, Yeni mahalleleri

Merkez Bölgesi: Bozkurt, Erler, Fevzipaşa, Güneş, Güzelyurt, İsmet İnönü, Konak, Kestelli, Odunkapı, Namık Kemal, Salepçioğlu, Sümer, Tan, Türkyılmaz, Uğur ve Yıldız Mahalleleri

Tepecik Bölgesi: Güney, Halkapınar ve Tepecik mahalleleri

5.1.Belediye Hizmetleri

3 Nisan 1930 yılında TBMM tarafından kabul edilerek, yürürlüğe giren “Belediye Kanunu” nun birinci maddesinde belediyenin tanımı şöyle yapılır: “*Belediye, beldenin ve belde sakinlerinin mahalli mahiyette müşterek ve medeni ihtiyaçlarını tanzim[düzenleme] ve tesviye[eşitleme] ile mükellef hükmü bir şahsiyettir*”⁵⁷. İzmir’de, kentin büyüklüğü, sokak ve pazar yerlerinin bakımsızlığının önlenmek ve gerekli adımları atmak adına belediye teşkilatı, Babiâli’nin 1867 yılında uygun görmesinin ardından, 1868 yılında kuruldu⁵⁸. Bu tarihten 1908 yılına kadar gelinen dönemde dikkat çeken Belediye Başkanları arasında Evliyazade Hacı Mehmet Efendi, Hacı Mehmet Eşraf Paşa isimleri öne çıkar. Fakat bu dönemde, Belediye, Valilik Makamı’nın gölgesinde kaldı ve başkanlar vilayet makamının bir memuru gibi işlev gördü. İdari anlamda böyle bir durumun oluşmasında, 1877 yılında kabul edilen Vilayet Belediye Kanunu’nda yer alan Valinin, Belediye Başkanını Belediye Meclis üyeleri arasından atamasının önemli bir payı bulunuyordu⁵⁹.

Cumhuriyet idaresi yukarıda da ifade ettiğimiz 1930 yılında çıkardığı Belediye Kanunu ile yerel yönetimlere şehirlerdeki sosyal hayatı düzenleme, halk arasında eşitlik sağlama yolunda büyük görevler yüklemiştir. Belediye Kanunu’nun

⁵⁷ “Belediye Kanunu”, **Resmi Gazete**, S 1471 (14 Nisan 1930), s. 1.

⁵⁸ Musa Çadircı, “Tanzimat Döneminde İzmir”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Sayı:3(1993), s. 78; Erkan Serçe, **Tanzimat’tan Cumhuriyet’e İzmir’de Belediye (1868-1945)**, Dokuz Eylül Yayınları, İzmir, 1998, s. 56.

⁵⁹ Serçe, **a.g.e.**,s. 77.

“Belediyenin Vazifeleri” başlığı altında bulunan 15, 16, 17 ve 18. Maddelerinde görevleri açıklanmıştı. 15. Madde altında sıralanan 76 adet alt madde içinde devletin belediyeden beklentileri ayrıntılı olarak ifade edilmişti. 15. Maddenin ilk cümlesi şöyledir: “*Belediyelerin kanunlar ve nizamnamelerle muayyen hukuku, buna mukabil beldenin ve belde halkının sıhhat, selâmet ve refahını temin, intizamını halelden vikaye[koruma] maksadıyla yapacağı vazifeleri vardır*”. Bu cümleden alarak tek tek görevler sayılır⁶⁰. Bu kanunda açık olarak ortaya koyar ki yerelde sosyal hayatı düzenleme ve dengeleme vazifesi merkezi idare tarafından belediyelere bırakılmıştır. Bu noktadan hareketle konumuzla alakalı olarak İzmir Belediyesi’nin, İzmir’in sosyal hayatına yönelik yaptıklarına ayrıntılarıyla yer verelim.

Cumhuriyet’in ilk yıllarında İzmir’de belediye yönetimi ve hizmetlerine yönelik olumlu ifadelerde bulunmak zordur. İşgalin yıkıcı etkisinin yanı sıra kurtuluşun hemen ardından yaşanan “*Büyük İzmir Yangını*” ile İzmir harabe bir şehir görüntüsüne büründü. Belediye’nin yaşadığı ekonomik sıkıntılar ve idarede görülen karmaşa, İzmir’in yeniden inşa edilmesi sürecini ötelerken; belediyeye ve belediye hizmetlerine yönelik eleştiriler giderek arttı. Cumhuriyet’in ilk yıllarında ülke geneli ve İzmir özelinde belediyecilik ve imar konusunda belirli sıkıntılar bulunuyordu. Bunlar içinde Osmanlı Devleti’nden belediyecilik alanında sınırlı bir deneyim kalması ilk planda gelir. Ayrıca *İttihat ve Terakki Fırkası*’nın belediyeler etrafında oluşturduğu politik güçte önemli bir sorun olarak ortaya çıkmıştır. İttihatçılar, şehremaneti ve belediyeler etrafında esnaf loncalarını örgütleyerek önemli bir politik güç oluşturmuşlardı. Cumhuriyet idaresi, eski ittihatçı grupların bu güce dayanarak iktidarı ele geçirmek için yaptıkları girişimleri kontrol altında tutmak zorunda kalmıştı. Nüfus artışı ve kentleşme hızının çok düşük olması ve belediye gelirlerinin sınırlı olması da diğer sorunlar arasında yer almaktadır⁶¹.

---

⁶⁰ Ayrıntılar için bkz: “Belediye Kanunu”, **Resmi Gazete**, S 1471 (14 Nisan 1930), ss. 2-5.

⁶¹ İlhan Tekeli, **Cumhuriyet’in Belediyecilik Öyküsü(1923-1990)**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2011, ss. 33-36

Cumhuriyet Dönemi İzmir’de Görev Yapan Belediye Başkanları (1923-1930)	
İsim	Göreve Başlama ve Bitiş Tarihleri
Şükrü Kaya	1923-1923
Muammer Uşaklı	1924-1924
Aziz Akyürek	1924-1927
Dr. Hulusi Alataş	1927-1930
Sezai Göker	1930-1931
Dr. Behçet Uz	1931-1941
Reşat Leblebicioğlu	1941-1949
Hulusi Selek	1949-1950
Kaynak: Fevzi Çakmak, İzmir’in Siyasi Hayatında Seçimler(1908-1945) , Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara, 2017.	

Tablo 6 Cumhuriyet Dönemi İzmir’de Görev Yapan Belediye Başkanları (1923-1930)

İzmir Belediye Başkanlığı görevinde uzun yıllar bulunacak olan Doktor Behçet Uz, 1920’li yılların belediyeçilik anlayışını şöyle tarif eder: “*O günün anlayışına göre belediyedeki görevliler ısrarla yerlerini muhafaza ediyorlardı ve biz de dışarıdan ve bilhassa gazetelerde yayınladığımız makalelerle kendileriyle mücadele ediyor ve onları yıkmaya çalışıyorduk*”⁶². 1930 yılı Belediye Seçimleri öncesi İzmir halkının il yönetiminden beklentileri şöyleydi⁶³:

- 1: Tramvayların elektrikleştirilmesi,
- 2: Yolların, özellikle Kordon ve Göztepe yollarının bir an önce inşa edilmesi,
- 3: Yangın alanının düzeltilmesi ve ucuz fiyatlara halka satılması,
- 4: Satılan arsalarda inşaatın bir plan dâhilinde yapılmasının mecburi tutulması,
- 5: Kanalizasyon çalışmalarının süratle icrası,
- 6: Otomobil ve otobüs kazalarının süratle önüne geçilmesi,
- 7: Bataklıkların kurutulması,
- 8: Şehrin genel görüntüsünde hoş durmayan binaların sahipleri tarafından tamir edilmediği takdirde onların hesabına tamir edilmesi,
- 9: Aydınlatmanın fazlaştırılması,
- 10: Hastane yapılması,

⁶² Behçet Uz, **Atatürk’ün İzmir’i, Bir Kentin Yeniden Doğuşu**, 3. Bs. Haz: L. Ece Sakar, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2011, s. 50.

⁶³ Fevzi Çakmak, **İzmir’in Siyasi Hayatında Seçimler(1908-1945)**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2017, çşt. Syf.

11: Yukarı mahallelerin hiç olmazsa Arnavut kaldırımları ile donatılması,

12: Geniş meydanların açılması,

13: Bir şehir tiyatrosunun inşa edilmesi,

14: Verem ve zührevi hastalıklarla mücadele edilmesi,

15: Malulleri, kimsesizleri, fakirleri barındırmak için ve fakir işçi kadınların çocuklarını himaye edecek ve bakacak, onları yaşatacak, memleketin selameti ve nüfusu ile alakadar olacak kurumların yapılması,

16: Hayat pahalılığı ile mücadelenin süratle gerçekleştirilmesi,

17: Yapılacak işlerde ucuzluktan fazla zarafet ve metanete ve mimari tarzlarına önem verilmesi.

1930 yılı yerel seçimlerin hemen ardından Ekim ayının son günlerinde yaşanan sel felaketi, İzmir’de çok büyük can ve mal kaybına neden oldu. Yüzü aşkın kişi hayatını kaybederken; yüzlerce ev yıkıldı, binlerce insan evsiz kaldı. Binlerce dönüm arazi, bağ ve bahçe tahrip oldu. Aynı günlerde ufak çapta bir deprem de gerçekleşti. Bu felaket günlerinde Belediye’ye yönelik eleştiriler yüksek sesle dile getirildi. Belediye meclis üyesi Cevdet Bey, “*Seylap [sel] felaketi belediyesi olmayan bir şehirde ne kadar zarar yapabilirse bu seylap İzmir’de de onu yaptı. Bu bir cinayettir*” ifadelerinde bulundu⁶⁴.

1931 yılında mevcut Belediye Başkanı Sezai Bey’in istifasının ardından 10 Kasım 1931’de Belediye Başkanlığı’na seçilen Dr. Behçet Salih (Uz) Bey’in, yaklaşık on yıl süren başkanlık döneminde İzmir’in pek çok sorunu çözüme kavuştu. Seçildikten sonra “*Sabahın altısından gecenin on ikisine kadar çalışacağım*” ifadesinde bulunan Dr. Behçet Salih Bey, üç kez üst üste başkan seçildi⁶⁵. 1941 yılında milletvekili olduktan sonra bu görevinden ayrıldı. Behçet Salih Bey’in başkanlık görevi boyunca İzmir’in belediye sorunlarının çoğu giderildi. Belediyenin mali yapısı düzeltildi, yangın yeri imar edildi. Ulaşım sorunu çözülürken, bataklıkların bir kısmı kurutuldu. Şehir içi mezarlıklar ve yeşil alanlar bir düzene

⁶⁴ Cumhuriyet, 8 Kasım 1930, s. 3.

⁶⁵ Dr. Behçet Salih Uz’un İzmir Belediye Başkanlığı dönemine yönelik ayrıntılı bir çalışma için bkz: Ülker Baykan Seymen, “Tek Parti Dönemi Belediyeciliğinde Behçet Uz Örneği”, **Üç İzmir**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1992, ss. 297-321.

konularak, büyük ölçüde genişletildi. Bir hekim olan Behçet Bey, kent sağlığına önemle eğildi ve sağlık sorunlarına çözümler üretti. Fuar Alanı'nı şehre kazandırdı⁶⁶.

1941 yılında Dr. Behçet Uz'un milletvekili seçilmesinin ardından boşalan Belediye Başkanlığı makamına 3 Kasım 1941'de toplanan Belediye Meclisi, ittifakla Reşat Leblebicioğlu'nu seçti⁶⁷. İkinci Dünya Savaşı yıllarında İzmir halkının Belediyeden beklentileri yüksekti. Belediyeden, savaş nedeniyle şehir içinde giderek ağırlığı hissedilen hayat pahalılığının önlenmesine yönelik adımlar atılması; memur, işçi, küçük esnaf, sabit gelirliler ailelerin içinde buldukları sıkıntılı durumun biraz olsun hafifletilmesi başlıca beklentilerdi. Gıda maddelerinin sağlanması, dağıtılması, düzenlenmesi, fiyatların tespiti, kontrolü gibi belediyeye ait olan görevlerin daha titiz bir şekilde ele alınması istenirken; belediyeler ekmekten yağa, kömüre, sebzeye, ete kadar bütün maddeler üzerinde ne kadar kuvvetli bir hakimiyet kurarsa, iyi yönetilirse, sıkıntıların o kadar azalacağı ifade edilmekteydi⁶⁸.

1941-1949 yılları arasında İzmir Belediye Başkanlığı görevinde bulunan Reşat Leblebicioğlu'nun başkanlığı ve icraatları hakkında Adnan Bilget şu ifadelerde bulunuyordu: *"1941 yılında belediye başkanlığına getirilen Reşat Leblebicioğlu İkinci Dünya Savaşı'nın en hararetli bir devresinde bu müşkül vazifeye gelmenin talihsizliği içinde bulunuyordu. İnşaatın durdurulmuş ve belediyenin sırtına asker ailelerine yardım, iaşe teşkilatı, fiyat murakabesi, hayat pahalılığı ve yer yer sefalet manzaraları serilmişti. Sessiz çalışan, vakurane hizmet eden ve topluluğa kelimeleri tek tek telaffuz ederek hitap etmesini bilen Reşat Leblebicioğlu harp yıllarında Halkapınar bataklığını kurutarak belediyeye 12 milyon lira değerinde bir arazi kazandırdı. İzmir'i sıtma belediyesinden kurtaran bu iş görünüşte mütevaziydi. Bu bataklık kurutana tantanalı, debdebeli bir isim kazandırmıyordu, fakat büyük bir şehir hizmeti idi. Belediye müesseseleri bütün tesisleriyle inkişaf gösteriyordu. Hatay Caddesi, Halil Rifat Paşa caddesi, yukarı mahalleler asfalt yollar ve kanalizasyonlarla süsleniyordu. Yarım kalan Dr. Behçet Uz Hastanesi ile Fevzi Paşa Bulvarı tamamlanıyordu. Reşat Leblebicioğlu İzmir'in su tesislerini yenileyerek Karşıyaka'ya Halkapınar suyu isale ettirdi. İzmir'in elektrik takati üç misli arttırıldı. Otobüs ve tramvay sayıları arttı. Havagazi tesisleri daha mükemmel hale getirildi. Reşat Leblebicioğlu ve onun erkânı harbiyesini teşkil eden belediye daimi encümeni*

⁶⁶ Serçe, a.g.e., s. 202.

⁶⁷ Cumhuriyet, 4 İkinciteşrin1941

⁶⁸ "Belediyeler Ağır Mesuliyetler Altındadır", Anadolu, 9 Birinciteşrin 1942.

şöhret temin edecek işlerden ziyade şehre uzun asırlar hizmet sayılacak mevzuları tahakkuk ettirdiler. Bunun yanında şehir oteli de meydana getirildi”⁶⁹.

İkinci Dünya Savaşı sonrası İzmir Belediyesi'nin bütçesinde de önemli bir artış olduğunu tanık olmaktadır. Savaş sonrası canlanan ekonomik hayat, bütçe artışındaki en önemli gerekçelerin başında geliyordu. İzmir Belediyesi'nin son beş yıllık gelir ve gider tablosu şöyleydi:

İzmir Belediyesi'nin 1945-1950 Gelir-Masraf Durumu		
Yıl	Gelir (TL)	Masraf (TL)
1945	1.503.717	1.368.867
1946	2.665.271	2.605.791
1947	3.434.049	3.133.713
1948	4.049.403	3.499.939
1949	4.850.524	4.850.524
1950	5.817.010	5.817.010
Kaynak: İzmir Şehri İmar Komisyonu Raporu, İzmir Belediyesi, 1951, s. 58.		

Tablo 7 İzmir Belediyesi'nin 1945-1950 Gelir-Masraf Durumu

Yukarıdaki tabloyu incelediğimizde belediyenin denk bütçeye özen gösterdiği ve mümkün mertebe bütçe fazlası vermeye çalıştığı dikkat çekmektedir. İzmir'in sosyal hayatı içinde İzmir Belediyesi, yüklendiği görevlerle önemli bir rol alıyordu. Belediye sağlık ve sosyal yardım işleri, veteriner, zabıta, temizlik, itfaiye, evlenme, gıda maddeleri kontrolü, bayındırlık faaliyetleri (yol, kanalizasyon vb.), bataklıkların kurutulması, mezbaha, kültür park, fuar ve turizm idaresi, elektrik, su, havagazı, otobüs ve tramvay işletmeleri faaliyetleri gibi pek çok faaliyet alanında İzmir halkına hizmet götürüyordu. İncelemeye aldığımız dönem (1945-1950) içinde belediyenin saydığımız bu hizmetlerinin ayrıntıları hakkında bilgi verelim.

5.2.Sağlık ve Sosyal Yardım İşleri

İkinci Dünya Savaşı'nın sonlandığı yıl olan 1945 yılı içinde Belediye hudutları içindeki polikliniklerde 18.537 hasta muayene edilmiş; bunlardan 1.561'i hastaneye yatırılmış, 13.831 hastaya ücretsiz ilaç verilmiş, 1.534 hastada evinde tedavi edilmişti. İhtiyaç sahibi ailelere ait 2.537 adet doğum ebeler tarafından gerçekleştirilmişti⁷⁰. 1946 yılı içinde muayene edilen hasta sayısı yaklaşık on bin

⁶⁹ Bilget, a.g.e., s. 29-30.

⁷⁰ İzmir Belediye Başkanlığının 1945 Yılı Çalışma Raporu, 1 Kasım 1945, s. 6.

artışla 28.730'a ulaşmıştı. Bu hastalardan 625'i hastaneye yatırılmış, 28.417'sine parasız ilaç verilmiş, 2.648 hasta evlerinde tedavi edilmişti. Belediyeye bağlı ebeler tarafında 2.867 adet doğum gerçekleştirilmişti⁷¹. 1947 yılına geldiğimizde belediye doktorları tarafından bakılan hasta sayısı 24.838'di. Bu hastalardan 429'u hastaneye yatırılırken, 814 hasta evlerinde tedavi edilmiş, 2.714'ü pansuman yapılmış, 19.053'ünün muayene sonrası ilaçları parasız olarak verilmişti. Yoksul halkın 2.234 adet doğumu gerçekleştirilmişti. İhtiyaç sahiplerinin ilaçlarının teminine ödenek sağlamak adına belediye bütçesinde ayrıca bir ödeme kalemi mevcuttu⁷². Bir sonraki yıl muayene edilen hasta sayısı 15.027'idi. Bunlardan 515'i hastaneye yatırılmış, 428 hasta evinde tedavi edilmiş, 1.700 hastaya pansuman yapılmış, 9.609'unun ilaçları ücretsiz temin edilmişti. 1.747 yoksul ailenin ücretsiz doğumu gerçekleştirilmişti⁷³. 1949 yılına gelindiğinde İzmir Belediyesi'nin sağlık ve sosyal yardım faaliyetleri kapsamında kendi polikliniklerinde baktığı hasta sayısı 13.016 idi. Bu hastalardan 615'i hastaneye yatırılırken, 790 hastaya evinde muayene edilmiş, 12.758 kişiye sağlık raporu verilirken, 6.680 hastaya ilaç ücretsiz sağlanmıştı⁷⁴.

İncelediğimiz dönem içinde İzmir Belediyesi, belediye hudutları dahilinde özellikle sıtma olmak üzere bulaşıcı hastalıklarla mücadele adına önemli bir mesai harcamıştı. 1945 yılı içinde 36.743 kişiye çiçek, tifo, tifüs ve difteri aşuları ile bazı serumlar tatbik edilmişti. İzmir Tebhirhanesi'nde⁷⁵ 258.389 parça eşya buharla dezenfekte edilmişti. Tekrar olmak üzere 615 resmi daire odaları ile 11.386 nakil aracı dezenfekte edilmişti. Bitle mücadele kapsamında tebhir istasyonlarında toplam

⁷¹ İzmir Belediye Başkanlığının 1946 Yılı Çalışma Raporu, 1 Ekim 1946, s. 5.

⁷² İzmir Belediye Başkanlığının 1947 Yılı Çalışma Raporu, 1 Ekim 1947, s. 5.

⁷³ İzmir Belediye Başkanlığının 1948 Yılı Çalışma Raporu, 1 Ekim 1948, s. 5.

⁷⁴ İzmir Belediye Başkanlığının 1949 Yılı Çalışma Raporu, 1 Ekim 1949, s. 6.

⁷⁵ Tebhirhane, giysi ve eşyalarla, ev, işyerleri gibi mekanları bittin ve pislikten temizlemek amacıyla kurulan dezenfeksiyon istasyonu, temizleme mekanlarıydı. Bulaşıcı hastalıklara yakalananları eşyaları tebhirhaneye getirilerek, burada etüvden geçirilerek, basınçlı su buharı ile dezenfekte edilirdi. Ayrıca tebhirhaneye bağlı ekipler hastalıkların görüldüğü ev, okul, dükkan, han, nakil araçları, vapur gibi yerlerde de temizlik faaliyetlerinde bulunurlardı. İzmir'de sık görülen salgın hastalıklarla mücadele etme amacıyla 1900 ve 1906 yıllarında hastalıkların sık görüldüğü yerlerde temizlik ve dezenfeksiyonu sağlamak amacıyla İzmir Belediyesi tarafından otoklav (etüv makinesi) satın alınmıştı. Ayrıca eski eşya ve kıyafetleri dezenfekte etmek adına Gurebayı Müslimin Hastanesi yanında bir tecrithane açılarak, buraya gelen eşya ve giysiler temizlenmişti. 1925-1926 yıllarında İzmir'de dört adet seyyar etüv makinesi bulunurken; 1926 yılında Emraz-ı Sariye ve İstilaiye Hastanesi yanına bir tecrithanenin inşa edilmesi karar altına alınmıştı. Belediyeye ait olan tebhirhane de 1931 yılında 3 kolbaşı, 9 tebhirci, 1 formol memuru, 2 ütücü, 3 ütü arabacısı çalışmaktaydı. 30 Ekim 1943 tarihinde yeni bir tebhirhane açılmıştı. Belediye Başkanı Reşat Leblebicioğlu tebhirhanenin açılışında yaptığı konuşmasında, Tepecik semtinde yapılan tebhirhanenin 600 kişinin yıkanabileceği ve elbiselerinin de etüvden geçirilebileceğini ifade etmişti. Mehmet Karayaman, **İzmir'de Sağlık (1923-1938)**, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, İzmir, 2005, s. 191-192.

31.534 kişi yıkattırılmış, 11.324 kişiye tekrardan ücretsiz uyuz ilacı verilerek tedavi imkanları sağlanmış, 1.118 kişinin de saç ve sakalları kesilmişti⁷⁶. 1946 yılı içinde belediye tarafından, bir önceki yılın iki katından fazla olarak 78.945 kişiye çiçek, tifo, tifüs, difteri, veba vs. aşı yapılmıştı. 552.288 parça ev eşyası vesaire ile 1.976 resmi daire odaları ile 18.956 nakil aracı dezenfekte edilmişti. Toplam 40.666 kadın ve erkek yıkatılmış, 13.624 kişiye de ücretsiz uyuz ilacı verilerek tedavileri gerçekleştirilmişti. Aynı amaç doğrultusunda 2.940 kişinin saç ve sakalları belediye berberi tarafından ücretsiz kesilmişti⁷⁷. 1947 yılına geldiğimizde bulaşıcı ve salgın hastalıklarla mücadele adına İzmir belediyesi faaliyetlerine aynı hızda devam ediyordu. Toplamda 39.885 kişiye tifo, tifüs, difteri aşısı yapılmıştı. 8.631 ev, aile evi, han, otel ve bekar odası temizlenmişti. 615.619 parça eşya ile 148 resmi daire ve 13.888 ulaşım aracının dezenfekte edildiği görülmektedir. Bitle mücadele kapsamında 11.664 kadın ve erkek yıkatılmış; 6.115 kişiye ücretsiz uyuz ilacı verilerek tedavi altına alınmıştır. 3.090 kişinin saç ve sakalları ücretsiz kestirilmişti⁷⁸. Belediyenin salgın ve bulaşıcı hastalıklarla mücadelesi 1948 yılında katlanarak devam etmiş, 84.826 kişiye çiçek, tifo, tifüs, difteri, kolera aşısı uygulanarak, geçen yılın iki katından daha fazla kişiye ulaşılmıştı. Yıl içinde 52 lekeli humma vakası tespit edilmişti. Geçen yıllarda olduğu gibi 1948 yılı içinde de 244.163 parça eşya tebhir edilmiş; 603 ev, aile evi, han, otel ve bekar odası ile 13 resmi daire ve 14.505 ulaşım aracı dezenfekte edilmişti. Bit savaşı ile mücadele kapsamında 15.778 kadın ve erkek tebhirhanede yıkattırılmış, 3.764 kişiye parasız uyuz ilacı verilerek tedavi altına alınmış, 4.125 kişi tıraş ettirilmiştir⁷⁹. 1949 yılı içinde çiçek, tifo, tifüs, difteri, kolera gibi bulaşıcı hastalıklara karşı belediye tarafından yapılan aşı ve serum sayısı 76.907 idi. Ayrıca şehir içinde 27 lekeli humma vakası tespit edilmişti. 5.490 ev, aile evi, han, otel, bekar odası dezenfekte edilmişti. Belediye tebhirhanesinin de 254.642 parça eşya tebhir edilirken, 103 resmi daire ve 11.252 ulaşım aracı dezenfekte edilmişti. Şehir içinde bitle mücadele kapsamında 10.790 kadın ve erkek tebhirhane de yıkatılmış; 2.222 kişiye parasız uyuz ilacı verilmiş, 2.876 kişi tıraş edilmişti⁸⁰.

⁷⁶ İzmir Belediye Başkanlığının 1945 Yılı Çalışma Raporu, 1 Kasım 1945, s. 6.

⁷⁷ İzmir Belediye Başkanlığının 1946 Yılı Çalışma Raporu, 1 Ekim 1946, s. 5.

⁷⁸ İzmir Belediye Başkanlığının 1947 Yılı Çalışma Raporu, 1 Ekim 1947, s. 5.

⁷⁹ İzmir Belediye Başkanlığının 1948 Yılı Çalışma Raporu, 1 Ekim 1948, s. 5-6.

⁸⁰ İzmir Belediye Başkanlığının 1949 Yılı Çalışma Raporu, 1 Ekim 1949, s. 6.

Sıhhat ve İctimai Muavenet Müdürlüğü ile Belediye Sıhhat İşleri Müdürlüğü'nün şehir içinde her çeşit hastalığa karşı yürüttüğü mücadele gazeteler aracılığıyla kamuoyu ile de paylaşılıyordu. Bir liman kenti olan İzmir'e gelen gemiler sıkı sağlık kontrollerinden geçirilmekte; olası hastalıkların önüne geçilmeye çalışılmaktaydı. 1940'lı yılların sonlarında Mısır'da başlayıp, Doğu Akdeniz kıyı bölgelerini tehdit eden kolera salgını karşısında, o bölgeden gelen gemi ve vapurların İzmir limanına gelişi sonrası sıkı önlemler alındığı dönemin basınında görmekteyiz. Bununla ilgili olan örnek bir gazete haberi özetle şöyledir:

“Dün Doğu Akdeniz hattından Aksu Vapuru İzmir limanına girer girmez fevkalade sağlık tedbirlerine tabi tutulmuştur. Vapurun 79 kişilik mürettebatı ile 23 yolcunun portör muayeneleri yapılacaktır. Bu muayene neticesi anlaşılıncaya kadar vapurla temas yasak edilmiştir. Muayene neticesi temiz çıktıktan sonra dahi İzmir'e çıkacak üç yolcu evlerine gidemeyerek İstanbul otelinde hazırlanan odalarda beş gün müşahede altında bulundurulacaklar, yani karantinaya tabi tutulacaklardır. Gemiye ancak bundan sonra patent verilecektir. Doğu Akdeniz seferleri tatil edildi... Mısırdan çıkan ve gittikçe genişleyen kolera salgının yurdumuza ve dolayısıyla vilayetimize bulaşmaması için sağlık teşkilatımız çok sıkı tedbirler almıştır. Gıda maddelerinin satışıyla ilgili esnafa, han, hamam, fabrika ve müesseseler işçilerine merkez hükümet hekimliğinde ve belediye mütaka tabipliklerinde aşı tatbikatına devam edildiği gibi sahil sağlık merkezince de deniz işleriyle ilgili boşaltma, yükleme işçilerine, sandalacı, motorcu gibi diğer bütün ameleye aşı yapılmıştır. Bundan başka halk topluluğu bulunan yerlerde ve bilumum nakil vasıtalarında fenni tathirat yapılmakta; içilen, kullanılan sularla kuyu, sarnıç suları kimyevi ve bakteriyolojik tetkiklere tabi tutulmaktadır. Şehrimiz dâhilindeki cadde ve sokaklarda bazı lağımların boşaltılması ve temizlenmesi gibi işlerin gündüz yerine geceleri yapılması lüzumu belediyece ehemmiyetle göz önüne alınmıştır. Uçakla şehrimize gelen bütün ecnebilerin portör muayenesi yapılmaktadır... Bakanlıkça İzmir liman ve şehir bakteriyoloji müessesinde de Ege bölgesinin aşı ihtiyacını temin edecek yeni bir laboratuvar faaliyete geçirilmiştir.”⁸¹

İzmir, sıtma ile mücadele kapsamında devlet tarafından öncelik verilen bölgelerden birisiydi. Halkın önemli bir bölümünün kıyı ve sulak alanlarda yaşadığı,

---

⁸¹ Yeni Asır, 19 Ekim 1947.

güneşli ve sıcak gün sayısının fazla olduğu İzmir’de, sivrisinekten bulaşan sıtma, sosyal hayatı etkileyen en önemli hastalıkların başında geliyordu. Devlet olanakları yanında belediye olanakları da bu hastalıkla mücadele kapsamında kullanılıyordu. 1945 yılı içinde İnciraltı bölgesinde bulunan sahipli araziler içine arıklar açtırılmış, 3.716 metre kare büyüklüğünde olan Kadıboğan Bataklığı sazlardan temizlenmiş ve suyu denize akıtılmak suretiyle tamamen kurutulmuştu. Ayrıca Güzelyalı bölgesinde bulunan 1.800 metre kare büyüklüğündeki bataklık kurutulmuş; aynı şekilde şehrin çeşitli bölgelerinde bulunan irili ufaklı bataklı yerler temizlettirilmiş, lağım bacalarına sık sık mazot döktürülerek sivrisineklerin üremelerine engel olunmuştu⁸². Dönemin gazetelerinde de bataklık kurutma faaliyetlerine sık sık yer verilmektedir. Bu haberlerden bazıları şöyledir:

“Belediye teşkilatı sıtma mücadelesi içinde birkaç günden beri seferber hale getirilmiştir... Belediye ilk iş olarak Güzelyalı’dan İnciraltı’na doğru kör su kuyularını kapatmakta ve su birikintilerine mazot dökülmekle beraber bunlar akıtılmaktadır... Güzelyalı semtinden sonra sıra ile Kültür Mahallesi ve Alsancak semtlerine, ayrıca Karşıyaka’daki evlere mazot verilecektir”⁸³. “Kurutulmuş olan Güzelyalı bataklıklarından sonra Arap Deresi, Musaoğlu Deresi, Karantina taş ocakları, Hatay Caddesinde Arap Hasan mevkii, Karantina Hamam Sokağı, Talebe Çayırı semtlerinde, Halil Rifat Paşa caddesinde İngiliz bahçesinde, Kızılçullu mevkiinde bulunan durgun sularla bataklıklar kurutulmuş veya kanalizasyon vasıtasıyla denize akıtılmıştır... Belediye, Nisan ayı içinde 6817 haneye mazot dağıtmıştır. Kendi teşkilatı vasıtasıyla da sivrisinek membaı olan yerlere 7 ton mazot dökülmüştür”⁸⁴.

Halkapınar bataklığının kurutma çalışmalarına da belediye aralıksız devam ediyordu. Meles Çayı kıyılarında bulunan otluklar temizlenirken; sivrisinek yumurtalarını yiyen “Gambusya (Sivrisinek Balığı)” adındaki balıkların üretimi sağlanıp, şehir içindeki kamuya ve özele ait havuzlara atılmak üzere ücretsiz dağıtılmıştı. Nisan ayından itibaren her ay temin edilen yaklaşık 20 ton mazot belediye görevlileri tarafından evlere dağıtılmış ve bunun evlerde bulunan tuvalet ve bulaşık çukurlarına döktürülmesi sağlanmıştır. Ayrıca sıtmaya yakalanan 1.234 hasta

⁸² İzmir Belediye Başkanlığının 1945 Yılı Çalışma Raporu, 1 Kasım 1945, s. 6.

⁸³ Yeni Asır, 6 Nisan 1945.

⁸⁴ Yeni Asır, 8 Mayıs 1945.

muayene edilmiş, sıtma ilacı olarak kullanılan 27 bin adet atebrin ile 3.865 adet prokinin dağıtımı yapılmıştı⁸⁵. Mart 1946 tarihi itibariyle İzmir şehri bizzat Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı tarafından sıtma ile mücadele bölgesi kapsamına alınmış, hem devlet hem de belediye olanaklarıyla şehir içinde ve çevresinde mücadele gerçekleştirilmişti. Bir önceki yılda olduğu gibi şehrin bataklı ve sulak alanlarında sivrisinek üremesine engel olacak çalışmalar devam ettirilmişti. Şehir merkezinde belediye doktorları tarafından 3.032 sıtmalı hasta muayene edilmiş, ilaç temin edilmişti⁸⁶. Halk sağlığını tehdit eden Halkapınar bataklığının kurutulması çalışmaları devam ederken; sadece 1946 yılı içinde bu bölgeye 9.500 adet çam, okaliptüs, kavak olmak üzere çeşitli ağaçların dikimi yapılmıştı. Şehrin çeşitli cadde ve bulvarlarına da 2.700 adet ağaç dikimi yapılmıştı. Sadece 26 Ağustos Meydanına çeşitli cinslerde dikilen fidan sayısı bir yıl içinde 450'yd⁸⁷. 1947 yılı boyunca da sıtma ile mücadele kapsamında belediye ekipleri çalışmalarına devam etmiş, lağım bacaları, çeşme ayakları ile su biriken yerlere mazot dökülerek sivrisinek üremesinin önüne geçilmeye çalışılmıştı. İnciraltı, Mersinli, Güzelyalı başta olmak üzere buralarda biriken sular drenajlarla denize akıtılmıştı. Evlerin bodrum katlarına D.D.T (böcek ilaç) ve Filit (böcek ilacı) dökülmüştü. 3.500 sıtmalı hasta muayene edilmiş; 11.900 adet kinin, 13.912 adet atabrin ve 2500 adet plazmokin ilacı dağıtılmıştı⁸⁸.

Sıtma ile mücadele 1948 yılında da aksatılmadan devam ettirilmişti. Bahar ayları ile birlikte şehir içinde sivrisinekle mücadele çalışmalarına başlanır, yaz sonuna kadar mücadeleye devam edilirdi. Şehir içinde halk sağlığı adına böcek ve haşeratla mücadele için yapılanlar özetle şöyledir: *“İzmir sıtma savaş teşkilatı bölgenin bütün köy ve kasabalarında 1 Mart 1948'den itibaren anaç sivrisinek savaşına başlamıştır. Sivrisinek, karasinek, bit, pire, tahtakurusu, tatarcık ve sair birçok haşerenin imhasında pek müessir ve faydalı olduğu anlaşılan DDT maddesinin petrol veya mazottaki yüzde beş nispetindeki mahlulü kullanılmak suretiyle faaliyete geçilmiştir... İlin sıtmalı olan ilçelerinde çalışan sıtma savaş teşkilatı sıtmalıları tedavi etmek, halkı sıtmadan korumak için gereken tedbirleri almakta ve sivrisineklerle diğer haşerat mücadelesine devam etmektedir... İzmir şehrinde ciddi ve esaslı sivrisinek vesair haşerat mücadelesi için 12 amele ekibi*

⁸⁵ İzmir Belediye Başkanlığının 1945 Yılı Çalışma Raporu, 1 Kasım 1945, s. 6.

⁸⁶ İzmir Belediye Başkanlığının 1946 Yılı Çalışma Raporu, 1 Ekim 1946, s. 5-6.

⁸⁷ İzmir Belediye Başkanlığının 1946 Yılı Çalışma Raporu, 1 Ekim 1946, s. 15.

⁸⁸ İzmir Belediye Başkanlığının 1947 Yılı Çalışma Raporu, 1 Ekim 1947, s. 5-6.

*faaliyete geçirilecektir... Karşıyaka sivrisinek savaş faaliyeti yaz ve kış fasılasız olarak devam etmekte olup teşkilatın buradaki mesaisinden mühim ve faydalı neticeler alındığını bütün Karşıyaka halkı bilir. İzmir şehrinde ve ilin diğer kasabalarında da aynı faaliyet gösterilmesi kararlaştırılmış bulunuyor”.*⁸⁹

O yıl şehir sağlığını tehdit eden Halkapınar bataklığının kurutulma çalışmaları nihayete ererken; ilerleyen zamanda bu alanın kullanımına yönelik adımlar atılacaktır. Önceki yıllarda olduğu gibi 1948 yılı içinde Halkapınar’a 4.200 adet; şehrin çeşitli bölgelerine toplam 2.350 adet fidan dikimi yapılmıştı⁹⁰. O yıl şehir içindeki ağaçlandırma çalışmalarına verilen önemi göstermesi açısından gazete sütunlarına yansıyan bir örnek törene burada yer verelim:

*“Her sene yapılması mutlak olan ‘ağaç bayramı’ bu yıl, binlerce lira sarfiyla kurutulmasına muvaffakiyet hasıl olan Halkapınar sahasında yapıldı. Dikilecek ağaçlar için açtırılan yüzlerce çukurun alanda hazırlanmış olduğu görülmüyordu. Törende Vali Osman Sabri Adal, Belediye Başkanı Reşat Leblebicioğlu, Demokrat ve Halk Partisi temsilcileri, orman baş müfettişi, bir çok davetli ve ziraat okulu talebesi göze çarpıyordu... Vali Osman Sabri Adal: ‘bütün emelimiz ağaç sevgisinin temelleşmesi ve dikeceğimiz ağaçların yurt sevgisi gibi kökleşmesidir’ diyerek ilk fidanı dikmiştir. Müteakiben tarım okulu talebes ve halk hazırlanan fidanları dikmeye başlamışlardır. Dün dikilen fidan miktarı 1.500’ü mütecevizdir.”*⁹¹

1949 yılı içinde kurutulan Halkapınar bölgesine 1.920 adet okalıptüs, iğde ve kavak fidanı ile şehrin merkezinde çeşitli yerlere 3.690 adet çeşitli ağaç ve fidan dikimi yapılmıştı. İzmir Belediyesine ait olan fidanlıklarda yıl içinde toplamda 59.612 adet fidan yetiştirildiği görülmektedir⁹².

Bazı dönemler gerek yurtiçi gerek yurtdışı kaynaklı salgınlar sonrası İzmir şehir merkezi ve çevresinde hastalıklardan korunmaya yönelik tedbirler belediye tarafından alınmıştı. 1946 yılı Bahar aylarında çevre ülkelerde ortaya çıkan veba salgınının İzmir’e etki etmemesi adına, şehir içinde fare ile mücadele kapsamında aralarında resmi daireler, büyük-küçük işletmeler, depolar, evler olmak üzere pek çok yerleşim yerine toplamda 160.500 adet fare zehri belediye tarafından

⁸⁹ Yeni Asır, 17 Mart 1948.

⁹⁰ İzmir Belediye Başkanlığının 1948 Yılı Çalışma Raporu, 1 Ekim 1948, s. 10-11.

⁹¹ Yeni Asır, 4 Nisan 1948.

⁹² İzmir Belediye Başkanlığının 1949 Yılı Çalışma Raporu, 1 Ekim 1949, s. 10.

dağıtılmıştı. Deniz yoluyla gelen ve giden yolculara veba aşısı yapılmıştı⁹³. Bir sonraki yıl boyunca da veba salgını ile mücadele kapsamında belediye faaliyetlerine devam etmişti. Resmi ve gayri resmi daireler, işletmeler, depolar, evler ile dükkanlara 175 bin adet fare zehri dağıtılmıştı⁹⁴.

Belediye, geçmiş senelerde olduğu gibi 1945 yılı boyunca da halkın kullanımında olan alanlarda genel temizlik faaliyetlerinde bulunmuştu. İkinci Dünya Savaşı yılları boyunca çevre temizliği işlerinde çalıştırılmak üzere insan bulmak çok zor olsa da, temizliği aksatacak büyük bir sorunla karşılaşılmamıştı. Yıl boyunca iki kamyon ile 2.190 kamyon yükü, bir çift araba ile 600 araba yükü, 27 tek araba ile 59.130 araba yükü ve 60 merkeple 131.400 merkep yükü çöp mezbelelere nakledilerek, imha edilmiştir. Kış boyunca yağın şiddetli yağmurlar sonrası ortaya çıkan 340 kamyon ve 1.400 araba yükü kum, moloz ve çamur bataklık araziye nakledilmişti. Şehir içindeki ana lağım ve menfezlerin temizlenmesi sonrası elde edilen 96 kamyon ve 2.680 araba kum, moloz ve çamur kaldırılmıştı. Aynı şekilde şehir merkezinde ve yangın sahası ile cadde, bulvar ve sokaklardaki ağaç diplerinde bulunan ot ve dikenler kaldırılmıştı. Alsancak'tan başlayıp Güzelyalı'ya kadar olan kıyı şeridinde denizin sahile attığı toplam 550 kamyon ve 4.950 araba ot ve çöp kaldırılmıştı. Şehirden toplanan süprüntü ve molozlarla 3.800 metre kare çukur ve bataklık doldurulmuştu. Yıl içinde şehrin çeşitli semtlerinde toplam 129 yangın çıkmış, bunlardan 114'ü küçük hasarla atlatılırken; sekizi kısmen ve yedisi tamamen yanmıştı. Yaz mevsimi boyunca bir arazöz, bir çift varil arabası ve beş tek varil sulama arabası ile şehrin cadde, bulvar, çarşı ve sokakları sulattırılmıştır. Şehir içindeki park, cadde ve bulvarlardaki ağaç diplerine 500 araba ve 35 kamyon gübre konmuştu. Temizlik işlerinde istihdam edilen işçilere kışlık ve yazlık birer takım elbise, fotin ve kasket verilmiş; işçilerin haftada bir defa parasız hamamdan faydalanmaları sağlanmıştı⁹⁵. 1946 yılı boyunca da belediye şehrin temizliğine yönelik faaliyetlerini aynı şekilde ve arttırarak devam ettirmişti. Şehir içinde çıkan toplam 134 yangından, 122 küçük çapta iken, yedisi kısmen ve beşi de tamamen yanmıştı⁹⁶.

⁹³ İzmir Belediye Başkanlığının 1946 Yılı Çalışma Raporu, 1 Ekim 1946, s. 6.

⁹⁴ İzmir Belediye Başkanlığının 1947 Yılı Çalışma Raporu, 1 Ekim 1947, s. 6.

⁹⁵ İzmir Belediye Başkanlığının 1945 Yılı Çalışma Raporu, 1 Kasım 1945, s. 12.

⁹⁶ İzmir Belediye Başkanlığının 1946 Yılı Çalışma Raporu, 1 Ekim 1946, s. 10-11.

1947 yılına geldiğimizde şehrin temizliği konusunda belediyenin en önemli sorunu ülke içinde artan ücretler sonrası yaşanan işçi sıkıntısıydı. 7 Eylül 1946 yılında Cumhuriyet tarihinin ilk devalüasyonu gerçekleşmiş, ülke içinde fiyatlar yükselmişti⁹⁷. Artan işçi ücretleri sonrası İzmir Belediyesi, 1947 yılı içinde işçi ücretlerini yüksek tutmak adına 130 olan işçi sayısını 85 kişiye düşürmüştü. Azalan işçi sayısına karşın, şehrin büyümesi, nüfusun artması, çöp alanların daha uzak yerlere taşınması gibi etkenler, belediyenin iş yükünün artmasına neden olmuştu. Özverili çalışmalar sonrası, 5.475 kamyon, 70.200 araba ve 71.000 merkep çöp taşınmıştı. Bunların haricinde şehir içinde bulvar ve caddelerin sulanması, denizin kıyılara getirdiği çöplerin temizlenmesi, yağmur sularının taşıdığı moloz ve çamurun nakledilmesi de belediyenin dar bütçe ve yetersiz eleman eksikliğine karşın temizlik çalışmaları içinde yerini alıyordu. Belediye kısıtlı olanaklarına karşın her yıl olduğu gibi 1947 yılında da yazlık ve kışlık olmak üzere işçisine kıyafet yardımında bulunmuştu⁹⁸. 1948 yılı içinde şehir içi temizliği sağlamak adına Belediye'nin istihdam ettiği kişi sayısı 130'du. Maddi imkansızlıklar devam ederken, işçi ücretlerini yüksek tutmak adına 200 olan işçi sayısı 130'a düşürülmüştü Aynı yıl Amerika'dan alınan presli kamyonla belediye envanterine girmiş ve şehir temizliğine önemli katkı sunmuştu. Belediyenin önceki yıllarda yürüttüğü temizlik faaliyetlerine aynen devam ettiği görülmektedir. Şehir içinde çıkan 202 yangından, 185 küçük ölçekli iken; 15'i kısmen, 2'si tamamen yanmıştı⁹⁹. 1949 yılı içinde 239 yangın çıkmış; 215'i küçük ölçekli iken, 19'u kısmen, 5'i tamamen yanmıştı¹⁰⁰. Her yıl olduğu gibi kış mevsiminde yağın yağmurlar sonrası şehrin aşağı kısımlarına biriken çamur, kum ve molozlar kamyon ve arabalar yardımıyla kaldırılmıştır. 1940'lı yıllarının sonlarına gelindiğinde şehir içi temizlik çalışmalarında belediyenin araç-gereç tedarikinde kamyonların ön plana çıktığı; bununla beraber artan nüfusla orantılı olarak şehir içinde toplanan çöp miktarında gözle görülür bir artış olduğu dikkati çeker. Örneğin 1949 yılında şehir içinden 21 kamyonla 22.288 kamyon yükü, 14 araba ile 15.280 araba yükü ve 41 merkeple 63.888 merkep yükü çöp çöplüklere taşınmıştı¹⁰¹.

---

⁹⁷ 1946 Devalüasyonu hakkında bkz: Serkan Tuna, "Cumhuriyet Ekonomisinin İlk Devalüasyonu: 7 Eylül 1946", *Akdeniz İİBF Dergisi*, S 13 (2007), ss. 86-121.

⁹⁸ *İzmir Belediye Başkanlığının 1947 Yılı Çalışma Raporu*, 1 Ekim 1947, s. 9.

⁹⁹ *İzmir Belediye Başkanlığının 1948 Yılı Çalışma Raporu*, 1 Ekim 1948, s. 8-9.

¹⁰⁰ *İzmir Belediye Başkanlığının 1949 Yılı Çalışma Raporu*, 1 Ekim 1949, s. 9.

¹⁰¹ *A.g.r.*, s. 9.

Belediye şehir içinde yürüttüğü denetimler sonucunda 1945 yılı içinde 5.685 esnafı denetlemiş, 1.017 araç sürücüsünü muayeneden geçirmişti. 544 dükkânın talimatnamelere uygun olmadığı tespit edilmiş, noksanlıkları konusunda uyarılmış ve cezalandırılmıştı¹⁰². Bir sonraki yıl denetim faaliyetini arttıran belediye ekipleri 8.411 esnaf, 2.025 araç sürücüsü muayeneden geçirilmiş; 225 dükkan talimata uygun olmadığı gerekçesiyle uyarı ve ceza almıştı¹⁰³. 1947 yılı içinde belediyenin şehir içinde kontrollerini arttırdığını görüyoruz. 16.574 esnaf, 4.272 şoför muayeneden geçirilmiş; 20.554 dükkan, 4.237 aile evi, 414 yeni inşa edilen ev ve 107 imalathane muayene ve teftiş edilmişti. 190 dükkan talimatnamelere uygun olmadığı cihetle sahiplerine ceza kesilmişti¹⁰⁴. 1948 yılına geldiğimizde belediye ekiplerinin yaptıkları denetimler sonrası 15.297 esnaf, 6.551 araç sürücüsü muayeneden geçerken; 12.956 dükkan, 1.434 aile evi, 118 yeni inşaatı tamamlanan ev, 122 imalathanenin teftiş edildiği, uygunluğu olmayan 42 dükkan hakkında ceza işlemi uygulandığı görülmektedir¹⁰⁵. Belediye bir sonraki yılda şehir içindeki kontrollerine devam etmiştir. O yıl 23.659 esnaf, 7.828 araç sürücüsü muayeneden geçirilmişti. Şehir içinde yer alan 10.669 dükkan, 1.366 aile evi, 166 yeni inşa edilen ev ile 125 imalathane teftiş edilmişti¹⁰⁶.

Belediye tarafından, şehir hudutları içinde kaçak yapılarla mücadele edildiği görülmektedir. 1945 yılı içinde izin almadan tamirat ve inşaat yapan 114 usta ve ehliyetsiz şoförlük ve arabacılık yapan 205 kişi ile Belediye yasaklarına aykırı olarak çeşitli suçlar işleyen 6.452 kişi cezalandırılmıştı. Evlerinden sokağa pis su ve çöp atan 1.473 evin sahibine ceza kesilirken; 9.878 mülkün kontratları incelenmiş, resmiyet altına alınmış, 1.643 ev sahibinin kontrat yapmadıklarından haklarında yasal süreç işletilmişti. 1.055 evin mevcut kör kuyuları ıslah ettirilmiş ve 563 eve yeniden kör kuyu yaptırılmış, mahalle arasında izin almaksızın evinin bir kısmını ahır yaparak hayvan bağlayan 16 ev sahibi cezalandırılmış, hayvan bağlanan yerler mühürlenmişti¹⁰⁷. Bir sonraki yıl kaçak yapılaşma ile mücadele devam etmektedir. 1946 yılı içinde 144 yapıcı ustası izin almaksızın inşaat ve tamirat yaptıklarından ceza almıştı. Evlerinin pis sularını ve süprüntülerini atan 1.397 ev sahibi hakkında da

---

¹⁰² İzmir Belediye Başkanlığının 1945 Yılı Çalışma Raporu, 1 Kasım 1945, s. 7.

¹⁰³ İzmir Belediye Başkanlığının 1946 Yılı Çalışma Raporu, 1 Ekim 1946, s. 6.

¹⁰⁴ İzmir Belediye Başkanlığının 1947 Yılı Çalışma Raporu, 1 Ekim 1947, s. 6.

¹⁰⁵ İzmir Belediye Başkanlığının 1948 Yılı Çalışma Raporu, 1 Ekim 1948, s. 6.

¹⁰⁶ İzmir Belediye Başkanlığının 1949 Yılı Çalışma Raporu, 1 Ekim 1949, s. 6.

¹⁰⁷ İzmir Belediye Başkanlığının 1945 Yılı Çalışma Raporu, 1 Kasım 1945, s. 10.

cezai işlem uygulanmıştı. 1.596 mülk sahibinin kontratları incelenerek, kayıt altına alınmış; 2.048 kişinin mülklerini kontratsız verdikleri tespit edilerek, haklarında işlem yapılmıştı¹⁰⁸. Belediye, 1947 yılı içinde de şehir içinde kanunsuz yapılaşma ile mücadelesine devam ediyordu. Plansız ve ruhsatsız olarak inşaat yaptıkları tespit edilen 101 mühendis ve ustabaşı ile evinin çöplerini ve pis sularını denetimsiz olarak çevreye atan 1.411 ev sahibine ceza kesilmişti. Ayrıca sokaklara tüküren 547 kişi ile tuvaletlerini yapan 480 kişi hakkında da işlem yapılmıştı. 648 kişiye de sinema salonlarında sigara içtikleri için ceza kesilmişti¹⁰⁹. Bir sonraki yıl şehir içinde yapılan denetimler sonrası Pazar günü işyerini açan 107 esnaf hakkında işlem yapılırken; ehliyetsiz araç kullanan, trafik kurallarına uymayan, yere tüküren, evinin giderleri ile çöplerini sokağa atanlarla kaçak inşaat yapanların aralarında bulunduğu 16.357 kişi hakkında cezai işlem uygulanmıştı¹¹⁰. 1949 yılı içinde belediye kurallarını ihlal eden 15.523 kişi hakkında cezai işlem uygulanmıştı¹¹¹.

1945 yılı içinde Belediye yasaklarına aykırı hareket eden esnafa 8.533 lira ceza kesilmiş ve 11.306 kişi hakkında suç zaptı düzenlenmişti. Hafta tatili kanununa aykırı hareket ederek Pazar günü dükkânlarını açarak ticaret yapan 302 esnaf mahkemeye verilmişti¹¹². Bir sonraki yıl yasaklara uymayan 3.071 kişiye 6.209 lira ceza kesilirken, 7.859 kişi hakkında suç tutanağı düzenlenmişti. Hafta tatili kuralına uymayarak ticaret yapan 248 esnaf mahkemeye verilirken; 218 kişi ehliyetsiz araç kullanmaktan, 4.957 kişi trafik kurallarına uymadıklarından ceza almıştı¹¹³. Önceki yıllarda olduğu gibi 1947 yılı içinde de Belediye, şehir içindeki denetim görevlerine devam etmişti. Belediye kurallarına uymayan 12.341 kişi hakkında tutanak tutulmuş, bazıları hakkında para cezası uygulanmıştı. Hafta tatili kuralına uymadığı tespit edilen 236 esnaf mahkemeye sevk edilmişti. 198 kişi ehliyetsiz araç kullanmaktan, 4.536 kişiye trafik kurallarına uymadıklarından dolayı ceza kesilmişti¹¹⁴. 1949 yılı ile birlikte belediye ekipleri 148 esnaf hakkında, hafta tatili kanununa aykırı hareket ettiklerinden dolayı işlem yapmıştı¹¹⁵.

---

¹⁰⁸ İzmir Belediye Başkanlığının 1946 Yılı Çalışma Raporu, 1 Ekim 1946, s. 8-9.

¹⁰⁹ İzmir Belediye Başkanlığının 1947 Yılı Çalışma Raporu, 1 Ekim 1947, s. 8.

¹¹⁰ İzmir Belediye Başkanlığının 1948 Yılı Çalışma Raporu, 1 Ekim 1948, s. 7.

¹¹¹ İzmir Belediye Başkanlığının 1949 Yılı Çalışma Raporu, 1 Ekim 1949, s. 8.

¹¹² İzmir Belediye Başkanlığının 1945 Yılı Çalışma Raporu, 1 Kasım 1945, s. 9.

¹¹³ İzmir Belediye Başkanlığının 1946 Yılı Çalışma Raporu, 1 Ekim 1946, s. 8.

¹¹⁴ İzmir Belediye Başkanlığının 1947 Yılı Çalışma Raporu, 1 Ekim 1947, s. 8.

¹¹⁵ İzmir Belediye Başkanlığının 1949 Yılı Çalışma Raporu, 1 Ekim 1949, s. 8.

1945 yılı boyunca Belediye ekiplerinin şehir merkezinde gıda kontrolleri devam etmişti. 2.786 adet çeşitli ürün tahlile gönderilmiş, 638 tanesinin uygun olmadığı tespit edilerek, gerekli işlem yapılmıştı. 61 fırıncı evsaf harici (rutubeti fazla) ekmek imal edip, sattığı için cezalandırılmış; 145 fırıncı noksan ekmek imal edip sattığı için Milli Korunma Savcılığına verilmiş ve mevcut 9.876 adet ekmek müsadere edilerek, noksan fiyatla sattırılıp parası mahkemeye teslim edilmiştir. 71 evde kaçak et ve hastalıklı hayvan araştırması yapılmış, mezbaha harici kesilerek kaçak ve damgasız satılırken yakalanan 741 kilo et müsadere edilerek ve kaçakçılar hakkında cezai işlem uygulanmıştı¹¹⁶. Bir sonraki yıl gıda kontrollerine şehir içinde devam eden belediye ekipleri, 3.786 parça ile 6214 kilo gıda maddesini tahlil etmiş, uygun olmayanlar imha edilmişti. Şehir içinde faaliyet gösteren fırıncılar kontrol edilirken, 36 fırıncı hakkında yeterli kalitede ekmek üretmedikleri için cezai işlem uygulanmıştı. Her yıl olduğu gibi şehir içinde hastalıklı hayvan ve kaçak et ile mücadele kapsamında 52 evde toplam 1.089 kilo kaçak et yakalanmış, etler imha edilirken, kaçakçılar cezalandırılmıştı¹¹⁷. Belediye gıda kontrollerine 1947 yılı içinde de devam etmişti. Şehir içinde satışı sunulan gıda ürünlerinden numune alınmış, uygun olmayan ürün satanlar hakkında işlem yapılmıştı. Ekmek denetimleri sıkı tutulurken, noksan ya da uygunsuz ekmek satan 57 fırıncı hakkında işlem yapılmıştı. 45 evde hastalıklı hayvan ve kaçak et tespiti yapılırken, 54 kaçakçı hakkında tutanak düzenlenmişti¹¹⁸.

1945 yılı içinde 10.968 kilo balık, 847 kilo et, sakatat, hazır kıyma kokmuş ve bozulmuş olduklarından imha edilmişti. 428 boş gazoz şişesi ağızları kırık olduğundan, 106 kilo yoğurt uygun kaplarda satılmadığından ve üzerleri açık naklediklerinden, 12 damacana suyu içinde gözle görülür derecede pislik olduğundan, 1.042 adet yumurta ile 2.247 kilo meyve ve sebze çürük olduğundan, 48 kokoreç, 6 seyyar kebabçı ürünlerini açıkta sattıklarından dolayı yakalanarak, ürünleri imha edilmişti¹¹⁹.

Belediye'nin özellikle seyyar esnafın üzerinde denetimleri sıkı tutmasının önemli nedeni İzmir'in mahallerinde seyyar satıcılarında yoğun olmasıydı. Çocukluk yılları Alsancak semtinde geçen Umur Sönmezdağ, 1950'lilerin başında sokak

¹¹⁶ İzmir Belediye Başkanlığının 1945 Yılı Çalışma Raporu, 1 Kasım 1945, s. 9-10.

¹¹⁷ İzmir Belediye Başkanlığının 1946 Yılı Çalışma Raporu, 1 Ekim 1946, s. 9.

¹¹⁸ İzmir Belediye Başkanlığının 1947 Yılı Çalışma Raporu, 1 Ekim 1947, s. 8.

¹¹⁹ İzmir Belediye Başkanlığının 1945 Yılı Çalışma Raporu, 1 Kasım 1945, s. 10.

satıcıları hakkında anılarında şu ifadelere yer veriyordu: “Aşağı yukarı her gün mahalleden yoğurtçu, merkepli zerzevatçı, sütçü, boyozcu, pamuk atıcı, kalaycı, süpürgeci geçirdi. Öğleden sonraları da ayı oynatıcılar köşe başlarında bahşişlerini toplardı. Yaz günlerinde dondurmacılar, kış geceleri de bozacılar belli saatlerde geçirdi”¹²⁰.

Belediye 1946 yılı boyunca da, şehir içinde halk sağlığını tehdit edebilecek ürünlerin denetimlerine devam etmişti. Aralarında et, balık, sakatat ürünleri olmak üzere binlerce kilo et ürünü ile süt ürünleri, yumurta, meyve ve sebze gibi temel besin ürünleri yapılan denetimler sonrası bozuk oldukları gerekçesiyle imha edilmişti. El tezgâhlarında ve açık alanda satışı yapılan kokoreç türü ürünler üzerinde de sıkı denetim vardı¹²¹. Belediye ekipleri insan ve toplum sağlığına zarar veren her türlü eşya ve ürünü imha etmekten geri durmuyordu. Örneğin, 1947 yılı içinde, önceki yıllarda denetimi yapıp imha edilen ürünlerle birlikte, pis ve eski olduğu tespit edilen 127 deste iskambil kâğıdı ile 242 adet çatlak fincan ve tabak imha edilmişti¹²².

Milli Korunma Kanunu’na aykırı olarak 97 ticarethane sahibinin fazla fiyatla mal sattığı, 147 esnafın sattığı malların üzerinde etiket koymadığı, 75 esnaf sattığı mallara fatura vermediğinden, 16 ticarethane sahibi mevcut malını satışa sunmadığından, 9 ticarethane sahibi malını gizlediğinden, 42 fırıncı karnesiz ekmek satışı yaptığından, 43 esnaf izinsiz ticaret yaptığından, 33 esnaf faturasız ve fazla fiyatla mal sattığından, 33 gevrekçi noksan gramajla gevrek ürettiğinden, 8 esnaf izinsiz komisyonculuk yaptığından, 8 kişi beyaz undan ekmek üretip şehre izinsiz soktuğundan, 64 esnaf faturasız mal aldığından Milli Korunma Savcılığı’na teslim edilmiştir¹²³.

Savaş sonrası da Belediye tarafından şehir genelinde ekmek karnesi dağıtımına devam edilmişti. Valilik tarafından İzmir halkının kullanımına bırakılan 2.398 ton mazot, 879 ton benzin ve 147,5 ton petrol ürünü, belediye tarafından her ay ihtiyaç sahibine dağıtılmıştı. Bundan başka bir defaya mahsus olmak üzere yarımşar kilo ırmik ve ikişer kilo un semt bakkalları tarafından ve belediye denetimi altında

¹²⁰ Umur Sönmezdağ, “Alsancak 1950”, **KNK**, S 28 (2016 Yaz), s. 44.

¹²¹ **İzmir Belediye Başkanlığının 1946 Yılı Çalışma Raporu**, 1 Ekim 1946, s. 9.

¹²² **İzmir Belediye Başkanlığının 1947 Yılı Çalışma Raporu**, 1 Ekim 1947, s. 9.

¹²³ **İzmir Belediye Başkanlığının 1945 Yılı Çalışma Raporu**, 1 Kasım 1945, s. 10.

dağıtılmıştı¹²⁴. 1946 yılı boyunca da Milli Korunma Kanunu'nu uygulamaya yönelik şehir içinde belediye tarafından denetimlere devam edilmişti. 3 esnaf ruhsatsız ticaret yaptığından, 23 esnaf fazla fiyatla ürün sattığından, 8 esnaf faturasız mal aldıklarından, 17 esnaf malları üzerine etiket koymadıklarından, 6 esnaf mevcut malını satmaktan imtina gösterdiğinden, 20 fırıncı ile 5 gevrekçi gramajı noksan ürün sattıklarından dolayı mahkemeye verilmişti. Belediye ayrıca esnafın kullandığı ölçü ve tartı araçlarını da kontrol ediyordu. 1946 yılı içinde yapılan kontrollerde 3.143 tartı aleti ile 9.353 parça tartı, 91 uzunluk, 1.085 akıcı madde ölçüsü kontrol edilmiş, uygun olmayanlar hakkında cezalar düzenlenmişti¹²⁵. Belediyenin kontrolleri sonraki yıllarda da devam etmişti.

Belediyeye ait çocuk yuvasında 1945 yılı içinde 69 çocuğun bakımı üstlenilirken; kurum bünyesinde açılan poliklinikte 563 fakir çocuk doktor kontrolünden geçirilmiş, ilaçları parasız verilmişti. Aceze evinde 36'sı yoksul ve 13'ü dilenci olmak üzere 49 kişi bulunuyordu. Yıl boyunca şehir içinde yapılan denetimler sonrası yakalanan 127 dilenciden 111'i memleketlerine gönderilmiş, geriye kalanlar kefalete bağlanarak, ailelerine teslim edilmişti. Yıl içinde 617 hasta ve işsiz memleketlerine gönderilmiş, 1.695 kişiye para yardımında bulunulmuş ve kış mevsimi boyunca fakir halka 32.480 kilo kömür yardımında bulunulmuştu¹²⁶. 1946 yılına geldiğimizde Belediye'nin yuvasında 73 çocuğun bakımı üstlenilirken; aynı kurumun doktoru tarafından 1.011 ihtiyaç sahibi çocuk ücretsiz tedavi edilerek, ilaç temininde bulunulmuştu. Aceze evinde 23 yoksulun bakımı yapılırken; şehir içinde dilencilik yapan 246 kişi yakalanmış, bunlardan 185 kişi memleketlerine gönderilmiş, geri kalan ailesine teslim edilmişti. Yıl boyunca 670 hasta ve işsiz memleketlerine gönderilmiş, 20.017 kişiye para yardımı yapılmış; kış mevsiminde ihtiyaç sahiplerine 33 bin kilo kömür yardımı yapılmıştı¹²⁷. Bir sonraki yıl belediyenin yuvasında bakımı üstlenen çocuk sayısı 79'du. Aceze evinde ise yalnız 24 yoksul bakılıyordu. Şehir içinde dilencilik yapan 166 dilenci yakalanmış; bunların 66'sı memleketlerine gönderilirken, geri kalanı ailelerine teslim edilmişti. Yıl içinde 936 hasta ve işsiz memleketlerine gönderilmiş; 2.987 fakire para yardımı yapılmış ve

¹²⁴ İzmir Belediye Başkanlığının 1945 Yılı Çalışma Raporu, 1 Kasım 1945, s. 13.

¹²⁵ İzmir Belediye Başkanlığının 1946 Yılı Çalışma Raporu, 1 Ekim 1946, s. 9-10.

¹²⁶ İzmir Belediye Başkanlığının 1945 Yılı Çalışma Raporu, 1 Kasım 1945, s. 7-8.

¹²⁷ İzmir Belediye Başkanlığının 1946 Yılı Çalışma Raporu, 1 Ekim 1946, s. 6-7.

ihtiyaç sahiplerine kış aylarında 12.375 kilo kömür dağıtılmıştır¹²⁸. 1948 yılı içinde şehir içinde yaşayan 678 hasta ve işsiz belediye tarafından memleketlerine gönderilirken, 3.581 fakire para yardımında bulunulmuştu. Ayrıca kış mevsiminde ihtiyaç sahibi ailelere 12.200 kilo kömür yardımında bulunulmuştu. Belediye ekipleri dilencilerle de mücadelesine devam ederken, 1.714 dilenci yakalanıp, 931'i memleketlerine gönderilmiş, geri kalanı ailesine teslim edilmişti¹²⁹. Sonraki yıl belediye tarafından tespit edilen 633 hasta ve işsiz memleketlerine gönderilirken, 5.636 fakire para yardımında bulunulmuştur. Belediye kömür yardımına da devam etmiştir. Kış mevsimi içinde yaklaşık 17 ton kömür ücretsiz dağıtılmıştır¹³⁰.

1945 yılı içinde İzmir Belediyesi Sokak hayvanlarıyla ilgili mesai harcamıştı. Şehir içinde sahipsiz dolaşan hayvanlar, altışar aylık periyotlar dâhilinde kontrol edilmiş, 247 hayvan denetimden geçirilerek, aşılanmıştır. Hayvan ahırları ve barınaklar her üç ayda bir temizlenerek, hastalıklardan korunması sağlanmıştır¹³¹. 78 adet kuduz vakası tespit edilerek, şüpheli hayvanlar kontrol altına alınmıştır. Bağ ve bahçelere zarar veren 487 hayvanın sahipleri cezalandırılmıştı¹³². Şehir içinde başıboş ve sahipsiz olarak görülen 4.610 köpek ile 1.250 kedi itlaf edilmişti¹³³. Sonraki yıllarda da şehir içinde başıboş gezen ve hastalık taşıyan hayvanlarla mücadeleye belediye ekipleri devam edecekti. 1948 yılında şehir hudutları dahilinde itlaf edilen hayvan sayısı 1.998 iken¹³⁴; 1949 yılında bu rakam 2.157 idi¹³⁵.

1945 yılı içinde evlenmek için belediyeye 2.086 çift başvuruda bulunmuş, bunlardan 1.813 çiftin nikahları kıyılmış, 89 çifte evlenme belgesi verilmiş, 89 çift vazgeçtiklerinden, 10 çiftin de kanuni sebeplerden dolayı işlemleri iptal edilmiş; 85 çifte ait dosya işlemi 1946 yılına kalmıştı¹³⁶. O günlerin İzmir basınında evlenme oranlarının her yıl düzenli olarak arttığına yönelik haberlere yer veriliyordu. Yeni Asır gazetesinin yaptığı haberde, İzmir'de evliliklerin arttığı ifade edilirken, geçmiş yıllara yönelik kıyaslamalar yapılırken, 1939 yılında evlenenlerin yüzde 43 oranında arttığı ifade ediliyordu. Bu oran sonraki yıllarda şöyleydi, 1940 yılında yüzde 9, 1941

¹²⁸ İzmir Belediye Başkanlığının 1947 Yılı Çalışma Raporu, 1 Ekim 1947, s. 6-7.

¹²⁹ İzmir Belediye Başkanlığının 1948 Yılı Çalışma Raporu, 1 Ekim 1948, s. 6.

¹³⁰ İzmir Belediye Başkanlığının 1949 Yılı Çalışma Raporu, 1 Ekim 1949, s. 7.

¹³¹ İzmir Belediye Başkanlığının 1945 Yılı Çalışma Raporu, 1 Kasım 1945, s. 7-8.

¹³² A.g.r., s. 10.

¹³³ A.g.r., s. 12.

¹³⁴ İzmir Belediye Başkanlığının 1948 Yılı Çalışma Raporu, 1 Ekim 1948, s. 8.

¹³⁵ İzmir Belediye Başkanlığının 1949 Yılı Çalışma Raporu, 1 Ekim 1949, s. 8.

¹³⁶ İzmir Belediye Başkanlığının 1945 Yılı Çalışma Raporu, 1 Kasım 1945, s. 13.

yılında yüzde 16, 1942 yılında yüzde 28, 1943 yılında yüzde 32 ve 1944 yılında yüzde 43.¹³⁷

1946 yılı boyunca belediyeye evlenmek üzere başvuran çift sayısı 2.143'tü. Bunların 1.784'ünün nikahı kıyılmış, 112 çifte evlenme belgesi verilmiş ve 75 çift nikahtan vazgeçmişti. 130 çiftin ise evlilikler önündeki kanuni engellerden dolayı yapılmamıştı¹³⁸. 1947 yılı içinde evlenmek için belediyeye başvuran çift sayısı 2.807 idi. 2.293 çiftin nikahı kıyılırken, 164 çifte evlenme belgesi verilmişti¹³⁹. Bir sonraki yıl evlenen çift sayısı 2.476 iken¹⁴⁰; 1949 yılında rakam 2.448'dir¹⁴¹.

5.3. Su Hizmeti

İzmir şehrinin üç temel içme suyu kaynağı bulunmaktadır. Bunlar: Halkapınar, Vezir-Osmanağa ve Yamanlar Suları. Halkapınar suyunun dağıtımı, şehir dahilinde döşenen 130 km'lik boru şebekesi üzerinden yapıyordu. 19. yüzyılın sonlarına kadar İzmir'in içme suyu tedariki ve dağıtımı eski yöntemlerle yapıyordu. Modern yöntemler ancak yüzyılın sonunda gündeme geldi ve 18 Temmuz 1893'te imzalanan mukavele çerçevesinde İzmir Suları İmtiyazı 47 yıllığına İbrahim Niyazi Bey'e verilmişti. Daha sonrasında Niyazi Bey bu hakkını Belçikalı bir gruba sattı. 1895 yılında İzmir Suları Osmanlı Şirketi (Company Ottomane des Eaux de Smyrna) adıyla resmi olarak şirket kuruldu. Şirket, İzmir'e su sağlayacak tesisin inşasına Halkapınar'da başladı ve 1896 yılında inşa süreci bitti. Ruhsat alan şirket, 1898 yılında İzmir'e su teminine başladı. 1900 yılında 1.453 abonesi olan şirketin, 1902 yılında 2.800, 1909 yılında 4.051, 1918 yılında ise 5.193 abonesi bulunuyordu. Cumhuriyet'in ilanından sonra devletin uygulamaya koyduğu millileştirilmesi çalışmaları çerçevesinde 1938 yılında şirketin satın alınması yolunda taraflar arasında satın alma görüşmeleri başlamıştı. Yaklaşık beş yıl süren görüşmeler sonrası 8 Kasım 1943 yılında satış sözleşmesi imzalanmıştı¹⁴². 5 Haziran 1944 tarihinde TBMM tarafından kabul edilen 4583 sayılı "*İzmir Suları Türk Anonim Şirketinin Satın Alınmasına ve Devrine Dair Kanun*" ile süreç tamamlanarak, şirket İzmir

¹³⁷ Yeni Asır, 14 Mart 1945

¹³⁸ İzmir Belediye Başkanlığının 1946 Yılı Çalışma Raporu, 1 Ekim 1946, s. 12.

¹³⁹ İzmir Belediye Başkanlığının 1947 Yılı Çalışma Raporu, 1 Ekim 1947, s. 10.

¹⁴⁰ İzmir Belediye Başkanlığının 1948 Yılı Çalışma Raporu, 1 Ekim 1948, s. 9.

¹⁴¹ İzmir Belediye Başkanlığının 1949 Yılı Çalışma Raporu, 1 Ekim 1949, s. 9.

¹⁴² Memet Yetişgin, Toroshan Özdamar, "Osmanlı Şehirlerinde Belçika Şirketlerinin Altyapı Faaliyetleri", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C 37, S 64 (2018), ss. 285- 288.

belediyesine devredilmişti¹⁴³. Fakat yaklaşık elli yıl boyunca İzmir'e su temini sağlayan Halkapınar su tesisi 1940'lı yılların sonuna gelindiğinde şehrin ihtiyacını karşılamaktan uzaktı. Bu nedenle tesisin belediyeye devri sonrası İngiltere ve Amerika'dan su pompası siparişleri verilmişti¹⁴⁴.

Vezir ve Osmanağa suyu şehrin 3 km dışında bulunan Kızılçullu'da Osmanağa ve Tabakhane denilen kaynaklardan sağlanıyordu. Sinekli, Basmane ve civarı ile Tilkilik, İkiçeşmelik, Konak ve Bahribaba bölgelerine bu kaynaktan içme suyu sağlanıyordu. Ayrıca su şebekesinin yetersizliği ile sürekli akış halinde olması nedeniyle yaz aylarında şehir içinde bazı bölgeler susuzluk yaşayabiliyordu. Yamanlar'dan çıkan su ise Karşıyaka bölgesinin içme suyu ihtiyacını karşılıyordu. Fakat ihtiyaca yeterli gelmeyen bu kaynak suyun artırılması yönelik çalışmalar her yıl yürütülürdü. Bunların dışında Sinekli, Namazgah, Karantina ve İtalyan Bahçesi'nde kaya suyu içilmekte; Şaşal, Foça, Koçtaş, Çakmak suları genelde damacaneler aracılığıyla halka sunulmaktaydı. Turan'da içme suyu yoktu. Kuyu ve artezyenlerle su temin ediliyordu. Ayrıca Üçkuyular, İnciraltı ve Ilıcalar'da da içme suyu şebekesi bulunmuyordu¹⁴⁵. 1945 yılı sonu itibarıyla İzmir Suları Türk Anonim Şirketinin abone sayısı 11.097'di; Vezir ve Osmanağa kaynağından su temini sağlayan abone sayısı 1.233; Yamanlar suyunu kullanan abone sayısı 1.670'di¹⁴⁶.

Şehre sağlıklı su temini konusunda belediye tarafından alınan tüm önlemlere karşın, incelediğimiz dönem içinde halı hazırda şehrin su sıkıntısı giderilebilmiş değildi. Halkapınar suyunu Karşıyaka, Turan, Bayraklı ve Mersinli'ye götürme planı hayata geçirilememişti. Sıcak yaz günlerinde şehrin yüksek bölgeleri susuzluk çekiyor, bu durum halkın yaşam şartlarını zorlaştırıyordu. En önemli ihtiyaçların başında şehrin su şebekesini yenilemek ve yeni hatlar inşa etmek adına lazım olan su borusu teminiydi. İthal edilemeyen boruların, Karabük Demir Çelik Fabrikası'ndan temini konusunda da belediyenin maddi imkanları çok sınırlıydı ve bu nedenle bu girişimde başarısız olmuştu. Şehrin temel su kaynakları arasında sayılan Vezir ve Osmanağa su kaynağı hali hazırda saatsiz olarak yirmi dört saat boyunca, kontrolsüz olarak evlere akıyordu. Bu suyu şebeke hatlarıyla sağlıklı hale getirme yolunda da planlar hazırlanmıştı, fakat maddi sıkıntılar nedeniyle hayata geçirilememişti.

¹⁴³ Resmi Gazete, S 5730 (14 Haziran 1944).

¹⁴⁴ İzmir Belediye Başkanlığının 1946 Yılı Çalışma Raporu, 1 Ekim 1946, s. 24.

¹⁴⁵ İzmir Şehri İmar Komisyonu Raporu, s. 21-22.

¹⁴⁶ İzmir Belediye Başkanlığının 1945 Yılı Çalışma Raporu, 1 Kasım 1945, s. 25-26.

Yamanlar'dan su temini sağlanan Karşıyaka'da ise su ihtiyacını karşılamak adına artezyen kuyuların açılması planlanmış, bu amaçla Amerika'dan getirilmek üzere su pompası siparişi verilmişti¹⁴⁷.

1947 yılı içinde Halkapınar suyunun şehrin uzak noktalarına dağıtımı için gerekli olan malzemenin İngiltere ve Amerika'dan temini konusunda çalışmalar başarıyla yürütülmüştü. Öte yandan Karşıyaka'ya Halkapınar'dan su aktarmak için boru hattının döşenmesi ve Karşıyaka'da 600 metre küplük bir depo inşasında önemli aşama kaydedilmişti. Hatta Mersinli, Turan ve Bayraklı bölgesine suya verilmeye başlamıştı¹⁴⁸. Şehir içinde 1.077 adet yeni su abonesi kaydedilmişti. Vezir ve Osmanağa sularını kullanan evlerin şebekeleri elden geçirilmiş, su sarfiyatını en aza indirmeye yönelik tedbirler alınmıştı. Böylece artan su sayesinde, su ulaşmayan evlere su temin edilmişti¹⁴⁹. Fakat özellikle 1948 ve 1949 yıllarının kurak geçmesi sonrası, özellikle Vezir ve Osmanağa kaynaklarında su arzı azalmış, bu nedenle hem bu kaynaktan beslenen yerler ile hem de şehrin yüksek yerlerine su temini konusunda zorluklar yaşanmıştı. Belediye bu sorunu çözmek adına Halkapınar su şebekesinden beslenen umumi halk çeşmeleri açarak, halkın su ihtiyacını gidermeye çalışmıştı. 1948 yılı içinde 1.300 ve 1949 yılı Ağustos ayına kadar 759 aboneye su verilmişti¹⁵⁰.

İncelediğimiz dönemde İzmir yakınlarındaki Şaşal Suyu'nu şehre getirmek adına çeşitli girişimlerde bulunulduğunu görüyoruz. Zaman zaman şaşal su büyük damacanelerle şehre taşınırken; 1948 yılı ile birlikte hükümetin onayı sonrası İzmir Valiliğinin başkanlığında suyun şehre taşınmasına yönelik adımlar atılmıştı. Karabük Demir-Çelik Fabrikasından temin edilen borular vasıtasıyla, su şehre taşındı¹⁵¹.

5.4. Elektrik Hizmeti

İzmir'de şehir içinde kullanıma yönelik ilk elektrik imtiyazını 1899 yılında İngiliz parlamento üyesi Sir Ellis Bartlett almıştı. Bartlett, imtiyaz haklarını daha sonra Fransız bir şirkete devretmiş, şirket Belçikalı bir ortakla ancak 1911 yılında İzmir-Göztepe Tramvay ve Elektrik Şirketi adıyla hükümete hizmet başvurusunda

¹⁴⁷ İzmir Belediye Başkanlığının 1946 Yılı Çalışma Raporu, 1 Ekim 1946, s. 23-24.

¹⁴⁸ Yeni Asır, 10 Ekim 1947.

¹⁴⁹ İzmir Belediye Başkanlığının 1947 Yılı Çalışma Raporu, 1 Ekim 1947, s. 21.

¹⁵⁰ İzmir Belediye Başkanlığının 1949 Yılı Çalışma Raporu, 1 Ekim 1949, s.

¹⁵¹ Yeni Asır, 12 Mayıs 1948.

bulunmuştu. Yaklaşık iki yıllık bir değerlendirme sonrasında 1911 yılında taraflar arasında anlaşma sağlanmıştı. 1916 yılına kadar santralin faaliyete geçmesi yönünde taahhütte bulunan şirket, Dünya Savaşı ve işgal yılları nedeniyle bunu yerine getiremedi. Cumhuriyet'in ilanı sonrası mevcut imtiyazını sağlama almak isteyen şirket Ankara ile sıkı bir diyalog kurma yoluna gitti ve 1925 yılında imtiyaz antlaşması hükümet tarafından onaylandı¹⁵². Fakat Cumhuriyet'in ilk yıllarında İzmir'in en önemli sorunların başında elektrik kullanımı geliyordu. İzmir Tramvay ve Elektrik Türk Anonim Şirketi tarafından 1926 yılında elektrik fabrikasının temeli atılmış, 1928 günü fabrika faaliyete geçmişti. Elektrik enerjisi, taşkömürü ya da linyit kömürüyle deniz suyunun kaynatılması suretiyle ortaya çıkan buhardan elde ediliyordu¹⁵³.

Karşıyaka, Buca ve Bornova'da, Osmanlı Devleti döneminde kalma, sınırlı da olsa bir elektrik kullanımı vardı. Cumhuriyet'in ilanı sonrası, 1932'de Bornova, 1933'te Karşıyaka ve 1934'te Buca sağlıklı işleyen elektrik şebekeleri ile donatılmıştı. Cumhuriyet öncesi İzmir'de sokak aydınlatması havagazıyla yapılırdı. 1929'da İzmir'de genel aydınlatma 677 elektrik lambası ve 1.672 havagazı lambasıyla gerçekleştiriliyordu. 1934 yılına gelindiğinde elektrik lambası sayısı 3.800'e, havagazı feneri sayısı da 1.250'ye gerilemişti. 1930'lı yıllarda genel aydınlatma alanında elektrik ön plana çıkmıştı. 1930'da gece bire, 1932'de gece üçe kadar yakılan elektrik lambaları, 1938'den sonra sabaha kadar yakılmaya başlamıştı¹⁵⁴.

1930'lu yıllarda devletin millileştirme faaliyetleri kapsamında İzmir-Göztepe Tramvay ve Elektrik Şirketi ile başlayan görüşmeler, 26 Haziran 1943 tarihinde sonlanmış ve taraflar arasında devir sözleşmesi imzalanmıştı. 19 Temmuz 1943 tarihinde TBMM tarafından kabul edilen 4483 sayılı "*İzmir Tramvay ve Elektrik Türk Anonim Şirketi imtiyazıyla tesisatının satın alınmasına dair mukavelelerin tasdiki ve bu müessesenin işletilmesi hakkında kanun*" ile şirket belediyeye devredilmişti¹⁵⁵.

İkinci Dünya Savaşı sonrası elektrik şirketinin İzmir'in ihtiyacını karşılama konusunda sıkıntılar yaşadığı ortadaydı. Uzun savaş yılları boyunca gerek fabrika

¹⁵² Yetişgin, Özdamar, **a.g.m.**, ss. 288-291.

¹⁵³ **İzmir Şehri İmar Komisyonu Raporu**, s. 57.

¹⁵⁴ Sadık Kurt, **İzmir'de Kamusal Hizmetler**, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kitaplığı, İzmir, 2012, ss. 159-163.

¹⁵⁵ **Resmi Gazete**, S 5466 (27 Temmuz 1943).

gerekse şebekenin malzeme ihtiyacı giderilemediğinden, tesisin verimli çalışma imkanı sınırlanmıştı. 1946 yılı içinde ihtiyacı karşılamak adına İngiltere'den beş binlik bir turbo alternatör, yirmi tonluk bir buhar kazanı, yer altı kabloları ile dağıtımı sağlamak adına İsviçre'den transformatör ile elektrik saatleri siparişi verilmişti. Fakat bu siparişin gelişi çok zaman alacak, çeşitli sebepler nedeniyle İngiliz firması ürünlerin teslimini geciktirecekti. Turbo alternatör ancak 1948 yılı Sonbaharında gelecek, montaj işlemi tamamlandıktan sonra 1949 yılı Şubat ayı ile birlikte işlemeye başlayacaktı¹⁵⁶. Sekiz tonluk bir buhar kazanı da Skoda fabrikasına sipariş edilmiş. Aynı zamanda ihtiyacı karşılamak adına yedek parça siparişlerinin de verildiğini görüyoruz. Aynı yıl içinde şehir içinde elektrik dağıtımı sağlayacak transformatörlerin konulacağı kabinler Karantina, İtfaiye, İkiçeşmelik, Eşrefpaşa, Göztepe ve Alaybey'e inşa edilmiş veya edilecekti. Yapılan tüm yatırımlar sonrası 1948 yılından itibaren şehir içinde sağlıklı ve sürekli bir elektrik temini sağlama imkanı ortaya çıkacaktı¹⁵⁷.

1947 yılı içinde Skoda fabrikasından sipariş edilen ürünler kullanılmaya başlanmış, fakat İngiltere'ye sipariş edilen ürünlerin teslimatı yapılamamıştı. Yıl içinde ortaya çıkan arızaların tamiri için pek çok elektrik yedek parçası, başta İngiltere ve Belçika olmak üzere yurtdışından tedarik edilmişti¹⁵⁸. Elektrik fabrikasının tüm bu eksiklikleri tamamlandıktan sonra ancak şehir içinde yeni abonelik alımlarına başlanabilmişti. 1949 Şubat ayı ile Eylül ayı arasında toplam 3.094 vatandaş elektrik almak üzere müracaat etmiş; bunlardan 2.019'una elektrik verilmişti. Fakat 821 kişinin müracaatı bölgelerinde şebeke bulunmaması nedeniyle reddedilmiş, 254'ünde başvurusunu geri çekmişti. Şehir içinde elektrik hatları ile sağlıklı dağıtım sağlayacak olan transformatörlerin inşasına devam ediliyordu. Şehir halkının artan elektrik talebini karşılamak adına iki adet beş binlik turbo alternatör ile yirmi beşer tonluk iki kazan siparişi 1949 yılı içinde verilmiş, 1951 yılında teslimi karar altına alınmıştı¹⁵⁹.

1950 yılına geldiğimizde iki adet 2500'lük ve bir adet 5000'lik toplamda 10bin kilovatlık tribün üzerinden bir enerji üretimi olan İzmir'de, elektrik üretimi yeterli gelmemekte ve iki adet 20bin kilovatlık tribünün inşası planlanıyordu. Yıllar

¹⁵⁶ İzmir Belediye Başkanlığının 1949 Yılı Çalışma Raporu, 1 Ekim 1949, s. 21.

¹⁵⁷ İzmir Belediye Başkanlığının 1946 Yılı Çalışma Raporu, 1 Ekim 1946, s. 21-22.

¹⁵⁸ İzmir Belediye Başkanlığının 1947 Yılı Çalışma Raporu, 1 Ekim 1947, s. 20.

¹⁵⁹ İzmir Belediye Başkanlığının 1949 Yılı Çalışma Raporu, 1 Ekim 1949, s. 22.

içindeki bu çalışmalar sonrası başlangıçta İstanbul ve Ankara ile kıyaslandığında daha az elektrik üretimi gerçekleştiren fabrika, 1949-1953 ve 1955'te yapılan güç arttırıcı çalışmalar sonrası üretimini arttırabilmişti. 1945 yılı sonu itibariyle İzmir'de elektrik abonesi sayısı 17.970 iken¹⁶⁰, 1950 yılına geldiğimizde 24.500'dü¹⁶¹.

5.5. Havagazı Hizmeti

İzmir'in havagazı ile aydınlatılmasına yönelik ilk girişimler 1856 yılında başlamıştı. Havagazı Fabrikası'nın inşasının ardından 1860'lı yıllardan itibaren İzmir sokakları havagazı ile aydınlatılmaya başlamıştı. İzmir Havagazı Kumpanyası adı altında İngilizler tarafından işletilen şirket, Cumhuriyet dönemi ile birlikte işletme hakkı süresini uzatma yolunda girişimlerde bulunmuştu. Fakat millileştirme politikaları kapsamında, 1935 yılı Eylül'ünde satın alınarak, İzmir Belediyesine devredildi¹⁶². 1945 yılı sonu itibariyle İzmir'de havagazı abonesi sayısı 1.700'dü¹⁶³. Fakat havagazı fabrikası ve mevcut şehir tesisatı çok kötü bir durumda devralınmıştı. Mevcut fırınlar ve tesisatın yenisi temin edilene kadar, mevcut hali tamir edilmek suretiyle işlevsel kılınmaya çalışılmış, fakat bundan da yeterli verim alınamamıştı. Havagazı işletmesi sürekli zarar eder bir durum arz ediyordu. Öte yandan şehir içindeki mevcut havagazı lambaları, elektrik lambaları ile değiştiriliyordu¹⁶⁴.

5.6. Şehir Mezbahası ve Buz Fabrikası

İzmir şehrinin mezbahası, İzmir-Tire yolu üzerinde, 1927 yılında Belediye tarafından işletmeye açılmıştı. Mezbaha içinde açık ve kapalı ahırları, üç büyük kesim ve yüzme alanı, paça, işkembe temizleme, deri toplama, kan kurutma yerleri ve çeşitli hizmet binaları ile ihrak (yakma) fırınlarından oluşuyordu. Mezbahada veteriner kontrolünde, klasik usulle kesim yapılır ve sonrasında soğuk hava

---

¹⁶⁰ İzmir Belediye Başkanlığının 1945 Yılı Çalışma Raporu, 1 Kasım 1945, s. 24.

¹⁶¹ İzmir Şehri İmar Komisyonu Raporu, s. 57.

¹⁶² Kurt, a.g.e., ss. 79-83.

¹⁶³ İzmir Belediye Başkanlığının 1945 Yılı Çalışma Raporu, 1 Kasım 1945, s. 27.

¹⁶⁴ İzmir Belediye Başkanlığının 1946 Yılı Çalışma Raporu, 1 Ekim 1946, s. 24-25.

depolarında etler bekletilir yada dağıtımı yapılırdı. İzmir mezbahasında beş yıllık dönem içinde kesimi yapılan hayvan miktarı şöyledir¹⁶⁵:

İzmir Mezbahasının Yıllık Kesim Miktarları					
Hayvan Cinsi	1945 Yılı	1946 Yılı	1947 Yılı	1948 Yılı	1949 Yılı
Koyun	81.045	75.951	68.645	67.278	81.790
Kuzu	74.775	91.949	129.557	140.680	103.050
Keçi	3.760	4.133	1.549	1.489	2.421
Oğlak	2.825	3.669	2.495	1.902	1.399
Sığır	17.797	23.148	23.220	23.739	25.082
Dana		1.371	1.129	1.187	1.768
Manda	1.013	560	213	126	593
Malak	3	97	164	122	200
Deve	80	76	128	171	145
Domuz	10	6	5	18	37
TOPLAM	181.308	200.960	227.105	236.712	216.485
Kaynak: İzmir Şehri İmar Komisyonu Raporu, İzmir Belediyesi, 1951, s. 59.					

Tablo 8 İzmir Mezbahasının Yıllık Kesim Miktarları

Mezbaha tesisi içinde 500 metre karelik bir alan üzerine inşa edilmiş iki katlı soğuk hava deposu, 24 saatte 40 ton buz üreten iki adet buz havuzu içinde 510 beygir gücünde 5 adet dizel ve elektrikli motorlar bulunuyordu. 75 bin frigo gücünde dört amonyak kompresörü, elektrik sağlamak adına 70 kilovat gücünde iki dinamo ve çeşitli makinelerin yer aldığı makine dairesi ile idare binası bulunmaktadır¹⁶⁶. Fakat buz ihtiyacının yoğun olduğu yaz dönemlerinde tesis şehrin ihtiyacını karşılamaktan uzaktı. 1946 yılı içinde tesisin kapasitesini arttırmaya yönelik çeşitli teşebbüslerde bulunulsa da gerek bürokratik yavaşlık gerekse makine ithalatında yaşanan sorunlar gecikmeler yaşanmasına neden olmuştu¹⁶⁷.

5.7. Ulaşım Hizmetleri

İzmir şehrini çevre bölgelere bağlayan dört ana yol bulunmaktaydı. Bunlar¹⁶⁸:

1- Eşrefpaşa-Karabağlar-Torbalı yolu: Bu yoldan günde ortalama yaklaşık 1400 adet motorlu-motorsuz çeşitli nakil vasıtaları geçirdi.

2- Güzelyalı-İnciraltı-Çeşme Yolu: Bu yoldan ortalama 600 adet motorlu-motorsuz çeşitli nakil vasıtaları geçirdi.

¹⁶⁵ İzmir Şehri İmar Komisyonu Raporu, s. 59.

¹⁶⁶ İzmir Şehri İmar Komisyonu Raporu, s. 59.

¹⁶⁷ İzmir Belediye Başkanlığının 1946 Yılı Çalışma Raporu, 1 Ekim 1946, s. 18.

¹⁶⁸ İzmir Şehri İmar Komisyonu Raporu, s. 50.

3- Alsancak-Halkapınar- Çınarlı Yolu: Bu yoldan günde 900 adet motorlu-motorsuz çeşitli nakil vasıtaları geçirdi.

4- Tepecik-Çamdibi-Kemalpaşa Yolu: Bu yoldan günde ortalama 700 adet motorlu-motorsuz çeşitli nakil vasıtaları geçirdi.

Bu sayılar özellikle yaz aylarında, fuar zamanında azami miktarlara ulaşırdı. En fazla taşıt hareketliliğinin olduğu hat Torbalı hattıydı.

İzmir'e deniz yoluyla gelen biri Atatürk Caddesinden Kordon'a çıkar ve Konak'tan başlayarak Gümrük, Saman İskelesi, Postane, Pasaport Vapur İskelesi, Cumhuriyet ve Gündoğdu Meydanları sonrası Devlet Demir Yolları Alsancak İstasyonuna ulaşırdı. Oradan başlayan şose yolu takip ederek Halkapınar, Bayraklı ve Turan'ı takiben Karşıyaka'ya ulaşırdı. Konak'la Alsancak arasında Gümrük, Ticaret Müdürlüğü, Bankalar, Devlet Deniz Yolları, Ticaret Odası, Barlar, Tüccar Kulübü, İzmir Palas Oteli, Konsoloshaneler ve Antrepolar bulunurdu. Cumhuriyet Meydanından içeriye doğru gidildiğinde Kültür Mahallesi, Kültürpark ve Fuar, Yüksek Ekonomi ve Ticaret Mektebi, Atatürk ve İnönü Liseleri, Cumhuriyet Kız Enstitüsü, Küçük Kulüp (Tenis), Kültürpark içinde çeşitli gazinolar (Çamlık Beşir Gazinosu, Göl Gazinosu vs.) , Atlı Spor Kulübü, Paraşüt Kulesi, Hayvanat Bahçesi ve çeşitli tesisler bulunurdu. Aydın üzerinden trenle İzmir'e gelenler Alsancak istasyonunda; Ankara ve Bandırma üzerinden gelenler ise Basmane İstasyonunda inerdi. Karayolu ile gelenler Basmane'deki merkez garaja gelirlerdi. Basmane bir taraftan Tepecik, Kemer istikametine, diğer taraftan şehir merkezine uzanır; bir yandan da İkiçeşmelik üzerinden Eşrefpaşa, Kadifekale, Katip Oğlu'nu takiben Kızıllıçullu ve Cumaovası Hava Meydanına doğru giderdi. Şehrin batı yakasına Konak'tan tramvay yolunu takiben İnönü Parkı, Halkevi, Kız Lisesi, Karataş, Salhane, Karantina, Köprü, Vali Konağı, Göztepe, Güzelyalı'ya; oradan yolu takiben İnciraltı plajı ve Balçova'daki Agamennon kaplıcalarına ulaşırdı. Karşıyaka'da iki katlı binalarla, gazinosu, sineması, deniz banyoları, stadı, otelleri ve Yamanlar Gazinosu ile Yamanlar Dağı üzerinde Verem Savaş Derneği kampı bulunurdu. Kız Eğitim Enstitüsü, Karşıyaka Lisesi, çeşitli okullarla birlikte ayrıca bir Karşıyaka Kulübü bulunurdu¹⁶⁹.

---

¹⁶⁹ Bilget, a.g.e., s. 132-133.

Şehir içindeki 1. ve 2. Kordonlar, Fevzipaşa ve Gazi Bulvarları, Mustafabey Caddesi, Birleşmiş Milletler Yolu, Hatay, Halil Rıfat Paşa, Karşıyaka'da Fahrettinbey ve Kemal Paşa caddeleri şehir içi otobüs güzergâhları için en önemli caddelerdi. Bunların dışında şehrin diğer bölgelerindeki iç yollar dar ve genellikle gelişigüzel istikamette ve bir çoğu da merdivenlerden oluşmaktaydı. Özellikle Eski İzmir'i teşkil eden bölgede, yük ve yolcu araçlarının geçebileceği genişlikte ve menzilde yollar hemen hemen yok gibiydi. Şehrin güneybatı bölgesindeki yolların güzergahları düzgün fakat genişlikleri yetersizdi¹⁷⁰.

Belediye Başkanı Reşat Leblebicioğlu, belediyenin yol siyaseti konusunda şu ifadelerde bulunuyordu: *“Elimizdeki tahsisatı şehrin bin küsur sokağına serpiştirmeye kalktığımız gün hiçbirini yapmağa imkan bulamayız. Bunun için ana caddeleri ve yolları birinci planda bulunduruyoruz. Arka sokaklar zaruri olarak ikinci planda bulunuyor.”* Belediye Başkanının şehrin arka sokaklarını arka plana itmesine eleştiri getiren Yeni Asır başyazarı M. Tuncer bu politikanın yanlışlığını şu sözlerle ortaya koyuyordu: *“İyi amma vatandaşların büyük çoğunluğu ana caddelerde değil, arka sokaklarda otururlar. Hatta İzmir, diğer her yerden fazla bir arka sokak şehridir... bunların ne kaldırımı, ne temizliği, ne lağımı, ne ışığı, ne gazı, ne de çok defa suyu yoktur.”*¹⁷¹

Şehrin içinde yolcu taşımacılığı Belediye ve katma bütçeli olan ESHOT idaresi tarafından sağlanırdı. Bu kuruma bağlı olarak Konak-Güzelyalı-Üçkuyular hattı üzerinde elektrikli tramvay çalışırdı. Bununla beraber Konak-Alsancak, Konak-Basmane-Tepecik, Konak-Kahramanlar, Konak-Eşrefpaşa, Konak-Halil Rıfat Paşa, Konak- İkinci Karantina, Alsancak-Karşıyaka, Karşıyaka-Bostanlı ve Karşıyaka-Dedebaşı otobüs hatları mevcuttu¹⁷². 1945 yılı başında şehir içinde kullanılan 42 otobüsten, yedek parça eksikliği yüzünden ancak 14'ü işler vaziyetteydi. Lastik ihtiyacı en önemli ihtiyaç kalemlerinin başında geliyordu. Lastiksizlik yüzünden işlemeyen otobüs sayısı çok fazlaydı¹⁷³. Belediyenin yıl içindeki parça tedarikleri ve yeni araç satın alması sonrası hali hazırda ancak 22 otobüs işler hale getirilmişti. Bu rakamda ihtiyacı karşılamaktan uzaktı¹⁷⁴. Bir sonraki şehir içinde işler haldeki otobüs

¹⁷⁰ Canpolat, a.g.e., s. 65.

¹⁷¹ Yeni Asır, 24 Kasım 1945.

¹⁷² İzmir Şehri İmar Komisyonu Raporu, s. 50.

¹⁷³ Yeni Asır, 23 Haziran 1945.

¹⁷⁴ İzmir Belediye Başkanlığının 1945 Yılı Çalışma Raporu, 1 Kasım 1945, s. 27.

sayısı 35'e çıkarılmıştı. Bir önceki yıl on adet Ford kamyon alınmış, bunlar otobüse çevrilerek şehir içinde kullanıma sokulmuştu. Fakat motor güçleri zayıf olduğu için otobüslerden verim alınamamıştı. Bu nedenle beş adet White marka kamyon Amerika'dan sipariş edilmiş, sonrasında otobüs haline getirilerek, kullanıma sokulmuştu. Eşrefpaşa hattında çalışan bu otobüsler, hattın ihtiyacını karşılamıştı. Öte yandan hali hazırda belediyenin elinde bulunan Alman Büssing marka otobüsler yedek parçalarının temin edilememesi, ülke içinde tamir olanağının da olmaması nedeniyle kullanılmıyordu. Bu otobüslerde kullanılmak üzere sekiz adet dizel motor ile sekiz adet otobüs siparişi daha Amerika'ya verilmiş, bunların 1947 yılı Nisan ayında teslim alınması planlanmıştı¹⁷⁵.

İkinci Dünya Savaşı sonrası Belediye'nin şehrin ulaşım ihtiyacını karşılamak adına yoğun bir mesai harcadığını söylemek yerinde olur. En önemli mesaide araç sıkıntısının çözümünde harcanmaktadır. Yeni araç siparişleri yurt dışından temin edilirken ki özellikle Amerika'dan. Öte yandan maddi imkansızlıklar nedeniyle belediye atölyelerinde araçların şasi, karoser ile motorlarının sürekli bir şekilde değişimi görülmekte, kullanılan ve kullanılmayan araçlar arasında parça değişimi yapılmakta, eldeki imkanlardan mümkün olan en fazla verimi almak adına çaba sarf edildiğine tanık olunmaktadır¹⁷⁶. Ortaya konan bu çabalar sonrası 1948 yılına geldiğimizde İzmir şehir merkezinde işleyen otobüs sayısı 38'dir¹⁷⁷. Aynı yıl şehir içinde taşınan toplam yolcu sayısı yaklaşık 15 milyona yakındı. 1949 yılı itibariyle belediye araç tedarikini artırırken; aynı yılın ilk sekiz ayı içinde taşıdığı yolcu sayısı yaklaşık 11 milyona yaklaşmıştı¹⁷⁸.

İzmir'in şehir içi ulaşımında tramvaylarında önemli bir yeri vardı. Savaş sonrası İzmir içinde faaliyet yürütülen hatlarda çalışan tramvay sayısını artırmak adına Belçika'ya siparişler verilmişti. Fakat bu ülke ile Türkiye'nin ticari ilişkilerini geliştirme yolunda yaşadığı bazı sorunlar, tramvay teminin de güçlükler yaşanmasına neden olacak, ancak bir sonraki yıl temini sağlanabilecekti¹⁷⁹. 1945 yılı içinde

---

¹⁷⁵ İzmir Belediye Başkanlığının 1946 Yılı Çalışma Raporu, 1 Ekim 1946, s. 25-26.

¹⁷⁶ İzmir Belediye Başkanlığının 1947 Yılı Çalışma Raporu, 1 Ekim 1947, s. 22.

¹⁷⁷ İzmir Belediye Başkanlığının 1948 Yılı Çalışma Raporu, 1 Ekim 1948, s. 20.

¹⁷⁸ İzmir Belediye Başkanlığının 1949 Yılı Çalışma Raporu, 1 Ekim 1949, s. 23.

¹⁷⁹ İzmir Belediye Başkanlığının 1946 Yılı Çalışma Raporu, 1 Ekim 1946, s. 23.; İzmir Belediye Başkanlığının 1947 Yılı Çalışma Raporu, 1 Ekim 1947, s. 22.

tramvaylarla taşınan yolcu sayısı yaklaşık altı buçuk milyon iken¹⁸⁰, 1948 yılı içinde taşınan yolcu sayısı yaklaşık 10 milyona yakındı¹⁸¹.

1931 yılı İzmir doğumlu Nail Atalay Bumin, gençlik yıllarında İzmir'in ulaşımı hakkında şu bilgileri veriyordu:

*“Güzelyalı-Konak arasında tramvaylar vardı. Konak saat kulesinin etrafından dönerdi. Bugünkü Sabancı Kültür Merkezi'nin yerinde depoları vardı. Alsancak'ta burunsuz kırmızı otobüsler vardı, biz onlara burunsuz derdik. Üzerinde Konak-Güzelyalı diye levhaları vardı. Şimdiki hava harp okulunun olduğu yerde deniz banyoları vardı. Oradan denize girilirdi. İzmir orada biterdi. Sonrası marul, mandalina bahçeleri idi”*¹⁸².

Şehir içi hatların yanında çevre belediyelere bağlı olarak işletilen İzmir-Buca, İzmir Bornova otobüs hatları mevcuttu. Buca ve Bornova ile şehir merkezi arasında tren seferleri de düzenleniyordu¹⁸³. Sabahları saat 6 ile 7'de Buca'dan kalkan trenlerin çok kalabalık olduğu, çok kere Buca istasyonunda trene binemeyen yolcu kaldığı bildirilerek bundan şikayet ediliyordu.¹⁸⁴

İzmir şehir merkezi ile çevresi arasında işleyen otobüs hatları ile otobüs sayıları aşağıdaki gibidir:

İzmir ve Çevresi Arasında Mevcut Otobüs Hatları ve Otobüs Sayıları			
Hatlar	Otobüs Adeti	Hatlar	Otobüs Adeti
İzmir-Tire-Seydiköy Değirmendere-Cumaovası	10	İzmir-Bandırma	4
İzmir-Torbalı	13	İzmir-Bursa	4
İzmir-Selçuk	2	İzmir-Menemen	6
İzmir-Tire	35	İzmir-Foça	7
İzmir-Ödemiş	6	İzmir-Bergama	22
İzmir-Kuşadası	7	İzmir-Dikili	2
İzmir-Söke	2	İzmir-Kınık	3
İzmir-Narlidere	4	İzmir-Ayvalık	6
İzmir-Kızılbaş	2	İzmir-Edremit	3
İzmir-Urla	24	İzmir-Pınarbaşı	3
İzmir-Seferihisar	13	İzmir-Ulucak	2
İzmir-Alaçatı	5	İzmir-Kemalpaşa	12
İzmir-Çeşme	10	İzmir-Armutlu	4
İzmir-Karaburun	5	İzmir-Ören	6
İzmir-Manisa	21	İzmir-Parsa	3

¹⁸⁰ İzmir Belediye Başkanlığının 1945 Yılı Çalışma Raporu, 1 Kasım 1945, s. 24.

¹⁸¹ İzmir Belediye Başkanlığının 1949 Yılı Çalışma Raporu, 1 Ekim 1949, s. 23.

¹⁸² Nail Atalay Bumin ile yapılan görüşme, Görüşme Tarihi: 14 Mart 2013.

¹⁸³ İzmir Şehri İmar Komisyonu Raporu, s. 50.

¹⁸⁴ Yeni Asır, 21 Haziran 1947.

İzmir-Akhisar	3	İzmir-Turgutlu	27
İzmir Kırkağaç	3	İzmir-Konya	2
İzmir-Soma	5	İzmir-Buca	4
İzmir-Balıkesir	4	İzmir-Bornova	4
Kaynak: İzmir Şehri İmar Komisyonu Raporu, İzmir Belediyesi, 1951, s. 51.			

Tablo 9_ İzmir ve Çevresi Arasında Mevcut Otobüs Hatları ve Otobüs Sayıları

Savaş sonrası İzmir’de başlayan ticari hareketlilik ve canlanma ulaşım araçlarında da kendini göstermektedir. Aşağıdaki tablo İzmir’deki motorlu araç sayılarındaki yıllık değişimi göstermektedir¹⁸⁵:

İzmir’de Motorlu Araç Sayıları (1945-1949)				
Yıllar	Motosiklet	Otomobil	Kamyon	Otobüs
1945	47	223	219	110
1946	45	226	264	115
1947	80	387	430	142
1948	147	481	478	229
1949	244	701	478	241

Tablo 10 İzmir’de Motorlu Araç Sayıları (1945-1949)

Tablo incelendiğinde kamyon sayısında görülen artış, ticari canlılık adına dikkat çekmektedir. İzmir’de ticari nakliyatta tek ve çift beygirli yük araçları ön planda gelmektedir. Demiryolu ulaşımı da önemli bir diğer ticari taşıma aracıdır. İzmir-Aydın-Denizli tren hattı ile İzmir-Kasaba- Balıkesir-Ankara hatları bulunmaktadır. Denizli’den gelen tren Alsancak istasyonunda; Ankara’dan gelen tren Basmane istasyonunda sonlanmaktadır. Bu istasyonlardan şehrin çeşitli kesimlerine karayolu ulaşımı mevcuttur¹⁸⁶.

1945 Haziran ayı ile birlikte İzmir’in İstanbul ve Ankara ile olan havayolu ulaşımı başlamıştı. Mart ayı ile birlikte başlaması planlanan uçuş seferleri, ancak Haziran ayı içinde faaliyete geçebilmişti. Dönemin basın organlarında İzmir-Ankara ve İzmir-İstanbul uçuş seferlerine ilaveten İzmir-Ankara-İstanbul arasında kombine seferler yapılmasının yanı sıra Ankara-İstanbul-İzmir, Ankara-Afyon-İzmir-Bursa, Ankara-Afyon-Antalya-Anamur olarak yeni hatlarında hayata geçirileceğine yönelik haberlere yer verilmişti¹⁸⁷. Fakat 1 Haziran 1945’te başlayan hava seferlerinde Ankara-İzmir- İstanbul arasında bir ring şeklinde planlandığı görülmektedir¹⁸⁸.. Pazar günü hariç haftanın her günü yapılması planlanan seferler, fuar zamanlarında günde iki sefer olarak düşünülmüş; Pazar günleri “tatil postası” yapması

¹⁸⁵ Türkiye İstatistik Yıllığı 1950, s. 363.

¹⁸⁶ İzmir Şehri İmar Komisyonu Raporu, s. 49.

¹⁸⁷ Yeni Asır, 18 Şubat 1945.

¹⁸⁸ Yeni Asır, 2 Haziran 1945.

planlanmıştı¹⁸⁹. Örneğin, 17 Haziran'da İzmir'e Ankara'dan gelen uçak, yedi yolcusunu bıraktıktan sonra on üç yolcu alarak İstanbul'a hareket etmişti. Aynı gün İstanbul'dan kalkacak bir uçak İzmir'e gelecek ve saat 14'te yolcuları alarak Ankara'ya gidecekti¹⁹⁰. Zaman içinde uçak seferlerinde yaz ve kış olmak üzere farklı tarifelerde uygulanmaktaydı. Örneğin 1948 yılı yaz dönemi ile birlikte İzmir ile İstanbul arasındaki yolcu sayısının fazla olması nedeniyle, Pazar günleri hariç olmak üzere her gün yapılması kararı alınmış; İzmir- Ankara hattında ise haftanın üç günü gidiş, üç günü geliş seferleri konmuştu¹⁹¹.

İzmir'in ulaşım ağı içinde deniz yolunun da önemli bir rolü vardı. İzmir'de 19. Yüzyıl körfez ulaşımında yoğun olarak kayıkların kullanıldığı görülmektedir. İzmir Körfezinde vapur işletme hakkı 1893'de İzmirli işadamı Yahya Hayati Efendi'nin de kurucuları arasında olduğu İzmir Hamidiye Vapur Şirketi'ne verildi. 1923 yılında bu yetki Uşakizade Muammer Bey'e verildi. 1925 yılında, Muammer Bey'den bu yetki İzmir Liman ve Körfez İnhisarı Türk Anonim Şirketi'ne geçmiştir. 1934 yılında şirket kamulaştırılır, İzmir Liman İşletmesi Müdürlüğü ismini alır ve 1938 yılında Denizcilik Bankası'na bağlanır. 1943 yılına gelindiğinde İzmir İşletmesi adı altında Devlet Limanları Umum Müdürlüğü'ne bağlanır¹⁹². Cumhuriyet'in ilk yıllarında İzmir Körfezi'nde işleyen vapurların isimleri şöyleydi: Çankaya, Uşak, Duatepe, Kocatepe, Karşıyaka, Göztepe, Dumlupınar, Cumhuriyet, Dokuz Eylül, Güzel İzmir. Körfez boyunca mevcut iskeleler ise şunlardı: Foçateyn, Karşıyaka, Turan, Bayraklı, Alsancak, Pasaport, Konak, Karataş, Salhane, Sanayi Mektebi, Karantina, Köprü, Göztepe, Reşadiye, Urla, Uzunada, Karaburun. Fakat zaman içinde yolcu yetersizliği ve maliyetler nedeniyle pek çok iskele kapatılırken; Karşıyaka, Konak, Pasaport, Alsancak iskeleleri faaliyete devam etmiştir¹⁹³.

---

¹⁸⁹ **Yeni Asır**, 23 Mayıs 1945.

¹⁹⁰ **Yeni Asır**, 18 Haziran 1946.

¹⁹¹ **Yeni Asır**, 27 Şubat 1948; **Yeni Asır**, 28 Nisan 1948.

¹⁹² **İzmir Kent Ansiklopedisi İzmir'de İdari ve Mahalli Yer Adları**, C 1, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yay., İzmir, 2013, ss. 39-42.

¹⁹³ Kurt, **a.g.e.**, ss. 214-226.

6. SAVAŞ SONRASI İZMİR'DE KENTLEŞME VE GECEKONU SORUNU

1940'lı yılların sonuna gelindiğinde İzmir şehir merkezi eskiden kalma, sağlıklı olmayan meskenlerden oluşuyordu. Şehir merkezinin aksine Güzelyalı, Göztepe, Karantina bölgeleri, muntazam yolları ve meskenleri ile havadar, manzaralı ve sağlıklı bir yaşam sunuyordu. Karşıyaka orta gelirli ailelerin ikamet ettikleri bir yazlık şehir karakterini taşıırken; arka kesimlerinde düzensiz yapılaşmaların kendini göstermeye başladığı görülüyordu. Ülke genelinde İkinci Dünya Savaşından sonra ortaya çıkan mesken bühranı o yıllarda İzmir'de de kendini şiddetli bir şekilde gösterdi. Dar gelirli insanlar mesken sorununu çözmek adına Kadifekale'nin dik yamaçlarına, Tepecik'in güneyindeki heyelan bölgelerine gelişi güzel "Gecekondu" mahalleleri kurmaya başladı¹⁹⁴.

Gecekonduyu tanımlayan dört belirli özelliği vardır. Bunlar: Başkasına ait yerde yapılmış olması, imar mevzuatına aykırı olması, sağlığa ve tekniğe aykırı olması ve bir çırpıda yapılmış olması¹⁹⁵. Tüm bu özellikler İzmir'de kendini gösteriyordu. İkinci Dünya Savaşı sonrası İzmir'inde aralarında bulunduğu büyük şehirlerde gecekondu sorunun ortaya çıkmasının temel nedenlerini şöyle sıralamak mümkündür: Tarımda makineleşme sonrası köyünde iş bulamayan kesimlerin; sanayileşme ve canlı bir ticari hayat gördüğü şehre geçimini sağlamak üzere akın etmesi ve gecekondu yaparak yerleşmesi. Hızla artan şehir nüfusu sonrası ortaya çıkan mesken darlığı nedeniyle, hızlıca plansız yapılaşmaya gidilmesi. Şehirdeki kira bedellerinin az gelirli ve fakir halkın veremeyeceği oranda yüksek olması. Yılın inşaat mevsimlerinde şehre gelenlerin, sonrasında hemşerilerinin tavsiyeleri üzerine geldikleri şehre yerleşmeleri¹⁹⁶.

İkinci Dünya Savaşı sonrası şehrin çevresinde başlayan gecekondu faaliyetlerine yönelik dönemin gazetelerinde şu tarz haberlere yer veriliyordu: *"Kızılçullu'da Kançeşme[şimdi Gürçeşme] mevkiinde gayri meskûn dağlık araziye yerleşen 285 hane halkı orada küçük evler ve barakalar inşa etmeye başlamışlardır. Vilayet makamı, kanuna uygun olmayan bu inşaatı durdurmuştur. Ancak kanuni formalitelerin ikmalinden sonra inşaatı tekrar müsaade edilecektir. Burada*

¹⁹⁴ Emin Canpolat, **İzmir Kuruluşundan Bugüne Kadar**, Pulhan Matbaası, İstanbul, 1953, s. 63-64.

¹⁹⁵ **İzmir İl Yıllığı**, 1967, s. 224.

¹⁹⁶ **İzmir İl Yıllığı**, s. 224.

yapılacak olan küçük evler, gösterilecek olan yeni tip üzerine inşa edilecektir.”¹⁹⁷
“Evsizlik yüzünden Kançeşme’den sonra Küçük Yamanlar ile Turan ve Bayraklı semtlerinde bulunan sahipli dağlık arazide birçok kimsenin gecekondularını evleri yapmaya başladıkları görülmüştür. Kendi tapulu arazileri içerisinde gecekondularını evleri yapıldığını duyan arazi sahipleri keyfiyetten alakalı makamları haberdar etmişler ve buna mani olunmasını istemişlerdir. Vilayet makamı bu gibi tren güzergahında gecekondularını evleri yapılmasını kati suretle men etmiştir... Emniyet Müdürlüğü, mezkur bölgelerde devriye gezdirerek başkalarının tapulu arazileri üzerinde ev yapılmasına mani olacaktır.”¹⁹⁸

“Gecekonduların inşasına kalkışan evsiz vatandaşların kanuni durumlarını tespit eylemek ve bunların kurmak istedikleri mahallere su, havagazı, elektrik, vesaiti nakliye temin eylemek işi üzerine el koyan Vali Osman Sabri Adal, bir komisyon kurulmasını muvafık görmüştür. Vali muavini Nihat Şenman’ın başkanlığında kurulacak olan bu komisyonda nüfus, milli emlak, kadastro şefi, Buca ve Karşıyaka bucak müdürleri bulunmaktadır.”¹⁹⁹

Şehir içinde her hangi bir plandan yoksun olan yapılaşma, şehrin düz ve imar gören yerleri hariç olmak üzere genelde betonarme veya ahşap kargır malzeme ile yapılıyordu. Sağlık ve teknik şartlardan uzak; yolları dar, girintili ve çıkıntılı olan bu alanlara araç girişleri de imkan vermiyordu. Ruhsatlı olarak yapılanlar ağırlıklı olarak çok katlı ve betonarme şeklinde inşa edilmektedir.²⁰⁰ 1950 yılına geldiğimizde Karşıyaka’dan Bostanlı’ya, Güzelyalı’dan İnciraltı’na, Alsancak’tan Halkapınar’a doğru şehir genişlemeye başladığı gerçektir. İzmir şehrinin meskûn bölümü Üç Kuyular’dan Karşıyaka Bostanlı’sına kadar olmak üzere 1.455 hektardı. Şehir içinde bahçe, park, ağaçlık alanlar 817 hektarı buluyordu. Bu adı geçen alan içinde hali hazırda istifade edilmeyen 2.428 hektarlık toplan bir bölgede yapılaşma kendini göstermeye başlamıştır²⁰¹.

Nüfusu hızla artan İzmir’de, 1950’lerin başlarında halkın ağırlıklı olarak şehir merkezine yakın yerlerde ve Kadifekale yamaçlarında yoğunlaştığı görülüyordu. Karantina, Göztepe, Güzelyalı, Kültür, Alsancak ve Karşıyaka’nın Soğukkuyu

¹⁹⁷ *Yeni Asır*, 8 Haziran 1947.

¹⁹⁸ *Yeni Asır*, 31 Mart 1948.

¹⁹⁹ *Yeni Asır*, 13 Nisan 1948.

²⁰⁰ *İzmir Şehri İmar Komisyonu Raporu*, s. 53-54.

²⁰¹ *İzmir Şehri İmar Komisyonu Raporu*, s. 57.

bölgelerinde hektara ortalama 100 nüfus; Karşıyaka çarşı bölgesi, Bayraklı, Beştepeliler ve Karataş'a hektara ortalama 200 nüfus; Kale'yi saran ve limana inen mahallelerde Tepecik ve onun güneyindeki kısımlarda hektara ortalama 400-700 arasında bir nüfus isabet etmekteydi²⁰². Artan nüfus miktarı şehir içindeki yapılaşmayı da hızla arttırdı. İzmir şehri içinde yıllar içinde kayda geçen bina sayıları şöyleydi²⁰³:

İzmir'de Yıllar İçinde Yapılan Bina Sayı ve Niteliği				
Yıl	Adet	Bina Niteliği		
		Ev	Ticari Dükkân	Özel Kurum
1940	161	136	18	7
1941	138	130	22	6
1942	172	140	24	8
1943	77		9	3
1944	182	110	15	7
1945	260	236	20	5
1946	537	503	29	5
1947	1014	970	35	9
1948	1266	1204	48	14
1949	1069	1007	54	8

Kaynak: İzmir Şehri İmar Komisyonu Raporu, İzmir Belediyesi, 1951, s. 53.

Tablo 11 İzmir'de Yıllar İçinde Yapılan Bina Sayı ve Niteliği

İzmir şehrinde artan yapılaşmanın sosyal hareketliliği yanında öte yandan bu alana yönelik iktisadi sektörlerde canlılığı beraberinde getirmişti. İzmir ve çevresinde 20-25 arasında tuğla ocağı ile 8-10 adet taş ocağı faaliyet gösteriyordu. 1950'li yılların başına gelindiğinde İzmir'de arazi fiyatları ise şöyleydi: Fevzipaşa ve Gazi Bulvarına yakın yerlerde metre karesi 100 ile 250 lira; diğer ana caddelerde metre karesi 100 ile 400 lira; şehrin kısmen imar görmüş sahalarında metre karesi 15 ile 45 lira; şehrin diğer boş sahalarında yapılan satışlarda 5 ile 400 lira arasında fiyatlar değişiyordu²⁰⁴.

7. İZMİR'İN TİCARİ HAYATI

İkinci Dünya Savaşı sonrası İzmir, ticari hayatın en canlı olarak kendini gösterdiği şehirlerin başında geliyordu. Bunun en önemli nedenlerinin başında ise İzmir Alsancak limanının ticari hacminde görülen ciddi artışlardı. Rakamları incelediğimizde İzmir limanından yapılan ithalat rakamları şöyledir: 1945 yılında

²⁰² Canpolat, a.g.e., s. 65.

²⁰³ İzmir Şehri İmar Komisyonu Raporu, s. 53.

²⁰⁴ İzmir Şehri İmar Komisyonu Raporu, s. 55.

yaklaşık 8 milyon lira iken, 1946 yılında yaklaşık 13 milyon liraya çıkmıştı. Fakat asıl artış oranları bir sonraki yıl kendini göstermişti. 1947 yılında limandan yapılan ithalat miktarı yaklaşık 40 milyona yaklaşmış; 1948 yılında 45 milyon, 1949 yılında 68 milyona ulaşmıştı. Bu rakamlar hemen hemen tüm Ege bölgesi ithalat rakamlarının tamamını oluşturmakta; fakat ülkenin ithalat rakamları içindeki yeri gerilerdedir²⁰⁵. İzmir'i dış ticarete öne çıkaran yönü ise ihracatta üstlendiği önemi idi. İzmir Alsancak limanından 1945 yılında yapılan ihracat rakamı yaklaşık 98 milyondur. 1946 yılında bu rakam yaklaşık 158 milyona, 1947 yılında 218 milyona, 1949 yılında 315 milyona çıkmıştı. 1949 yılında ülkenin yaptığı ihracat rakamı yaklaşık 694 milyon iken; İzmir, ülke ihracatının hemen hemen yarısına yakın bir bölümünü karşılamaktaydı²⁰⁶. İkinci Dünya Savaşı sonrası İzmir'in ticari hayatında yaşanan değişime değinen Adnan Bilget, İzmir ticari hayatında görülen canlanma ve Batı ekonomileriyle başlayan ticari ilişkiler sonrası, ekonomik hayatta görülen değişimi şöyle açıklıyordu:

“Bugün ihraç mahsullerimiz kaçınılmaz bir standartlaşmaya doğru gitmektedir, standartlaşma başlamıştır. İncirde ihtiyar olmakla beraber tatbik edilmektedir. Yakın zamanda pamukta, hububatta ve bakliyatla standartlaşmaya doğru kuvvetli çalışmalarla karşılaşacağız. Her yenilik gibi bu standartlaşma hareketi de mesela incirdeki koluva usulünden tasnif usulüne geçişte olduğu gibi sert itiraz sesleri karşılayacaktır... Alıcı pazarlarının istekleri karşısında İzmir ticaret aleminin manzarası çok tipik bazı aykırılıklar gösterir. Müşteri tam bir rahatlık içinde 'standardizasyondan bahsederken elbette ki ihracatçı müşterinin siparişine kendi durumunu uyduracaktır. Yemiş çarşısının eski muhafazakâr karakteri en az 20 yıl geride kalmıştır. Fakat bunun yanında hala yenilik fikirlerini kabullenmeyen, bunu kabul etmedikleri için de ellerindeki malı satamayan ve kampanya sonlarında uyanan suni telaşı istismar ederek ve kendi liberal prensiplerini bir an için unutarak en koyu bir devletçilik zihniyetiyle hükümetten tedbir dileyen kimselerin ittifak halinde buldukları bir vakıadır”²⁰⁷.

²⁰⁵ Türkiye İstatistik Yılı 1950, Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, Yayın No:328, Ankara, s. 299.

²⁰⁶ Türkiye İstatistik Yılı 1950, Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, Yayın No:328, Ankara, s. 301.

²⁰⁷ Bilget, a.g.e., s. 71-72.

Canlı bir ticaret hayatına sahip olan İzmir’de elbette bankacılık sektörü de ülkenin geneline göre çok daha iyi bir durumdaydı. 1949 yılı itibariyle İzmir’de faaliyet gösteren bankaların isimleri şöyleydi: Akhisar Tütüncüler Bankası, Ankara Halk Sandığı T.A.Ş., Banko Dİ Roma, Banka Komerçiyale İtalyana, Türkiye Emlak Kredi Bankası, Esnaf ve Ahali Bankası, İstanbul Küçük İstikraz Sandığı İzmir Şubesi, TC Merkez Bankası, Osmanlı Bankası, Ziraat Bankası, Türk Ticaret Bankası, Türkiye İş Bankası, Yapı ve Kredi Bankası, Garanti Bankası, Tutum Bankası²⁰⁸. İzmir’de faaliyet yürüten sigorta şirketleri ise şöyledir: Doğan Sigorta, Güven Sigorta, Anadolu Sigorta, Halk Sigorta, Helvetiya İsviçre Sigorta, Ankara Anonim T. Sigorta, Asikurazyone Anonim T. Sigorta, La Baluvaz Yangın Sigorta Ş., La Federal A. S. K., La Lüiz Sigorta Ş., Le Fenik Espanyol Hayat Sigorta Ş., Adriyatika Sigorta Ş., Şark Sigorta, İttihad Sigorta A.Ş.²⁰⁹

İzmir’de İşçi Sigortaları Kurumu’nun istatistiklerine göre, 10 ve daha fazla işçi çalıştıran kurumlardaki işçi sayıları 1948 yılında 24.812 iken, 1949 yılında bu rakam 54.911’e ulaşmıştı. Bu rakamın 23.481’i erkek, 25.301’i kadın ve 6.129’u çocuktu. Türkiye genelinde çalışan nüfusun rakamı toplamda 341.030 iken; İzmir 1949 yılı itibariyle İstanbul’dan (75.483) sonra en fazla işçi olan illerin başından geliyordu. İzmir’in çalışan kesime ilişkin bir başka özel yönü kadın işçi sayısı bakımından açık ara ülkenin ilk sırasında gelmektedir. Ülke genelinde çalışan kadın sayısı 1949 yılı itibariyle 62.128 iken, İzmir’de bu rakam 25.301’dir. Bu rakamlarda ilginç olan yön özellikle İzmir özelinde 1948 yılı ile 1949 yılı arasında hızlı bir artışın gerçekleşmiş olmasıdır. İstatistiklere baktığımızda 1948 yılında İzmir’de çalışan sayısı 24.812 iken 1949 yılında 54.911’e ulaşmıştır²¹⁰.

İşçi nüfusunun yoğun olduğu İzmir’de, bu kesimin de belli başlı sıkıntıları göze çarpıyordu. 1946 yılına ait olan bir raporda, Sanayi işçilerinin gündeliklerinin azlığından şikayet ettikleri, özellikle dokuma sanayisindeki işçilerin ücretlerinde gözle görülür bir artış olmadığı görülmektedir. Bu işçilerin ücreti, diğer sanayi işçilerinin ücretleri ve bilumum esnaf ve çiftçinin kazançlarıyla ahenkli bir surette artmamıştır. Muhtelif işçi zümresi arasında, mühim bir ücret farkı vardır. Bu haksız ve adaletsiz bir iş yapıldığı hissini doğurmaktadır. Bu işçiler, hayat pahalılığı

²⁰⁸ Bilget, a.g.e., s. 133.

²⁰⁹ Bilget, a.g.e., s. 133

²¹⁰ **Türkiye İstatistik Yılı 1950**, Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, Yayın No:328, Ankara, s. 193.

karşısında, diğer zümrelerden daha ağır bir sıkıntıya maruz kalmaktadır. Bu sanayi işçilerinde, usta işçi-kalifiye işçi yetişmesi güçlüğü meydana çıkmaktadır. Askerden dönenlerin iş bulmaları, güclük ve sıkıntı arz eden bir mahiyet almakta ve şikayetleri mucip olmaktadır²¹¹.

İzmir’de fiyat değişimlerine baktığımızda İkinci Dünya Savaşı sırasında hızlı fiyat değişimleri olmuştu. Zaruri ihtiyaçların fiyatlarının ortalaması alınarak yapılan hesaplamada 1942 yılında İzmir’de 3.409 kuruş olan ortalama, 1943 yılında 5.262 kuruş, 1944’de 5.191 kuruş, 1945’te 4.951 kuruş olarak gerçekleşmişti. Savaş sonrasında ortaya çıkan rakamlar ise şöyleydi: 1946 yılında 5.064 kuruş, 1947 yılında 5.260 kuruş, 1948 yılında 5.345 kuruş ve 1949 yılında 5.951 kuruştur²¹². 1946 yılı başında İzmir’de maaşlı ve ücretli memuriyette bulunan kişi sayısı 12.139’dur. Bu rakamla İzmir, İstanbul (41.215) ve Ankara’dan (30.546) sonra üçüncü sırada geliyordu²¹³.

İkinci Dünya Savaşı öncesinde İzmir’de 180 adet un fabrikası, 227 adet su veya buharla çalışan değirmen ve birçok köy değirmeni mevcuttu. Fabrikaların ancak 60 tanesi elektrik tertibatıyla çalışıyordu. Üç tane makarna fabrikası ve bir bisküvi imalathanesi vardı. Üç fabrikanın senelik makarna üretimi 10 bin kilo kadardı. İzmir yerelinde toplamda 109 adet zeytinyağı fabrikası bulunuyordu. Bu işletmelerde toplamda 1.071 işçi çalışıyordu. 6 adet susam yağı fabrikası, 15 tane sabunhane ile Ege bölgesinde 19 şekerleme ve lokum imalathanesi 5 adet helva fabrikası bulunmaktadır. İzmir’de faaliyet gösteren iki adet pamuk iplik ve mensucat fabrikası faaliyet yürütmektedir. Bunlar Şark Sanayi Kumpanyası ile İzmir Pamuk Mensucatu. Yün İplik ve Mensucat üzerine Halkapınar’da çalışan bir fabrika mevcuttu. Halıcık sektörü ise zor günler yaşıyor, üretim her yıl düşüyordu. Ege Bölgesi genelinde 5 adet deri fabrikası bulunurken, bunun 3 tanesi İzmir’deydi. Bunlar; Rüşen Mustafa, Mehmet Akgün ve Rahmi Filibeli’ye aitti. Bu fabrikalarının yanında bölge genelinde toplam da 414 deri imalathanesi bulunmaktadır²¹⁴.

Adnan Bilget, savaş yıllarında yaptıkları istifçilik ve karaborsa faaliyetleri sonrası zenginleşen bazı “*Serseri Sermaye*”nin, savaş sonrası İzmir’in sosyal ve

²¹¹ BCA, 490.1.665.232.1

²¹² Türkiye İstatistik Yıllığı 1950, s. 222.

²¹³ Türkiye İstatistik Yıllığı 1950, s. 282.

²¹⁴ Cumhuriyet’in 15. Yılında İzmir, İzmir, ss. 63-68.

ticari hayatında rol oynamaya çalıştığını ifade ederek, bunlara hayat şansı verilmesinin mümkün olmayacağını ifade ederek, sözlerini şöyle sürdürüyordu: *“Bunun yanında sermaye varlıklarını gürbüzleştirip işlerini genişleten eski tüccarlar, piyasada iş hareketinin genişlemesinde faydalı roller oynamaktadırlar. İzmir’de milyonluk servet sahibi tüccar adetini büyük bir rakam halinde göstermek yanlıştır. İzmir’deki milyon sahibi tüccar ve iş adamı sayısı hatta 20 rakamıyla dahi ifa edilemez”*²¹⁵.

1950’lili yıllara geldiğimizde İzmir’in ticaret bölgesi, şehrin merkezinde Liman ve çevresinde şekillenmiştir. Anafartalar Caddesi şehrin ticaret alanını çevrelemekte; Cumhuriyet Meydanı, Gümrük, 9 Eylül Meydanı ve Kültürpark arasında kalan alan ticaret sahasının bir kısmını teşkil etmekteydi. Şehrin içindeki endüstri tesisleri, özellikle hafif sanayi ve küçük sanat grupları, şehrin muhtelif yerlerinde ve bahsettiğimiz ticaret alanı içinde faaliyet yürütmekteydi. Bu ticaret kolları içinde yağhaneler, sabunhaneler, tütün, üzüm, incir işletmeleri, çırçır fabrikaları ve tahta kutu imalathanelerinden oluşmaktaydı. Belli başlı önemli fabrika ve tesislerin, şehrin gelecekte hafif sanayi bölgesi olarak planlanan Halkapınar’da kurulmuştu. Turan bölgesi akaryakıt tesisleriyle, yağ ve sabun fabrikalarının bulunduğu bir yerdi²¹⁶. İzmir’de küçük büyük yaklaşık 6 bine yakın fabrika ve imalathane bulunuyordu. Bu tesislerin çalışma alanlarına göre şöyle ayırabiliriz²¹⁷:

- 1- Un değirmen fabrikaları ve bundan elde edilen ürünü kullanan bisküvi ve makarna imalathaneleri
- 2- Zeytinyağı, pirina yağı, nebati yağı, sabun fabrika ve imalathaneleri
- 3- Şeker fabrikası, lokum, şekerleme, tahin helvası
- 4- Pamuk, iplik ve mensucat, yün mensucat ve halıcılık
- 5- Tabakhaneler ve deri fabrikaları
- 6- Mobilya fabrika ve imalathaneleri
- 7- Palamut çeşitleri ve meyan balı fabrikaları

---

²¹⁵ Bilget, a.g.e., s. 73.

²¹⁶ Canpolat, a.g.e., s. 64.

²¹⁷ Cumhuriyet’in 15. Yılında İzmir, s. 63.

8- Kereste, tuğla, mozaik imalathaneleri

9- Elektrik ve demir imalathaneleri

10- Meşrubat, alkolü içecek ve çeşitli fabrikalar.

İkinci Dünya Savaşı sonrası iktisadi canlanmanın kendisini gösterdiği yıllarda İzmir’de faaliyet yürüten ticari işletmelerin bazıları şunlardı²¹⁸: *RİTAŞ* (Rıza İhracaat T.A.Ş- Sahibi Salahattin Sanver), *Albayrak* (Sahibi Ali Haydar Albayrak), *Avni* (Sahibi Avni Nuri Meserretçioğlu), *Safa* (Sahibi İbrahim Safa Kasaboğlu), *İncirtaş* (Sahibi Şerif Remzi Reyent), *Mazhar* (Sahibi Mazhar Nurullah İzmiroğlu), *Benah* (Sahibi Bünyamin Nahum), *Filibeli* (Sahibi Rahmi Filibeli ve kardeşleri), *Bereket*, *Balcı* (sahibi Hakkı Balcıoğlu), *Levi* (sahibi Hayim İ. Levi), *Oleo* (Sahibi A. Mikelef ve Dr. Fazlı Doğan), *Mateo* (Sahibi RAul ve Viktor Alaluf), *Bekirler*, *Makbros* (Sahibi A. Makalef ve ortakları), *Lahoğlu* (Sahibi Hasan Sabri Lahoğlu), *Kibaroğlu* (sahibi n. Muhsin Kibaroğlu ve Çocukları), *Sabun* (Sahibi Ömer Muharrem Apaydın Oğulları), *Şenocak* (sahibi M. Alim Şenocak Oğulları). Bu ve buna benzer pek çok şirketin faaliyet gösterdiği İzmir’de, bu şirketler ağırlıklı olarak tarımsal ürünler ihraç etmekte, buna karşı teknik ve işlenmiş ürünler ülkeye ithal etmekteydi. İhraç edilen ürünler şunlardı: Kuru ve taze meyveler, sebze ve konserveler, reçel, şurup ve şekerlemeler, hububat ve toprak ürünleri, pamuk-yün, kıl ürünleri, av derileri, hayvanat döküntüleri, sular, içkiler, hayvani gıdalar, canlı hayvanlar, orman ürünleri, madenler, muhtelif maddeler²¹⁹.

İzmir kentinin tarihsel ticaret merkezi olan Kemeraltı, içinde yer han, bedesten, çarşı gibi yapılarla yüzyıllar boyunca ticaret merkeziydi. 17. Yüzyıldan itibaren ticari hayatta yükselen İzmir, Batı Anadolu’nun dünyaya açılan kapısı haline gelmişti. Kemeraltı; Türkler, Rumlar, Ermeniler, Museviler, Levantenler gibi farklı etnik kesimlerle kozmopolit bir yapıya sahip olan İzmir’de, Doğu’ya özgü geleneksel formlarda örgütlenmiş bir ticaret merkezini teşkil ediyordu. Cumhuriyet öncesinde içinde han, bedesten, çarşı gibi pek çok yapı olan Kemeraltı’nda, Cumhuriyet sonrası

²¹⁸ **1948 Enternasyonal İzmir Fuarı Yıllığı**, Haz: Muzaffer Bengisu, Hasan Anar, Adnan Bilget, Meşher Basımevi, İzmir, 1948, çeşitli syf.

²¹⁹ **1947 Enternasyonal İzmir Fuarı Yıllığı**, Haz: Muzaffer Bengisu, Hasan Anar, Adnan Bilget, Meşher Basımevi, İzmir, 1947, s. 12-13.

pasaj, çarşı ve işhanı adı altında bir değişim kendini göstermiş; fakat ticari aktivitesi hiçbir zaman kaybolmamıştı²²⁰.

Sancar Maruflu, geçmişte İzmir'in sosyo-ekonomik hayatında Kemeraltı'nın yeri hakkında şunları söyler:

“Kemeraltı çok zengin, dev bir alışveriş merkezidir. Hırdavatçılar, gıdacılar, inşaatçılar çarşısı, şeritçiler, kestane pazarı, ipek pazarı, bakırcılar çarşısı vs. Kemeraltıdadır. Güzel İzmir, Şükran Oteli var. Konak'tan Anafartalar caddesi boyunca ilerlersiniz. Benim çocukluğumda gençliğimde Kemeraltı'nın gecesi gündüzü birdi. Hayat canlıydı. Ünlü esnaflar, damla pınarlar, Ali Galipler vardı, manifaturacılar, şamlılar vardı, Atfın Yeri, Atf börekçisi, Kemeraltı börekçisi, Kemeraltı camininin karşısında Şerbetçi Kadri Usta vardı. Saraydan gelmeydi. Şerbet yapardı, şeftali şerbeti yapardı. Demirli, keşkülü fukara yapardı. Şambali yapardı”²²¹.

1930 yıllarla birlikte İzmir'de bir tüccar kulübü kurmak adına İzmir Ticaret ve Sanayi Odası çeşitli girişimlerde bulunmuş, fakat maddi imkansızlıklar nedeniyle bu konuda sonuca varılamamıştı. Kulüp binası inşa etme süreci ancak 1945 yılında hayata geçti ve bina 1948 yılında açıldı. İzmirli tüccarların, aydınların ve meslek adamlarının aynı çatı altında toplanması adına oluşturulan İzmir Tüccar Kulübü, İzmir Ticaret Odası'ndan ayrı olarak çalışan ve bağımsız bir idare kurulu tarafından işletilen bir sosyal dayanışma yeriydi. 1948 yılında inşaatı tamamlanan kulübün, herhangi bir siyasi partiyle bağı yoktu. Kulüp binasının çeşitli salonları, oyun yerleri, yemek salonu, geniş bir terası ve otel kısmı mevcuttu. İdeal bir toplantı yeri olan kulübe üyelik esastı ve üye olmayanlar yararlanamazdı. Üyelik işlemlerini Kulüp idare kurulu yürütür ve karara bağlardı. Ticari hayata yön verenlerin sosyalleşme adına İzmir'deki tek adresiydi²²². Fakat 1950'li yıllarda bina yıkılacak ve yerine otel inşa edilecektir.

²²⁰ Emel Kayın, “Tarihi Ticaret Merkezi Kemeraltı'nda Değişen Üretim ve Tüketim Modellerinin Mekânsal Yansımaları”, **Ege Mimarlık**, S 40-41 (2001/4-2002/1) ss. 27-31.

²²¹ Sancar Maruflu İle Yapılan Görüşme, Görüşme Tarihi: 28 Haziran 2013.

²²² Bilget, **a.g.e.**, s. 88.

8. SAVAŞ SONRASI İZMİR'DE EĞİTİM HAYATI

1940'ların sonunda İzmir şehir merkezinde 38 ilkokul, 3 ortaokul, 5 lise, 4 sanat enstitüsü vardı. Bunların dışında özel olmak üzere ana, ilk ve ortaokul düzeyinde 8 okul bulunuyordu. Yüksekokul olarak İktisadi ve Ticari Mektebi vardı. İzmir içinde bulunan eğitim kurumları ve öğrenci sayıları ise şöyledir²²³:

İzmir Şehir İçindeki Eğitim Kurumları ve Öğrenci Sayıları							
İLKOKUL							
Okul İsmi	Erkek Öğrenci	Kız Öğrenci	Toplam	Okul İsmi	Erkek Öğrenci	Kız Öğrenci	Toplam
Aydoğdu	84	92	176	Misakı Milli	206	235	441
Şehit Fazıl	604	423	1027	Dumlupınar	243	209	452
Müdafai Hukuk	115	140	255	Tınaztepe	296	269	565
Hakimiyeti Milliye	130	139	269	Sakarya	210	180	390
Türk Birliği	223	195	418	Duatepe	174	175	349
Alaybey	156	117	273	Topaltı	248	258	506
Alsancak	217	184	401	İnkılap	267	242	509
İstiklal	193	235	428	Halit Bey	434	361	791
İnönü	160	169	329	İsmet Paşa	234	233	467
Sarıkamış	111	92	205	Bayraklı	177	192	369
Cumhuriyet	300	263	563	Ülkü	141	135	276
Gazi	445	401	846	Zeytinlik	525	372	897
Necatibey	165	154	319	Oltı	250	224	474
Fevzipaşa	170	144	314	Kocatepe	224	235	459
Asansör	214	222	436	Bozya	96	45	150
Vali Kazım Paşa	727	583	1310	Güzelyalı	145	154	299
Kahramanlar	436	376	812	Bostanlı	116	80	196
Yıldırım Kemal	419	354	773	Ankara	213	238	451
Şehit Fethi Bey	264	194	458	Zafer	393	357	750
TOPLAM	5133	4477	9610	TOPLAM	4592	4194	8786
ORTAOKUL		LİSELER		SANAT OKULLARI			
Okul İsmi	Öğrenci Sayısı	Okul İsmi	Öğrenci Sayısı	Okul İsmi			Öğrenci Sayısı
Karataş	550	Atatürk	400	Mithat Paşa Erkek Sanat Enstitüsü			886
Tilkilik	324	İnönü	965	Cumhuriyet Kız Enstitüsü			537
Tilkilik	243	Kız	746	Göztepe Kız Enstitüsü			319
TOPLAM	1117	Karşıyaka	1095	Karşıyaka Kız Sanat Enstitüsü			66
		Ticaret	430	TOPLAM			1808
		TOPLAM	3636				
ÖZEL OKULLAR							
Okul İsmi	Erkek Öğrenci	Kız Öğrenci	Toplam	Okul İsmi	Erkek Öğrenci	Kız Öğrenci	Toplam
Amerikan Kız Koleji		299	299	Müsavi Yetim O.	105	69	174
Sen Jozef	230		230	Müsavi Anaokulu	17	25	42
Yusuf Rıza Anaokulu	20	6	26	Müsavi İlkokulu	71	56	127

²²³ İzmir Şehri İmar Komisyonu Raporu, ss. 39-42.

Yusuf Rıza İlkokulu	118	64	182	Müsavi Anaokulu	22	27	49
Devrim Anaokulu	19	13	32	Fransız Anaokulu	9	4	13
Devrim İlkokulu	57	50	107	Fransız İlkokulu	4	32	36
İtalyan Anaokulu	11	19	30				
İtalyan İlkokulu	24	32	56				

Kaynak: İzmir Şehri İmar Komisyonu Raporu, İzmir Belediyesi, 1951, ss. 39-42.

Tablo 12 İzmir Şehir İçindeki Eğitim Kurumları ve Öğrenci Sayıları

9. İZMİR'DE SAĞLIK HİZMETLERİ

İzmir şehrinde 1940'ların sonunda İzmir'de mevcut olan hastanelerin listesi aşağıdadır²²⁴:

İzmir Şehrinde Mevcut Resmi Hastaneler			
Hastane	Yeri	Yatak Adedi	Doktor Adedi
Bulaşıcı Hastalıklar	Tepecik	125	13
Çocuk Hastanesi	Gazi Heykeli Arkası	160	17
Memleket Hastanesi	Bahribaba	340	19
Eşrefpaşa Hastanesi	Tepecik	100	7
Verem Sanatoryumu	Buca	75	2
Verem Dispanseri	Beyler Sokağı		
İşçi Hastanesi	Birinci Kordon	77	4
Deri Dispanseri	İki Çeşmelik Cad.	Yataksız	1
Belediye Zührevi Dispanseri	Sürmeli Sokak		
İzmir Şehrinde Mevcut Özel Hastaneler			
Ege Hastanesi	Alsancak	20	
Fransız Hastanesi	Alsancak	50	
Sıhhat Evi	Alsancak	20	
Sağlık Evi	Gazi Bulvarı	20	
Karataş Hastanesi	İnönü Cad.	30	
Hasan Yusuf Başkan	İnönü Cad.	20	
İzmir Kliniği	Birinci Kordon	20	

Kaynak: İzmir Şehri İmar Komisyonu Raporu, İzmir Belediyesi, 1951, s. 45.

Tablo 13 İzmir Şehrinde Mevcut Resmi Hastaneler

İzmir şehri içinde hastanelerin dışında Liman ve Şehir Bakteriyoloji kurumları bulunmaktadır. Bu kurumlarda 2 kimyager görev yapmaktadır. Şehir dışında bulunan ve şehre ülke dışından gelenleri sağlık kontrolünden geçirmek üzere Urla'da faaliyette bulunana Tahaffuzhane de bir doktor görev yapmaktadır. Karşıyaka'da belediyeye ait bir çocuk yuvası vardır ve bir doktor görev yapmaktadır. Çocuk Esirgeme Kurumu'na ait Basmane'de Süt Damlası adıyla bir dispanser vardır

²²⁴ İzmir Şehri İmar Komisyonu Raporu, s. 45.

ve iki doktoru bulunmaktadır. Şehir içinde toplamda 281 adet doktor bulunmaktadır. Ayrıca Buca ve Bornova dahil olmak üzere 30 adet eczane görev yapmaktadır²²⁵.

İncelediğimiz dönem içinde inşası tamamlanarak 2 Nisan 1947 tarihinde dönemin Başbakanı Recep Peker tarafından açılışı yapılan Behçet Uz Çocuk Hastanesi şehir sağlığı adına önemli bir gelişmeydi. Temeli dönemin İzmir Belediye Başkanı olan Dr. Behçet Uz tarafından 23 Nisan 1938 tarihinde atılan, yapımı belediye tarafından üstlenilen, savaş yıllarının maddi imkansızlıkları sonrası tamamlanması yıllar alan hastane, sadece İzmir değil Ege bölgesinin ihtiyaçlarını karşılar hale gelmişti²²⁶. Açıldığı yıl yüz yatak çocuk, elli yatak doğum olmak üzere hizmet vermeye başlayan hastanede, 1947 yılı içinde 14. 279 hasta muayene edilmiş, 1.867 hasta yatarak tedavi görmüştür. 1948 yılı içinde muayene edilen hasta sayısı 43.623 ile bir önceki yılın üç katına yakın bir artış sağlamıştır. Yatarak tedavisi yapılan hasta sayısı bir önceki yıldan devirle 3.216'dır. Hastane bünyesinde radyografi, radyoskopi ve laboratuvar hizmetleri de veriliyordu. 1949 yılında muayene edilen hasta sayısı 37.665, 1950 yılında 47.373'dü²²⁷.

Bir liman ve ticaret şehri olan İzmir'de, yaklaşık 40 bine yakın bir işçi nüfusu vardı. İzmir Valisi Şefik Soyer'de, bu nüfusun sağlık sorunlarıyla ilgilenecek bir hastanenin ihtiyacına inandığı için bu yönde adımlar atmıştı. Valinin girişimleri sonrası, önce İşçi Sağlığını Koruma Cemiyeti kuruldu. Sonrasında bu cemiyetin ön ayak olmasıyla, 1945 yılı içinde, Birinci Kordon'da Merhum Dr. Ali Rıza Ünlen'e ait binanın satın alındı ve hastaneye dönüştürüldü²²⁸. Eylül ayı ile birlikte hastane hasta kabulüne başladı²²⁹. Hastanenin bir yıl içinde yürüttüğü faaliyet hakkında basında şu haber yer almıştı:

“İşçi hastanesi; geçen sene valinin teşebbüsü, ticari ve sınıai müesseselerimizin yardımı ile kurulmuş olan hastane, 40 yataklıdır. İkinci katta yatan hastalar, karşılarında kendilerine sükun ve huzur veren denizi görmektedirler. Hasta işçiler binanın arka kapısından gelerek muayene olmaktadır. Bir yıl içinde hastanede 584 işçi yatakta tedavi görmüş, 15 bin hastaya da ayakta tedavi yapılmış

²²⁵ İzmir Şehri İmar Komisyonu Raporu, s. 45.

²²⁶ Konu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: İzmir Dr. Behçet Uz Çocuk Hastanesi Tarihi ve 1947-1954 Yılları Faaliyetleri, Yay. Haz. Dr. Hümeysra Diker, İzmir, 1954.

²²⁷ A.g.e., ss. 23-25.

²²⁸ Yeni Asır, 21 Nisan 1945.

²²⁹ Yeni Asır, 11 Eylül 1945.

ve ilaçları parasız verilmiştir. 100 büyük ameliyat yapılmıştır. Noksanları yok değil pek çok. Mesela röntgene, bir laboratuvara, bir nisaiye servisine şiddetle ihtiyaç vardır. Fakat bina çok dardır... Hastane halen işçilerin yardımı ile yaşamaktadır. Her işçinin haftalığından 5 kuruş kesilmek sureti ile toplanan paralara, ihracatçı ve ithalatçı tüccarların yardımı da eklenmektedir. Ayrıca Çalışma Bakanlığının da yardımı bekleniyor... Hastanenin şimdiki kadrosu şudur; bir başhekim (dahiliye mütehassısı), bir operatör, bir daimi stajyer doktor, bir başhemşire, 2 hemşire, 3 hastabakıcı, 8 müstahdem ve 2 aşçıdır... En fazla karşılaşılan hastalıklar: başta sıtma, ondan sonra tüberküloz... İşçiler arasındaki hastalıkların sebebi gıdasızlık ve gıdanın keyfiyetidir. Tütün mağazalarında çalışan kadınlarda menopoz, yani adet bozukluklarına pek çok rastlamaktayız. Mide ve barsak hastalıkları ile romatizma da pek fazladır.”²³⁰

1945 yılı içinde İzmir’de gerçekleşen 3.549 ölümden 525’i verem hastalığına bağlı gerçekleşmişti. Bu rakamlara göre veremden yaşanan ölümlerin genel ölüm rakamlarına oranı yedi bir gibi çok yüksekti²³¹. İzmir’de veremle mücadele alanında Beyler sokağında Verem Dispanseri, Buca’da Sanatoryum ile Yamanlar’da Verem Savaş Deneği’ne bağlı kamp sağlık faaliyeti yürütüyordu. 1949 yılı içinde sanatoryumda 367 kişi tedavi altına alınmıştı. Verem Dispanseri ise aynı yıl içinde 2.469 kişiyi muayene etmiş; bu hastalardan yaklaşık yüzde onuna verem teşhisi konulmuştu. Yamanlar kampından faydalanan kişi sayısı ise 240’dı²³².

10. İZMİR’DE BASIN HAYATI

1945 yılı başında İzmir’de yayın hayatını sürdüren gazetelerin içinde Anadolu, Yeni Asır, Ticaret, Halkın Sesi, Ekonomi ve Piyasa yer almaktadır. Anadolu gazetesinin sahibi Haydar Rüştü Öktem’di. Yeni Asır gazetesi Şevket Bilgin, Halkın Sesi gazetesi Sırrı Sanlı, Ticaret gazetesi Süha Tükel, Ekonomi ve Piyasa gazetesi İlhami Kaymak tarafından çıkarılıyordu. İzmir içinde yayın yapan dergiler arasında en önde Halkevi tarafından çıkarılmakta olan Fikirler Dergisi geliyordu. Bunun yanında Mehmet Özbek tarafından ahlak ve spor dergisi olarak

²³⁰ Yeni Asır, 6 Ekim 1946.

²³¹ Tefik İsmail Kökçe, “Verem Savaş Haftası Münasebetiyle”, Savaş, S 1 (1 Ocak 1948), İzmir, 1948, s. 9.

²³² İzmir Veremle Savaş Derneği 1949 Yılı Çalışma Raporu, Cumhuriyet Matbaası, İzmir, ss. 7-9.

Güneş, Ziya Bingöl tarafından Ar dergisi çıkarılmaktaydı. İzmir Ticaret ve Sanayi Odası tarafından aylık bülten ile Vilayet Köy Bürosu tarafından Köycülük adında bir dergi yayınlanıyordu. Bu yayınların dışında Kovan, İşçi Tekniği, Temel dergileri ile Bergama’da hafta iki gün yayınlanan Yeni Bergama gazetesi, aylık Bakırçay isminde dergi yayın faaliyeti yürütmektedir. Ankara’dan Ulus ile İstanbul’da çıkan gazeteler İzmir’de en çok takip edilen yayınlar arasındadır²³³.

1946 yılı ile birlikte çok partili hayata geçiş süreci, İzmir’de canlı bir basın hayatını beraberinde getirecekti. Özellikle Demokrat Parti’yi desteklemek üzere Dr. Ekrem Hayri Üstündağ tarafından çıkarılacak olan “İzmir” isimli gazete, kısa sürede en çok okunan gazeteler içinde yer alacaktı. 1946 yılı milletvekili seçimleri sonrası, seçimde ortaya çıkan yolsuzlukları protesto etmek adına İzmir gazetesinin 28 Temmuz 1946 tarihli nüshasında “*Neshebi gayri sahih çocuk*” başlıklı isimsiz bir yazıya yer verildi. Bu yazı iktidar tarafından çok sert bir şekilde eleştirilirken; Demokrat Parti İzmir İl Başkanı Ekrem Hayri Üstündağ’ın hamile olan gelini ve gazetenin yazı işleri sorumlusu olan Müçteba Üstündağ tutuklanmış, cezaevine konmuştu. Yazıyı kaleme alan Ekrem Hayri Üstündağ’ın oğlu Bülent Üstündağ’dı ve kendisi yazıyı kendisinin yazdığını iddia ettiyse de karar değişmemişti. Sonraki süreçte bu olanlardan dolayı Bülent Üstündağ intihar edecekti. Yaşanan bu olay kamuoyunda önemli bir etki yaratmıştı²³⁴. Bu yazı nedeniyle İzmir gazetesi, Büyük Millet Meclisi’nin manevi şahsına hakaret suçundan Temyiz Mahkemesi kararıyla yirmi gün kapatılmıştı. Bunun üzerine gazete çalışanları aldıkları karar sonucunda gazeteyi “*Demokrat İzmir*” olarak çıkarmaya başlayacaklardı²³⁵.

CHP İzmir Bölge Müfettişi Süreyya Örgeevren’in 1948 yılında kalem aldığı raporunda İzmir’in yayın hayatında Anadolu, Demokrat İzmir, Yeniasır, Ticaret gazetelerin yer aldığını ifade ederek; son üç gazetenin muhalefet lehine haber yaptıklarını, Yeni Asır ve Ticaret gazetelerinin müstakil olmalarına rağmen Demokrat İzmir gazetesinden bir farkının olmadığını ifade etmektedir²³⁶.

---

²³³ BCA, 430.1.665.231.1, s. 25.

²³⁴ Şerafettin Turan, **Türk Devrim Tarihi**, IV/1, Bilgi yay., Ankara, 1999, s.232; Tefik Çavdar, **Türkiye’nin Demokrasi Tarihi**, 4. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara, 2008, s.459

²³⁵ **Ulus**, 24 Aralık 1946.

²³⁶ BCA, 490.1.665.233.2

11. İZMİR İÇİNDE FAALİYET YÜRÜTEN HAYIR VE MESLEK KURUMLARI

İkinci Dünya Savaşı sona erdiği günlerde İzmir şehri içinde faaliyet gösteren hayır ve meslek kurumları oldukça fazlaydı. Birçoğunun yönetiminde dönemin tek partisi olan CHP'li üyeler yer alıyordu.

İzmir'de Faaliyet Yürüten Hayır ve Meslek Kurumları ve Başkanları		
Kurumun Adı	Yeri	Başkanı
Kızılay	İzmir	Bahaettin Nasuh Yörük
Milli Kütüphane	İzmir	Celal Bayar, Müdür Celal Saygı
Çocuk Esirgeme Kurumu	İzmir	Halim Alanyalı
Türk Hava Kurumu	İzmir	Hasan Şevki
Türk Maarif Cemiyeti	İzmir	İbrahim Gökyayla
İşçi Esnaf Cemiyeti Birliği	İzmir	Hakkı Kiper
Verem Mücadele Cemiyeti	İzmir	Ali Halim Bayer
Esnaf Cemiyetleri	İzmir	Zihni Boztepe
Altay Gençlik Kulübü	İzmir	Osman Kutay
İzmir Spor Gençlik Kulübü	İzmir	Haydar Aryal
Göztepe Gençlik Kulübü	İzmir	İhsan Kayın
Karşıyaka Gençlik Kulübü	İzmir	Kemal Talat Karaca
Atınordu Spor Kulübü	İzmir	Sadi Akkor
Bakırcı, Kalaycılar Cemiyeti	İzmir	Ahmet Mordoğan
Hazır Elbiseçiler Cemiyeti	İzmir	Hamdi Bayraktar
İzmir Fırıncılar Cemiyeti	İzmir	Mehmet Öztürkmen
Yük Araba Sahipleri Cemiyeti	İzmir	Halim Gözü Kara
Fırın İşçileri Cemiyeti	İzmir	Kadri Ataman
Yorgancılar Cemiyeti	İzmir	Adil Öktemtürk
Güzel Sanatlar Cemiyeti	İzmir	Bekir Terbüke
Orta ve Teknik Öğretim Koruma Cemiyeti	İzmir	Hilmi Selvili
Avcılar, Atıcılar Cemiyeti	İzmir	Cenap Artemiz
Liseden Yetişenler Cemiyeti	İzmir	Hilmi Erdim
Sanayi İşçileri Cemiyeti	İzmir	Hüsnü Morey
Otel, Pansiyoncular Cemiyeti	İzmir	Ali Rıza Kırpikli
Kolonya, Baharatçılar Cemiyeti	İzmir	Sadettin Enhoş
Emekli Subaylar Yardım Cemiyeti	İzmir	H. Hicrani
Küçük Kulüp	İzmir	B. Sabri Süley
Tecim Okulu Bitirenler Cemiyeti	İzmir	Faik Onursal
Balıkçılar Cemiyeti	İzmir	Ali Reis Karaosmanoğlu
Ressamlar Cemiyeti	İzmir	Nihat Acemi
Ordu Maluller Birliği	İzmir	Nuri Anadolu
Kız Lisesinden Yetişenler Cemiyeti	İzmir	Rahmi Balaban
Ayakkabıcılar Cemiyeti		Mehmet Emir
Müzayede Bedesteni	İzmir	Hasan Filibeli
İzmir İli Öğretmenleri Yardım Sandığı	İzmir	Cahit Pars

Manifaturacılar Birliği	İzmir	Hasan Fehmi Serter
Yardımseverler Cemiyeti	İzmir	Vekil Latife Bekir Çeyrekbaşı
Şoförler Cemiyeti	İzmir	Ahmet Özduruk
Bakkallar Cemiyeti	İzmir	Esat Akı
Deniz İşçileri Cemiyeti	İzmir	Mehmet Çetin Asker
Ekmekçiler Cemiyeti	İzmir	Etem Ağyar
Gümrük Hamalları Cemiyeti	İzmir	Halil Şallı
Kutucular Cemiyeti	İzmir	Hayati Çalışkan
Kahveciler Cemiyeti	İzmir	Hasan Yiğit
Kasaplar Cemiyeti	İzmir	Suphi Koyuncuoğlu
Lokantacılar Cemiyeti		Maksut İdikut
Türkiye Turing Kulübü	İzmir	Haki Erol
İlkokulları Koruma Cemiyeti	İzmir	Abdüsselam Akgünlü
Yetim Fakir Çocukları Okutma Cemiyeti	İzmir	İlyas Katalan
Tütün İşçileri Cemiyeti	İzmir	Cemal Özbek
Ticarethane Memurları ve Müstahdemlerin Cemiyeti	İzmir	Mustafa Kavasoglu
Sütçüler Cemiyeti	İzmir	Esat Adar
Yapıcılar Cemiyeti	İzmir	İskender Destereci
Gömlekçiler Cemiyeti	İzmir	Sami Siyal
Şekerciler Cemiyeti	İzmir	Mehmet Ortan
Garsonlar Cemiyeti	İzmir	İbrahim Kıraner
Meyveciler Cemiyeti	İzmir	Ali Rıza Türkyener
Atışatlı Spor Kulübü		Refik Evliyazade
İzmir Sanayi Birliği	İzmir	Mehmet Ruşen
Terziler Cemiyeti	İzmir	Zihni Boztepe
Deniz Nakliyecileri Kulübü	İzmir	Şarl Peter
Gümrük Komisyoncular Cemiyeti	İzmir	Fahri Berkem
Kültürpark Tenis Kulübü	İzmir	Ali Halim Bayer
Karataş Hastanesi İdare Cemiyeti	İzmir	Davit Atyas
Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti	İzmir	Hasan Fehmi Serter
Bornova Avcılar Cemiyeti	Bornova	Süleyman İmregün
Yeşil Kulüp	Bornova	Kazım Musal
Güven Kulüp	Bayraklı	Suat Yurtkoru
Karşıyaka Kulübü	Karşıyaka	Avukat Refik İnce
Buca Güzelhava Kulübü	Buca	Osnald Barker
Kaynak: BCA, 430.1.665.231.1, ss. 26-28; BCA, 430.1.665.232.1, s. 26.		

Tablo 14 İzmir’de Faaliyet Yürüten Hayır ve Meslek Kurumları ve Başkanları

Yaptığımız kaynak taraması sonrası haklarında ayrıntılı bilgilere ulaşabildiğimiz kurum sayısı son derece sınırlı kalmıştır. İzmir içinde faaliyet yürüten kurumlar içinde yer alan Çocuk Esirgeme Kurumu, 1923 yılında İzmir’de faaliyet göstermeye başlamıştı. İlk iş olarak “Süt Damlası” adı altında bir tesis oluşturulmuş, başta Hacı Hasanzade Dr. Etem olmak üzere pek çok İzmirli hayırsever, bu kuruma katkı sunmuştu. 1929 yılında dönemin Valisi Kazım Dirik’in

önderliğinde “Öksüzlere Yardım Cemiyeti” kurulmuştu. 1946 yılı itibariyle Çocuk Esirgeme Kurumu’nun idare kurulunun başında Halim Alanyalı, Müdür olarak Ömer Lütfi Arpağ görev yapmaktaydı. İki doktor, bir hemşire ve bir odacısı bulunuyordu. Kurumun Eşrefpaşa, Namazgah, Fevzi Paşa Bulvarı, Basmane, Salepçioğlu Camisi ve Buca’da altı tane gündüz bakım evi mevcuttu. Bakım evlerinde yaklaşık 300’e yakın çocuğun bakımı sağlanıyordu. Ayrıca biri merkez binada diğeri Eşrefpaşa’da olmak üzere iki adet kurum dispanserlerinde çocuklar sağlık kontrollerinden geçirilmekteydi.

1946 yılında kurum tarafından basın üzerinden İzmir halkına yönelik yayınlanan beyannamesinde, kurumun üstlendiği sorumluluk ile halktan beklentileri şöyle ifade edilmişti:

“23 Nisan Milli Egemenlik ve Çocuk Bayramı yaklaşıyor. Çocuklarını sevindirmek, neşelerine neşe katmak için her ana baba bugünden düşünüyor ve hazırlanıyor. Vatan ve milletten başka ana babası olmayan yetim ve yoksul yavruları düşünmek ve sevindirmek ise şüphesiz her hamiyetli Türkün başlıca görevidir. İzmir Çocuk Esirgeme Kurumu ana babası olmayan veya anaları mağazalarda çalıştığı için bakımsız kalan 3 ve 7 yaş arasındaki 350 yavruya kanadını germiş bulunuyor. Bu çocuklar her gün gündüz bakım evlerimizde doyurulmakta ve ihtimamla bakılmaktadır. Bütün bu yavrulara 23 Nisan münasebetiyle yeni elbise, çamaşır ve ayakkabı verilecektir. Ayrıca dispanserlerimizde binlerce çocuk mütehassıs doktorlarımız tarafından muayene edilmekte, fakir ve yoksul olanların ilaçları verilmektedir... 23 Nisan Çocuk Bayramı münasebetiyle evlerinize bırakılacak zarflara, rozet dağıtılırken önünüze uzatılacak kutuya elinizi cömertçe uzatmakta kimsesiz ve başıboş Türk çocuklarını serserilikten kurtarmış, binlerce bakımsız yavrunun canına can, kanına kan katmış olacaksınız, sayın İzmirililer”²³⁷.

1946 yılı içinde muayene ve tedavi edilen çocuk sayısı 6.025 iken, parasız ilaç yardımı gören çocuk sayısı 630’du. Ayrıca Bakımevlerinde himaye gören çocuklara ücretsiz giyecek, yiyecek, eğitim malzemeleri türünde yardımlar

---

²³⁷ Anadolu, 17 Nisan 1946.

yapılmaktadır²³⁸. 1947 yılı içinde kurumun dispanserlerinde muayene ve tedavi gören çocuk sayısı 12.213'dü²³⁹.

Kuruma gelir sağlamak adına İzmir Fuar Gazinosu'nda 23 Nisan Çocuk Balosu ile Ankara Palas salonlarında Yılbaşı Balosu düzenlenmekte, ayrıca Elhamra sinemasında konserler ile fuar zamanlarında fuar alanında kurum adına açılan pavyondan elde edilen gelirler oluşturmaktadır. Ayrıca Şefkat Pulu²⁴⁰ geliri ile genel merkezden gelen kaynakta önemli gelir kalemi içinde yer alıyordu²⁴¹. Cemiyetin gelir kalemlerini artırmak adına atılan adımlar sonrası 1943 yılında 42.000 lira olan kurum geliri, 1947 yılına gelindiğinde 164.400 liraya ulaşmıştı²⁴².

Zaman zaman, Kızılay ile Çocuk Esirgeme Kurumu tarafından düzenlenen ve CHP il örgütü tarafından destek verilen fakir çocukların toplu sünnet törenleri düzenleniyordu. Örneğin, 1945 yılı Eylül ayı başında, fuar sezonunda yüz fakir çocuk sünnet edilmişti. Kızılay bahçesinde askeri bandonun katılımıyla kalabalık bir halk kütlesi huzurunda 100 fakir ve yetim çocuk sünnet edilmiş ve bir ortak düğün düzenlenmişti²⁴³.

Kızılay, şehir içinde etkin faaliyet yürüten kurumların başında geliyordu. 1945 yılı Kasım ayı sonunda yıllık kongresini yapan kurumun bir yıl içinde İzmir'de yürüttüğü faaliyetler içinde Karşıyaka ve İkiçeşmelik dispanserlerinde 17.830 hasta muayene ve tedavi edilirken, 817 fakire para yardımı yapılmıştı. Çeşitli okullardaki 63 öğrenciye yardımda bulunulmuş, 120 lira maliyetiyle bir vatandaşa suni ayak yaptırılmış ve kuduz tedavi hanesinde 5.090 hastaya bakılmıştı. Yıl içinde bayramlar ve muhtelif vesilelerle yapılan aynı yardımlar büyük bir yekün tutarken, aşevlerinde 1.034.943 kap sıcak yemek verilmişti²⁴⁴. Kızılay'ın şehir içinde yürüttüğü aşevi faaliyetleri hakkında basında çıkan örnek bir haber şöyledir:

---

²³⁸ **İzmir Çocuk Esirgeme Kurumu 1946 Çalışmaları**, Gediz Basımevi, Manisa, çşt. Syf

²³⁹ **İzmir Çocuk Esirgeme Kurumu Eski Başkanı Halim Alanyalı'nın Ayrılış Mektubu**, 1948, s. 7.

²⁴⁰ Hayır kurumları tüzüklerindeki hükümlere dayanılarak yardım toplamak amacıyla kendi adlarına bastırıp pullar satışa sunmaktadır. Bu pullar postalarda kullanılmakta, fakat geliri derneklere bırakılmaktadır. Çocuk Esirgeme Kurumu tarafından bastırılan "Şefkat Pulları"da bu kategori içindedir. Şükran Düzenli, Tamer Kavuran, "Görsel İletişim Aracı Olan Pul'un Tarihi Gelişimi ve Grafik Ürün Olarak Önemi", **Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C 28, No:2 (Aralık 2004), ss. 187-204.

²⁴¹ Ayrıtı için bkz: **İzmir Çocuk Esirgeme Kurumu 1946 Çalışmaları**, çşt. Syf

²⁴² **İzmir Çocuk Esirgeme Kurumu Eski Başkanı Halim Alanyalı'nın Ayrılış Mektubu**, s. 7.

²⁴³ **Yeni Asır**, 3 Eylül 1945.

²⁴⁴ **Yeni Asır**, 29 Kasım 1945.

“Kış mevsiminin ilerlemiş olması itibariyle birçok iş yerleri kapalı bulunduğundan bir kısım işçilerin geçimleri bir müddetten beri bir hayli güçleşmişti... Asansor, Eşrefpaşa, Dolaplıkuyu, Namazgah, Gaziler, Kahramanlar ve Şehitler aşevleri faaliyete geçtiği için şehrin hemen her semtindeki varlıksız veya dar gelirliler bu aşevlerinden istifade edebileceklerdir. Yalnız bir öğün yemeğin kalorisi 24 saatlik tam bir gıda teşkil edecek bolluktadır. Henüz açılmayan Bornova, Buca ve Karşıyaka aş evleri de yakın bir zamanda açılacaktır. Kızılay aş evlerinde günde on bin öğün yemek tevzi edecek ve bu suretle on bin ailenin geçimi temin edilmiş olacaktır... Umumi merkezin elli bin liralık yardımı, bu muazzam işin yanında büyük bir kıymeti ifade edemez. Aş evlerinin faaliyetini yine İzmir'in hamiyetli, kudretli tüccarları, fabrikaları, müesseseleri destekleyecek ve aş evleri onların yardımı ile yaşayacaktır.”²⁴⁵

Kızılay'ın 1945 yılı ile birlikte Buca'da faaliyete soktuğu gençlik kampına şehir içinden ve çevre şehirlere gelen yüzlerce yoksul çocuk katılım gösteriyordu. Yaz boyunca, birkaç dönem şeklinde devam eden kampa katılan yoksul çocuklara, sağlıklı bir yaşam olanağı sunuluyordu. Kamp zamanı boyunca çocukların bir günü şöyle geçiyordu:

“İlkokullar kapanınca, bir yıllık tahsil hayatı içinde yorulan ve varlıksız aileleri tarafından hava tebdiline çıkarılması imkanı bulunmadığı için Kızılay'ın şefkatli kolları arasına teslim edilen bu çocuklar Buca'da kurulan açık hava kampında çehrelerindeki sapsarı rengi kırk gün içinde değiştirmişlerdir. Şimdi al yanaklarıyla kamp yollarında öğretmen nezaretinde dolaşmakta olan bu yavruların bir ayı müteceviz bir zamanda neler kazandığını gözlerimizle görmek kabildir. Kampta günün programı saat yedide başlıyor... Soluğu hemen musluklarda alıyorlar... Diş temizliği de beş dakika devam ediyor. Saat sekizde kahvaltı masasından sabah jimnastiğine gidiyorlar. Çocuk vücutları için hiç de yorucu olmayan bu jimnastik tamamen Amerikan usulüdür... Saat 12.15'de başlayan serbest zaman temizleme ve sofraya tanzimi saatidir... Saat 15'e kadar devam eden istirahat saatinde hafif bir uyku almaları lazımdır... Her gruba dahil çocuklar beysbol, hentbol, masa tenisi ve güverte tenisi gibi oyunlarda iyi dereceler almışlardır. Çocukların yemek saatleri hususiyetler taşımaktadır. En iyi ve muntazam yemek

---

²⁴⁵ Yeni Asır, 7 Ocak 1945.

Yiyen çocuklar için münasip hediyeler, yemek notları verilmektedir... Yemek saatinde kampın hoparlörü çocuklara memleket şarkıları dinlemek zevkini de vermektedir... Bazıları temsil, bazıları müzik, tetkik, kitap okuma ve işçilik gibi kısımlarda kendi istidatlarına en uygun gelecek branşı seçmekte serbesttirler... Kampa geldiği gün 45 kilo olan bir çocuğun 51 kiloya çıktığına şahit oldum... Kampta geceleri sinema saati de eğlencelidir.”²⁴⁶

1930’ları sonlarında İzmirli kadınların öncülüğünde faaliyetine başlayan İzmir Yardımseverler Cemiyeti’nin de şehir içinde yoğun bir faaliyet yürüttüğünü dönemin basınında çıkan haberlerde görüyoruz. Zaman zaman düzenlediği toplantılar ve balolar yoluyla elde ettiği gelire yardıma muhtaç ailelere giyecek ve yiyecek yardımlarında bulunan dernek, aynı zamanda okul çağındaki çocuklara da kırtasiye ürünleri başta olmak üzere yardımlar yapıyordu. Derneğin, 6 Ocak 1947 tarihinde yapılan toplantısında, 1946 yılı boyunca derneğin yaptığı faaliyetlere ilişkin bir çalışma raporu okunmuştu. Dönemin basınına yansıdığı kadarıyla raporda özetle şu ifadeler yer verilmişti:

“1- Yardım sevenler cemiyetince geçen yıl zarfında 758 hamile kadına 758 kundak takımı, 225 kilo sabun verilmiş, muayeneleri tedavi ve ilaçları ile mümkün olan yiyecek yardımı yapılmıştır. 2- 1 yaş ile 7 yaş arasındaki çocuklara 1646 parça ceket, pantolon, basma ve pazen entari ile çamaşır dağıtılmıştır. 3- İlkokul kız erkek çocuklarına 915 önlük, 598 pantolon, 134 çift ayakkabı dağıtılmıştır. Dört okulun fakir çocuklarına dört kurban temin edilmiştir. 4- ortaokullar, liseler ve diğer teknik okulların talebelerine 1470 lira kıymetinde kitap yardımı ve muhtelif yardımlar yapılmıştır. 5- Kızılay gençlik kampına 250 6- İzmir kız lisesinde yapılmakta olan çocuk kreşi için 1000 lira yardımda bulunulmuştur... Geçen yıl zarfındaki yardımların tutarı 30427 liraya baliğ olmuştur.”²⁴⁷

²⁴⁶ **Yeni Asır**, 18 Temmuz 1947.

²⁴⁷ **Yeni Asır**, 7 Ocak 1947.

12. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONRASI İZMİR'İN EĞLENCE HAYATI

12.1. Tiyatrolar

İzmir, geçmişten gelen zengin bir kültür ve sanat kimliğine sahip bir şehirdi. Başkent İstanbul'dan sonra en canlı kültürel hayat İzmir'de kendini göstermekteydi. 19. Yüzyıl İzmir'in kültür sanat yaşamında, görsel ve temsil sanatlarının zenginleştiği bir dönemdir. Yüzyılında başlarında, 1818-19'larda İstanbul'dan önce İzmir'de tiyatro sahnesinin bulunduğunu görürüz. İtalyan Operası, Fransız tiyatro yada operet grupları sık sık İzmir Kordonboyu'nda gösteri ve müzik sanatları icra ederlerdi²⁴⁸.

1930'lu yıllarda Belediye'nin öncelikleri arasında olan Şehir Tiyatrosu kurma fikri, 1945 yılının ilk aylarında İzmir kamuoyunda tartışmaya açılmıştı. M. Tuncer "İzmir'de şehir tiyatrosu kurulmalıdır" başlığı altında kaleme aldığı yazısında şu ifadelerle yer vermektedir: "İzmir belediye reisliğinin değerbilir koruyuculuğu altında seçkin bir tiyatro artistimiz şerefine tertip edilen gece, İzmir'in tiyatro konusundaki yoksunluğunu bize hatırlatmalıdır. Gerçi, vakit vakit Türkiye'de mevcut tiyatro heyetleri tarafından şehrimizde temsiller verilmiyor değildir. Hatta Raşit Rıza gibi kıymetli bir artistin ve arkadaşlarının İzmir'e sık sık gelmeleri ve burada uzun zaman kalabilmeleri tiyatronun İzmirililer için gerçekten bir ihtiyaç olmağa başladığını gösteren iyi bir işarettir"²⁴⁹.

1945 yılı Nisan ayı içinde İzmir Belediyesi bir şehir tiyatrosu kurulması yönünde karar almıştı²⁵⁰. Yaklaşık bir yıla yakın bir süre devam eden kuruluş çalışmaları sonrası, 1 Mart 1946 tarihinde oyunlarına başlayacaktı²⁵¹. İzmir Halkevi Sahnesi ile Kültürpark içindeki Şehir Tiyatrosu tiyatro temsilleri için kullanılırdı. Belediye eşgüdümlü olarak bir çocuk tiyatrosu kurulması yönünde de adımlar atmıştı. Mart ayı içinde ilk temsilini yapan tiyatro, oyunlarını Kültürpark'taki tiyatro salonlarında, haftanın Çarşamba ve Cumartesi günleri sergiliyordu²⁵². Tiyatro temsillerinin en canlı ve kalabalık olduğu günler Fuar zamanı, Fuar Açık Hava

²⁴⁸ Oğuz Makal, "Tarih İçinde İzmir'de Sinema Yaşantısı", **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, S 3 (1993), s. 202-203.

²⁴⁹ **Yeni Asır**, 8 Mart 1945.

²⁵⁰ **Yeni Asır**, 17 Nisan 1945.

²⁵¹ **Yeni Asır**, 26 Şubat 1946.

²⁵² **Yeni Asır**, 20 Mart 1946.

sahnesinde sergilendiği dönemlerdi. Bu zamanlar dışında gerek şehir içinde gerekse zaman zaman çevre illerde temsiller verildiğini görüyoruz.

Şehir tiyatrosunun faal olarak gösterilerini sergilemeye başladığı 1946 yılında, İzmir Fuarından sonra bir Ege Bölgesi turuna çıkmıştır. Tiyatro, İzmir şehri içinde sergilediği gösterileri, çevre illere yaptığı ziyaretlerde de sahnelemiştir. 1946 yılı Eylül ayı içinde aralarında Nazilli, Aydın, Manisa ve Balıkesir şehirlerine giden tiyatro ekibi, o bölgelerde İzmir Şehir Tiyatrosunu tanıtmaya imkanı bulmuştur²⁵³.

İzmir Şehir Tiyatrosu'nda oynanan oyunlar ile İzmir'in sosyal hayatına kattığı değeri gazete sütunlarından şöyle okuyoruz:

“İzmir şehir tiyatrosu bu akşam saat 20,30'da Hamlet piyesi ile perdesini açacaktır. Bu sene fiyatlarda indirmeler yapılmıştır. Birinci mevki 100 ve ikinci mevki biletleri 75 kuruş olmuştur. Ayrıca Salı akşamları talebe ve halk için hususi matinerler verilecek ve o gecelerde her yer 50 kuruş olacaktır. Tiyatrodan dönenler için kapı önünde beklemek üzere Tepecik, Eşrefpaşa, Alsancak ve Güzelyalı semtlerine müşteri sayısına yeter miktarda otobüs tahsis edilmiştir”²⁵⁴.

Bu gazete haberi de dönemin yerel idarecilerinin, sanatın gelişimine katkı sunmak, İzmir halkını sanatla buluşturmak ve halkta bir ilgi uyandırmak adına verdiği emeği göstermesi adına önemlidir. Tiyatrodaki temsillere İzmir halkının gösterdiği ilgi ise şu ifadelerle aktarılmaktadır:

“Şehir tiyatrosunda ‘Hamlet’ temsili başlı başına bir hadise olarak devam etmektedir. Hamlet'in oynanması Pazar gününe kadar devam edecek, pazartesi günü ‘Aynaroz kadısı’ nın temsiline başlanacaktır. Dün gece ‘Hamlet’ temsiline gelenler büyük bir kalabalık teşkil ediyordu. Saat 20.30'a doğru halkın tehcümü yüzünden tiyatronun kapıları kırılmış ve takriben 200 kişi salonun tamamen dolmuş bulunması yüzünden geriye dönmek zorunda kalmıştır”²⁵⁵.

İzmir Şehir Tiyatrosu, sene içinde sergilediği oyunlara Karşıyaka halkının kış şartları, vapur ulaşımı ve sair nedenlerle yeteri kadar katılamamalarını dikkate alarak, 1947 yılı yaz ayında Karşıyaka'da on beş günlük bir sıra temsil vermeyi planlamış,

---

²⁵³ Yeni Asır, 25 Eylül 1946.

²⁵⁴ Yeni Asır, 15 Ocak 1947.

²⁵⁵ Yeni Asır, 6 Şubat 1947.

bu yönde girişimlerde bulunmuştu. Karşıyaka Halkevi temsiller için önemli bir mekandı. Ayrıca tiyatro yönetimi yaz aylarında Ege Bölgesi turnelerine çıkarak, tiyatroyu Ege halkı ile buluşturuyordu²⁵⁶.

İzmir’de Şehir Tiyatrosu yanında çeşitli sanatçıların kendi imkanlarıyla kurdukları topluluklarda temsiller veriyordu. Bu yönde bir sanatsal faaliyete yönelik haber basında şu şekilde yer almıştı: “*Bir haftadır şehrimizin muhtelif yerlerinde (Feridun Çölgeçen) ve (Oğuz Bora) tropu tarafından muvaffakiyetle oynanmakta olan (Otello) trajedisi cumartesi akşamı Karşıyaka Halkevinde büyük rağbet gördüğünden bu akşam yine Karşıyaka halkevinde oynanacaktır*”²⁵⁷.

İzmir’in tiyatro hayatında sadece yerli tiyatro sanatçılarının olmadığını, zaman zaman yurt dışından da sanatçıların gelerek, İzmir’de temsiller verdiğini dönemin basınındaki haberlerden anlıyoruz. Örneğin 1947 yılı Sonbaharında Fransa’dan gelen sanatçılar, İzmir’de temsiller vermişti. Buna yönelik gazete haberi şöyleydi:

“*Şehrimize gelen Fransız sanatçılarından Reno Polland ile matmazel Scheffer’i İzmir gazetecileriyle sanatçı ve münevver alemine tanınmak üzere dün akşam saat 18’de Fransız Konsoloshanesinde bir kokteyl parti verilmiş ve pek eğlenceli geçmiştir... Sanatçılar küçük bir temsil vererek alkışlanmışlardır... Fransız sanatçıları bu akşamdan itibaren şehir tiyatrosunda temsillerine başlayacaklardır.*”²⁵⁸

12.2 Sinemalar

20. Yüzyılında başında, 1909 yılında İzmir ilk kez “Sinema” ile tanışmıştır. “Pathe Sineması” Kordon’da faaliyet göstermeye başlamıştır²⁵⁹. İzmir’in sosyal hayatı sinema ile değişirken, geleneksel eğlencelerin yerini sinema almış, halk Kordon’daki yada Beyler Sokağı’ndaki, İkiçeşmelik’teki salonlara çağrılır olmuştu. Pathe, Palas Sinema Color, Osmanlı, Ankara, Milli Kütüphane (Elhamra) sinemaları

²⁵⁶ Yeni Asır, 9 Haziran 1947.

²⁵⁷ Yeni Asır, 19 Mayıs 1947.

²⁵⁸ Yeni Asır, 15 Ekim 1947.

²⁵⁹ Kramer ailesine ait olan “Eksaristeron” tiyatrosu, 1909 yılında “Pathe Freres Sinematografhanesi” ismi altında gösterimlerine başlamıştır. Makal, a.g.m., s. 204.

İzmir'in ilk sinema salonları arasında sayılır²⁶⁰. Yaşar Ürük, Cumhuriyet'in ilk yıllarında İzmir'de faaliyet gösteren sinemaları şöyle sıralar: Irgat Pazarı'nda Büyük Türk Sineması, Keçeciler'de Lale Sineması, Sarı Kışla yanında Kışla Sineması, Kordon'da Palas (Tayyare) Sineması ve Sakarya Sineması, İkiçeşmelik'te Ankara Sineması, Karantina'da Halk Sineması, Beyler Sokağı'nda Milli Sinema, Tepecik'te Yıldız Sineması, Karşıyaka'da Ferah Sineması, Güzelyalı'da Markiz Sineması, Buca'da Şark Yıldızı Sineması, Bornova'da Bornova Sineması ile Karataş'ta Yıldız Sineması. Sinema salonlarının kapasitesi 200 ile 800 kişi arasında değişiyordu²⁶¹. 1940'lı yılların sonlarına gelindiğinde İzmir'de 7, Karşıyaka'da 3, Buca'da 1, Bornova'da 1 olmak üzere şehirde toplam 12 sinema bulunuyordu²⁶². İzmir'in ilk akla gelen sinema salonu *Elhamra Sineması* idi²⁶³. Ayrıca *Yeni Sinema*'da faaliyet gösteriyordu. *Sinema İşleri T.A.Ş* tarafından işletilen bu sinemalar İzmir halkına kendisini şöyle tanıttı: “*Mevsimin en iyi filmleri en evvel Sinema İşleri Türk Anonim Şirketinin idaresinde Elhamra ve Yeni Sinemalarda gösterilir*”²⁶⁴.

1940'lı ve 1950'lili yılların İzmir'in de sinemaların sosyal hayattaki yeri hakkında o günlere tanıklık eden Umur Sönmezdağ bize şu bilgileri paylaşmaktadır: “*7-8 tane yazlık sinema da en büyük eğlence yeri idi. En büyüğü Ar sinemasıydı. Diğerleri arasında Ege, Şölen, Ünüvar, Gündoğdu, Güneş, Dünya ve Ses vardı. Gençler sinemadan çıktıktan sonra ekseriyetle Gündoğdu da Mennan'da veya bugün Kordon'da Liman Müdürlüğü'nün bulunduğu yerdeki Ömür'de dondurma veya sütlü tatlı yer, bir kısmı da Pasaport kahvesine gider çay içerdi. Pasaport kahvehanesinde gündüzleri maça kızı oynamakta yaygındı. Kışlık sinema olarak Tayyare sineması favorimizdi. Özellikle Salı akşamları haftanın filminin ilk seansı 21.00 de olurdu. Çok rağbet görürdü. Elhamra sineması orijinal film oynatırdı. Seans başladıktan sonra içeriye seyirci alınmazdı. Konak, Sema sinemalarından başka 7-8 mahalle arkadaş her cumartesi akşamı 2 film birden oynatan Yıldız, Kulüp veya Yeni Sinemaya giderdik. Sinema bizler için en geçerli eğlenceydi*”²⁶⁵.

²⁶⁰ Makal, **a.g.m.**, ss. 205-208.

²⁶¹ Yaşar Ürük, “Sinema Cenneti İzmir”, **İzmir Life**, S 125 (Ocak 2012), s. 62-63.

²⁶² **İzmir Şehri İmar Komisyonu Raporu**, ss. 24-28.

²⁶³ 840 kişilik kapasitesi ile Elhamra Sineması, aynı zamanda tiyatro gösterilerine de ev sahipliği yapıyordu. İzmir'deki sinema salonları için bkz: Sedef Kasapoğlu, **Sinema Salonlarının Dönüşümü: İzmir Örneği**, Yaşar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2015.

²⁶⁴ **1948 Enternasyonal İzmir Fuarı Yıllığı**, çeşitli syf

²⁶⁵ Umur Sönmezdağ İle Yapılan Görüşme, Görüşme Tarihi: 1 Temmuz 2013.

İzmir'in geçmişteki sinema hayatı hakkında Yaşar Ürük şu ifadelerde bulunur:

“Radyo, sinema ve spor çocukların sosyal yaşamındaki en önemli üç olguydu. Birçok evde gazete olmazdı. Sabahları radyo açılır akşama kadar kapanmazdı. 1960’ların ortalarında İzmir yazlık sinemalar konusunda önemli bir yerdeydi. İzmir’de yüzün üzerinde yazlık sinema vardı. Yaptığım araştırmalarda bir haftada damgalanan yazlık sinema bilet sayısı 550 bindi. Her gece bir şehir, akın akın sinemalara gidiyordu. Bu o dönemin kuşağında iyi bir sinema kültürü oluşturdu. Çocukluğumda izlediğim sinemaların isimlerini yazar ve onlara puanlar verirdim. Bir yaz döneminde gittiğim film sayısı 200’dü. 15 Mayıs’tan Ekim başına kadar yazlık sinemalar açık olurdu. İzmir’de yazlık olarak sinema bölgeleri vardı. En etkin yazlık sinemalar Eşrefpaşa’daydı. İzmir’in en büyük açık hava sineması olan Şenocak sineması 5000 kapasitesiyle her gece dolardı. Şenocak ailesine ait birkaç sinema daha vardı. Fuar dönemleri ünlü sanatçıların çoğu fuardaki gazinolarda sahneye çıkarlardı. Sanatçılar ile İşletmecilerin yaptığı sözleşmeye göre sanatçılar 30 günün 1 gecesinde para almadan sahneye çıkardı. İşletmecilerde hem para vermedikleri gece daha fazla bilet satabilmek için hem de fuardaki bahçeler küçük olduğu için şehirdeki büyük yazlık sinemalardan birini kiralarlardı. Kapasitesi itibariyle Şenocak sineması tercih edilen bir sinema durumundaydı. Lozan, Ferah, Küçük Kulüp, Çiçek sinemaları vardı. Güzelyalı, Göztepe bölgesinde de İzmir’in en şık açık hava sineması Venüs vardı. Niyazi Gözümoğlu’nun kurduğu bir sinemaydı. Venüs sineması, kışlık Köşk sinemasından ileride, perdesi deniz kenarında olan, perdenin kenarındaki vitray süslemeli ışık donanımı, sinemanın sıraları arasındaki yüzlerce saksıda çiçek, birde yabancı filmleri getirmesi, anfi şeklindeydi. Gözümoğlu buradaydı. Alsancak, Karşıyaka, Bornova, Mersinli, Gültepe ve Buca’da da yazlık sinemalar vardı. Aynı işletmenin filmlerini oynatan yazlık sinemalar arasında küçük motorlarla bobinler taşınırdı. Birinci film biter, o film alınır başka bir yazlık sinemaya götürülürdü. Kışında sinemalara gidilirdi. Sinema o dönem çocukların eğitimine katkı yapardı. Elhamra sinemasında orijinal dilde film oynatılırdı. Birçok genç konuşma diliyle İngilizce eğitimini filmlerle ilerletmiştir. Elhamra biraz kalburüstü tabir edilen elit bir sinemaydı. Buraya giderken kıyafetlere daha fazla

özen gösterilirdi. Elhamra'ya sık gitmek zorundaydınız. O dönemde tiyatroya da sık gidilirdi"²⁶⁶.

12.3. Eğlence Mekanları

İzmir'de Güzelyalı'dan Bostanlı'ya kadar, körfezin bir ucundan diğer ucuna kadar bütün sahil boyunca çeşitli gazinolar bütün yaz mevsimi boyunca faaliyet halindeydiler. Bunların çoğu basit yapılardan ibaretti. Elbette en önemli eğlence yeri Kültürpark'tı. Her yıl 20 Ağustos-20 Eylül tarihleri arasında kapılarını açan fuar zamanı geceli gündüzlü eğlenceler düzenlenirdi. Fuar zamanları dışında da Fuar Gazinosu önemli isimleri ağırlardı. Örneğin 1945 yılının bahar aylarında Müzeyyen Senar Fuar Gazinosu'nda bir dizi konser vermişti²⁶⁷. Yerli sanatçıların yanında yabancı pek çok sanatçıda İzmir'e gelerek, konser vermişti.

Şehir içinde faaliyet gösteren lokanta ve gazinolar içinde Kordon'da faaliyet gösteren Tüccar Kulübü ile Şehir Gazinosu, Konak'ta Deniz Gazinosu ve Restoranı, Fuar'ın içinde Fuar, Ada, Akasyalar Gazinoları, Saman İskelesinde Zuhul Lokantası, Konak'ta Ekmekçibaşılı Lokantası, Şükran Lokantası, Yalova Lokantası; Göztepe'de Mez Gazinosu, Güzelyalı Gazinosu, Kadifekale'de Kadifekale Gazinosu, Soğukkuyu'da Küçükyananlar Gazinosu bulunuyordu²⁶⁸.

Fuar alanı içinde, yapay gölün kenarında faaliyet gösteren Ada Gazinosu, İzmir halkına kendini şöyle tanıtıyordu: "*Kültürparkta Fuar geceleri ve günün her saatini serin bir köşede geçirmek isteyen için biricik gazinodur. Ada Gazinosu yaz ve kış mevsimlerinde ailelerin toplantı yeridir*"²⁶⁹. Tefik Esen tarafından işletilen Fuar Gazinosu, Fuar Pavyonu ve Deniz Gazinosu ise kendisini şöyle tanıtır: "*Fuar gecelerini Fuar Gazinosu şenlendirir. Gece yarısından sonra Pavyon eğlenceleri devam eder. Deniz, yaz ve kış mevsimlerinde İzmir'in en müstesna gazino ve lokantası olarak halk ihtiyacına cevap verir*"²⁷⁰.

²⁶⁶ Yaşar Ürük ile Yapılan Görüşme, Görüşme Tarihi: 13 Haziran 2013.; Yaşar Ürük, "Çocukluğumun Sinema Cenneti", **ESİAD Yaşam**, S 9 (Ekim 2010), ss. 60-69.

²⁶⁷ **Yeni Asır**, 1 Mayıs 1945.

²⁶⁸ Bilget, a.g.e., s. 133.

²⁶⁹ **1948 Enternasyonal İzmir Fuarı Yıllığı**, Haz: Muzaffer Bengisu, Hasan Anar, Adnan Bilget, Meşher Basımevi, İzmir, 1948, çeşitli syf

²⁷⁰ **1948 Enternasyonal İzmir Fuarı Yıllığı**, çşt. syf

İzmir içinde faaliyet gösteren halkevleri ile halkodaları da yıl içinde yerli ve yabancı sanatçıların çeşitli konserler verdiği yerler arasındaydı. İzmir Halkevi, keman resitali²⁷¹, piyano konseri²⁷², İngiliz Musiki konseri²⁷³, Cumhurbaşkanlığı Filarmoni Orkestrası konserleri²⁷⁴ gibi pek çok sanatsal aktiviteye ev sahipliği yapıyordu. Karşıyaka Halkevi salonunda da zaman zaman bu türde etkinliklerin olduğunu dönemin gazete haberlerinde görüyoruz²⁷⁵.

Hasan Tahsin Önder'in sahibi olduğu *Saadet Gişesi*, Anafartalar Caddesi üzerinde faaliyet yürüten şans oyunları işletmesiydi. Şehir içinde eski ve rağbet gören bir kurum olduğunu reklamlarında şöyle ifade ediyordu: “ *Saadet Gişesi 21 Sene zarfında 30 bin müşterisini zengin etmiştir. Talihinizi daima arayınız*”²⁷⁶.

17.yüzyıldan beri İzmir’de varlığı bilinen ve 19. Yüzyılda yaygınlık kazanan kahvehanelerin 20. Yüzyılın ortalarına gelindiğinde İzmir’in sosyal hayatında önemli bir rol oynadığı, İzmirliilerin en çok vakit geçirdiği yerler arasında olduğu görülmektedir. Kahvehanelerin, mahalle, oyun, esnaf ve sabahçı kahvesi gibi türleri bulunurken; kahvehanelerde sigara, çay, kahve ve nargile çok tercih edilen ürünlerdi. Oyun kahvehanelerinin çoğunda briç, bezik, tavla, domino, dama, bilardo, iskambil ve meşe oynanır, çok az kahvede satranç oynanmaktadır²⁷⁷. Sabahçı kahvehanelerine en iyi ve en eski örneklerden biri Basmane Meydanı’nda bulunan Merkez Kırcaathanesi’ydi. Pasaport İskelesi’nin hemen karşısında Mustafa İzmirli’ye ait sabahçı kahvehanesi de en çok müşterisi olan yerlerden biriydi. Pasaport’ta Kata Güven’in kahvehanesi, Konak’ta İkinci Beyler Sokak’ta Çınaraltı Kahvehanesi, Hatay’da Veli’nin 9 Kahvehanesi, Alsancak’ta İbrahim Çiftçi’nin mekanı, Eşrefpaşa’da Mumcu Kahvehanesi, Beştepelere Düzyolları’nın kahvehanesi, Tatar mahallesindeki Kız Ahmet’in kahvehanesi, Karataş’ta Doksanbeş’in kahvehanesi, Gürçeşme’deki Dayko, Tepecik’teki Boşnak Vehbi’nin kahvehanesi, Eşrefpaşa Hastanesi’nin karşısında İsmet Uç’un kahvehanesi önde gelen buluşma yerleriydi²⁷⁸.

²⁷¹ *Yeni Asır*, 27 Eylül 1945.

²⁷² *Yeni Asır*, 14 Aralık, 1946.

²⁷³ *Yeni Asır*, 23 Ocak 1947.

²⁷⁴ *Yeni Asır*, 1 Şubat 1947.

²⁷⁵ *Yeni Asır*, 22 Ocak 1946; *Yeni Asır*, 6 Şubat 1949.

²⁷⁶ *1948 Enternasyonal İzmir Fuarı Yıllığı*, çeşitli syf

²⁷⁷ Hülya Gölgesiz Gedikler, Saadet Tekin, “Osmanlı’dan Günümüze İzmir Kahvehane Kültüründen Kesitler, *Ege Stratejik Araştırmaları Dergisi*, C 10, S 2, 2019, s. 67.

²⁷⁸ Tayfur Göçmenoğlu, “Her Mesleğin Kahvehanesi Vardı”, *KNK*, S 24 (2015 Yaz), s. 54-55.

12.4. Mesire Alanları

İzmir şehrinin mesire alanları ile plajları içinde İnciraltı en başta gelirdi. Öte yandan şehir merkezine 85 km uzakta olan Çeşme plajları önemli mesire ve dinlenme yeriydi. Balçova’da Agamemnon ılıcalarında özel sektöre ait çeşitli tesisler mevcuttu. Bunlarında dışında Kızılçullu Hipodromu ve mesire alanı, Kozağaç, Şaşal, Pınarbaşı İzmir şehrine en yakın ve güzel mesire alanlarıydı. Ayrıca Yamanlar Dağı güney yamaçlarında Verem Mücadele Cemiyeti tarafından idare edilen 850 rakımlı, çam ormanları içinde kurulan bir kamp yeri mevcuttur. Ayrıca İzmir’in çevresinde pek çok antik şehir yer almaktadır. Bunlar arasında Efes, Bergama, Larissa, Seferihisar-Teos, Klophon, Notion, Kloros, Karabel-Nif- Eti Kabartması, Kral Zomen-Urla sayılabilir. Ayrıca İzmir-Denizli demiryolu üzerinde ve Manisa Sardis bölgelerinde de pek çok antik kent bulunuyordu²⁷⁹. Bu eski yerleşimler İzmir’e yönelik iç ve dış turizmi canlandırmakta, bu durumda İzmir’in sosyal hayatına bir canlılık getirmektedir.

İzmir şehir merkezinde Bahribaba Parkı ve Cumhuriyet korulukları gibi büyük yeşil alanlar yanında yaklaşık 400 bin metre karelik bir alana sahip olan Kültürpark önemli bir yeşil alandı. Şehrin İnciraltı ve Balçova bölgeleri ile Karşıyaka’nın kuzey kesimleri tarım sahaları olarak kullanılıyordu²⁸⁰.

12.5. İzmir Enternasyonal Fuarı

1923 yılında toplanan İzmir İktisat Kongresi ile eş zamanlı olarak bir sergi açılmıştı. Sergiyi çok beğenen Gazi Mustafa Kemal, her yıl bu yönde girişimlerin desteklenmesini istedi. Takip eden yıllar içinde “9 Eylül Yerli Malları Sergisi” açıldı. 1933 yılında Kültürpark’ın yanına taşınan serginin ismi “9 Eylül Panayırı” oldu. 20 Ağustos 1936 tarihinde İzmir Enternasyonal Fuarı olarak, uluslararası bir nitelik kazanan bu sosyal ve ekonomik faaliyet İzmir şehrine yılın belli zamanlarında büyük bir canlılık kazandırmıştı. İkinci Dünya Savaşı’nın ağır askeri ve iktisadi şartları altında, 1943 yılı ile birlikte yabancı ülkelerin katılımı gerçekleşmedi ve fuar milli bir nitelik aldı. Fakat her yıl düzenlenmeye devam etti. İzmir Enternasyonal Fuarı’nın

²⁷⁹ İzmir Şehri İmar Komisyonu Raporu, ss. 24-28.

²⁸⁰ Canpolat, a.g.e., s. 64.

1946 yılında UFI (Fuar Endüstrisi Küresel Birliği) üyesi olmasıyla birlikte, fuarcılık alanındaki çalışmalar mesleki bir temele oturmuş, bir uzmanlık haline gelmiştir. Bu tarih aynı zamanda Türkiye’de fuarcılık sektörünü başlatmıştır. UFI’ya üyeliğin ardından her yıl bir ay süreyle (20 Ağustos-20 Eylül) açık kalan fuara yerli ve yabancı ülkelerden firmalar katılım sağlarken, milyonlarca kişinin İzmir’i ziyaret etmesini sağlayan dev bir organizasyon haline gelmişti²⁸¹.

İzmir fuarı eğlence hayatıyla ulusal basında da adından söz ettirirdi. Akşam gazetesinde kaleme alınan “*İzmir Fuarında Eğlence Yerleri*” başlıklı birinci sayfada yer alan bir yazıda fuarın canlı eğlence hayatına şu ifadelerle yer verilmektedir: “*Türkiye’nin en kısa boylu adamıyla en şişman kadını ve iki boynuzlu horoz fuarda teşhir ediliyor... Fuarın lunapark kısmı çok zengindir ve ziyaretçilerin çoğu buradaki eğlencelerden istifade etmektedir. Perili ev, Viyana döner dolabı, mağaralar, Alp Tepesi, şeytan dolabı, uçan ördekler, atlı karınca, Türkiye’nin en şişman kadını, Türkiye’nin en kısa boylu adamı hep orada bulunuyor... Fuarın gece manzarası fevkalade muhteşemdir. Pavyonları gezerek yorulanlar, Kültürpark’ın muhtelif yerlerindeki gazinolarında istirahat etmektedir. Bu gazinoların fiyat listeleri Belediye’den tasdiklidir. Her hangi bir şikayet vukuunda Belediye Zabıta Müdürlüğü ehemmiyetle alakadar olmaktadır*”²⁸².

12.5.1. 1945 Yılı İzmir Enternasyonal Fuarı

Savaşın sona ermesinin ardından, 1945 ve 1946 yıllarında İzmir fuarı sadece yerli firmaların katılımı ile devam etti. 1945 Fuarına devlete bağlı resmi ve yarı resmi 744 kurum ile 372 yerli firma katılım sağlamıştı. Fuara katılan resmi kurumlar içinde Etibank, Sümerbank, Tekel ve Tarım Müzesi, Vakıflar, Devlet Demiryolları, Milli Reasürans, Yerli Mallar Pazarları Müessesesi Umum Müdürlüğü, Malatya Bez ve İplik Fabrikaları TAŞ, İzmir İncir ve Üzüm Tarım Satış Kooperatifleri Birliği, Turyağ’ında bulunduğu kurumlar yer alıyordu. Kızılay, Çocuk Esirgeme Kurumları, İzmir ve İstanbul Yardım Sevenler Dernekleri de katılımcılar arasındaydı. Açık kaldığı bir aylık süre boyunca toplam 1.025.803 kişi tarafından ziyaret edilmişti. Bu

²⁸¹ Uğur Sülün, “Fuarların Tarihsel Gelişimi, İzmir’in Türkiye Fuarcılığındaki Rolü”, **Pusula**, Ekim 2012, İzmir Ticaret Odası Yayını.

²⁸² **Akşam**, 3 Eylül 1943

rakam o zaman kadarki en yüksek rakamdı. Fuar'ın düzenleneceği alan baştan aşağı elden geçirilirken, binalar, pavyonlar, çocuk bahçeleri ve lunaparktaki eğlence araçlarının bakımı yapılmıştı. Elektrik tesisatı tamir ve takviye edilmiş, 20-26-30 Ağustos ile 9-20 Eylül akşamları ışıklı eğlenceler düzenlenmişti. Ankara Devlet Konservatuvarı tarafından Fuar Açık Hava Tiyatrosu'nda halka açık opera temsilleri verilmişti. Fuarın ilk on beş gününde "Fidelio", "Satılmış Nişanlı" ve "Madam Butterfly" ile son on beş gününde "Yanlılıklar Komedyası", "Kahvehane" ve "Bizim Şehir" temsilleri verilmişti. Bunların yanında fuar alanı içinde oluşturulan sahnelerde halkın katılımına açık çeşitli dans gösterileri ile revü, şan ve diğer oyunlar sergilenmişti. Fuarın Lozan kapısı yakınlarında kurulan özel tribünde Şehir Badosu her akşam çeşitli parçalar çalarak ziyaretçilere müzik ziyafeti sunmuştu. Şehir Badosu, yıl boyunca da şehrin belli alanlarında bu tarz müzik gösterileri sunmuştu²⁸³. Fuar boyunca tenis ve futbol turnuvaları ile satranç müsabakaları düzenleniyordu²⁸⁴. Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü tarafından "Fuar Kupası" adı altında düzenlenen turnuvada İzmir, İstanbul ve Ankara isimlerinden oluşan takımlar arasında futbol müsabakaları gerçekleştirilmişti. İstanbul takımı turnuvayı kazanmıştı²⁸⁵. 26 Ağustos'ta atletizm yarışları ile 8-9 Eylül tarihleri arasında basketbol maçları oynanmıştı²⁸⁶. Havacılık Haftası adı altında düzenlenen etkinlikte, Kültürpark'ta geceleyin yüzlerce genç, paraşüt kulesinden atlamış, havacılığa ait tezahürler yapılmıştı²⁸⁷.

Bir milyonu aşkın kişinin ziyaret ettiği fuarda konaklama, beslenme ve ulaşım önemli bir sorundu. İzmir içinde faaliyet gösteren oteller içinde Konak'taki Ankara Palas'ın banyolu ve banyosuz, tek ve çift kişilik odaları mevcuttu. Ayrıca Kordon'da İzmir Palas ile Tüccar Kulübü oteli de aynı özelliklere sahipti. Basmane'de Fuar Oteli ile Özipek Palas Oteli yanında şehir merkezinde irili ufaklı yaklaşık 50 kadar ikinci sınıf oteller mevcuttu²⁸⁸. Fuar öncesi şehir içindeki otel ve pansiyonlar belediye tarafından sıkı denetime alınıyordu. Otel, gazino ve lokantalarda değişmez fiyat listeleri uygulamaya yönelik girişimlerde bulunularak, belediye tarafından fiyat

---

²⁸³ İzmir Belediye Başkanlığının 1945 Yılı Çalışma Raporu, 1 Kasım 1945, s. 19-20.

²⁸⁴ Yeni Asır, 17 Ağustos 1945.

²⁸⁵ Yeni Asır, 4 Eylül 1945.

²⁸⁶ Yeni Asır, 23 Ağustos 1945.

²⁸⁷ Yeni Asır, 31 Ağustos 1945.

²⁸⁸ Bilget, a.g.e., s. 133.

tarifeleri verilmiş, müşterilerin mağduriyetleri önlenmeye çalışılmıştı²⁸⁹. Fuarı bir ay kala, Temmuz ayından itibaren, evlerini pansiyon olarak kiraya vermek isteyenlerin tespitine yönelik çalışmalar şehir içinde yürütülüyordu²⁹⁰. Öte yandan İstanbul'dan gelecek büyük ziyaretçi grupları için Ulaştırma Bakanlığı fuar günlerine mahsus vapur seferleri düzenlerken; İzmir'de kısa süre kalacak olan ziyaretçiler için vapurlarda konaklama hizmeti sunuluyordu. Fuar günlerinde Balıkesir-İzmir, Alaşehir-İzmir, Nazilli-İzmir, Ödemiş ve Tire-İzmir arasında dört motorlu ilave treni işletilmişti²⁹¹. Fuar ayı boyunca hafta sonu Cumartesi günü İstanbul'dan kalkan Turhan Vapuru, her hangi bir yere uğramadan doğrudan İzmir'e ve Pazartesi günü tekrar doğrudan İstanbul'a hareket etmek üzere planlanmıştı. Bu sayede yolculuk süresi 29 saate düşmüştü²⁹². Fuar alanı içinde oluşturulan üç danışma bürosu İzmir'e gelen ziyaretçilere konaklama, ulaşım ve beslenme konularında yardımcı oluyordu²⁹³. İzmir'in kurtuluş günü olan 9 Eylül, yüz bini aşkın kişi ile fuarın en fazla ziyaretçi ağırladığı gün olmuştu²⁹⁴.

1945 yılı fuarının açılış günü olan 20 Ağustos tarihinde İzmir'deki havayı Yeni Asır gazetesi şöyle aktarmaktadır:

*“İzmir'in en büyük iktisadi hadisesi olan milli fuarımız dün akşam saat 18'de Lozan antresinde yapılacak parlak bir törenle açılmıştır. Dün akşam fuarı ziyaret edenler, yarım milyon metre karelik bir sahayı kaplayan güzel ve başarılı fuarımızı on dört yaşında bir çocuk olarak değil, tekamül safhalarına erişmiş bir delikanlı olarak bulmuşlardır. Fuarı dolduran müzeler, pavyonlar, müesseseler ve vitrinler büyük bir emeğin, hususi bir itinanın mahsulü olarak canlanmışlardır. İzmirlilerin çoğu dün geceyi fuarın bol ve sanatkarane ışıklandırılmış pavyonları arasında, müzelerinde, eğlence yerlerinde, gazinolarında, opera temsilinde ve coşkunun bir neşe içinde geçirmişlerdir”*²⁹⁵.

---

²⁸⁹ Yeni Asır, 9 Haziran 1945.

²⁹⁰ Yeni Asır, 24 Temmuz 1945.

²⁹¹ Yeni Asır, 10 Haziran 1945.

²⁹² Yeni Asır, 16 Ağustos 1945.

²⁹³ Yeni Asır, 17 Ağustos 1945.

²⁹⁴ Yeni Asır, 11 Eylül 1945.

²⁹⁵ Yeni Asır, 21 Ağustos 1945.

12.5.2. 1946 Yılı İzmir Enternasyonal Fuarı

1946 yılı İzmir Fuarı son birkaç yılda olduğu gibi milli mahiyette açılmıştı. Devlete ait resmi ve yarı resmi olmak üzere 751 kurum ile 472 yerli firma fuara iştirak etmişti. Toplamda 1.223 kurum ve firma sayısı ile geçmiş yıllara göre bir rekor kırılmıştı. Ayrıca 33 yabancı firmayı temsilen yerli firmalarında katılımı gerçekleşmişti. Özellikle yabancı otomobil, kamyon ve lastik firmaları Türkiye'deki temsilcileriyle fuarda yer almıştı. Bir önceki yıllardan farklı olarak Türkiye İş Bankası da fuara iştirak etmişti. 1945 yılı içinde belediye tarafından kuruluşu yönünde adımlar atılan İzmir Şehir Tiyatrosu, 1946 Fuarında Açık Hava Tiyatrosu'nda temsiller vermişti. Verilen temsiller arasında “*Elektra, İntikam Maçı, Küskün Aşıklar, İkizler, Sözüün Kısası, Fidanaki*” yer alıyordu. Ayrıca İstanbul ve Ankara'dan gelen oyuncularla tiyatro ekibine destek sağlamıştı. İzmir Şehir Tiyatrosu kış mevsimi boyunca da fuar alanı içinde yer alan Sergi Sarayı'nın kapalı alanında temsiller vermişti. Şehir Bandosu ve Orkestrası'nda Fuar'ın Lozan kapısında her gün ziyaretçilere müzik dinletileri vermişti. Aynı zamanda yıl boyunca Sergi Sarayı ile şehrin çeşitli yerlerinde halka açık müzik dinletilerine devam etmişti²⁹⁶. Fuarın açıldığı ilk gün gazete sütunlarında şu ifadelerle yer almıştı:

“İzmir'in en büyük iktisadi hadisesi olan fuar dün akşam saat 19'da Lozan kapısında mütevazı bir törenle açılmıştır. Fuarı ziyaret eden halk, yarım milyon metrekarelik bir sahayı kaplayan müzeleri, pavyonları ve bunları düzenlemek için sarf edilen emeği takdirle karşılamışlardır. İzmirlilerin bir kısmı dün geceyi fuarın bol ve sanatkarane ışıklandırılmış pavyonları arasında, eğlence yerlerinde, gazinolarında ve şehir tiyatrosunun Elektra temsilinde neşe içinde geçirmişlerdir”²⁹⁷. “Fuar büyük rağbet görüyor; İzmir fuarını ilk gece ziyaret edenlerin sayısı 33.601'dir... Ziyaretçiler büyük bir ilgi ile pavyonları gezmektedir. Devlet müessesese ve teşkillerine ait pavyonlar da bu arada incelemeler yapan talebemiz hayli çoktur. Sergi sarayında muhtelif eşya satan müessesese ve firmaların stantları da bayram üzeri ihtiyacı karşılayacak düzeydedir... Zengin eğlence vasıtalarının bulunduğu Luna parkta gecenin geç saatine kadar eğlenenler büyük bir yekûn teşkil etmektedir”²⁹⁸. “Fuarın gördüğü alaka bir hayli geniştir. Hafta sonu yaklaştıkça fuarı ziyaret

²⁹⁶ İzmir Belediye Başkanlığının 1946 Yılı Çalışma Raporu, 1 Ekim 1946, ss. 18-20.; Yeni Asır, 9 Eylül 1946.

²⁹⁷ Yeni Asır, 21 Ağustos 1946.

²⁹⁸ Yeni Asır, 22 Ağustos 1946.

edenler artmakta ve oteller kalabalıklaşmaktadır. Ekser otellerde yer kalmamıştır. İzmir'e gelenlerin ekseriyetini yakın illerden ve ilçelerden gelenler teşkil etmektedir... İkinci gece 25.462 kişi ziyaret etmiş... İlk günü davetiye ile fuara giren takriben 8 bin kişi bu rakamın dışındadır”²⁹⁹.

Bir önceki yıla oranlar ziyaretçi sayısı artan fuara toplam 1.131.221 kişi katılım sağlamış, bu alanda da rekor kırılmıştı³⁰⁰.

12.5.3. 1947 Yılı İzmir Enternasyonal Fuarı

1947 yılında fuara sekiz yabancı devletin katılımı gerçekleşerek, uluslararası niteliğine tekrar kavuştu. 16. İzmir Enternasyonal Fuarına katılan devletler Bulgaristan, Çekoslovakya, Fransa, İran, Pakistan, Polonya, Yugoslavya ve Yunanistan'dı³⁰¹. Katılan firma sayısı içinde 394'ü yabancı, 722'si devlet ve 415 yerli firma olmak üzere 1.531 firmanın katılımı sağlanmıştı. Fuarı geçen yıldan 200 bin fazla olmak üzere yaklaşık 1 milyon 340 bin kişi ziyaret etmişti³⁰². Fuar katılım yapan yabancı devletler içinde Yugoslavya Pavyonu, teşhir bakımından birinciliği almıştı. Yaklaşık bir milyon kişinin ziyaret ettiği Yugoslavya pavyonu içinde Türk-Yugoslav ticaretinin inkişafına ait bir çok ürünler ile Yugoslavya'da üretilen eşyalar sergilenmişti³⁰³. Önceki senelerde fuarda her adım başında içkili yerlerin bulunması eleştiri konusu yapılmış; 1947 yılında bu eleştiriler dikkate alınarak, ayaküstü içki içilecek yerler kaldırılmıştı³⁰⁴. Fuar alanı içinde dağınık bir halde yayılan yiyecek-içecek tezgahları ile Lunapark içindeki içkili eğlence, atış ve piyango yerleri ayrı bir yerde toplanmıştı. Böylece Lunapark alanında yeni oyun alanları açılma imkanı sağlanmıştı. Ağaç gölgeleri arasında oluşturulan yeni açık hava gazinoları ile ziyaretçilerin kullanımına sunulmuş, eğlenceleri daha iyi bir şekilde temin edilmişti. Her akşam temsil vermek üzere İzmir Belediye Şehir Tiyatrosu'nun klasik ve modern eserlerden derlediği gösteriler tertip ederken; Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü'nün düzenlediği çeşitli spor müsabakaları düzenlenmişti. Fuar içinde

²⁹⁹ Yeni Asır, 23 Ağustos 1946.

³⁰⁰ İzmir Belediye Başkanlığının 1946 Yılı Çalışma Raporu, 1 Ekim 1946, ss. 18-20.

³⁰¹ İzmir İl Yıllığı, s. 373.

³⁰² İzmir Belediye Başkanlığının 1947 Yılı Çalışma Raporu, 1 Ekim 1947, s. 25.

³⁰³ 1947 Enternasyonal İzmir Fuarı Yıllığı, Haz: Muzaffer Bengisu, Hasan Anar, Adnan Bilget, Meşher Basımevi, İzmir, 1947, s. 61.

³⁰⁴ Her Kesin Kitabı 16. İzmir Enternasyonal Fuarı, Haz: Şadi Ayman, İstanbul, 1947, s. 20.

gerçekleştirilecek her türlü etkinlikle ilgili olarak Basın ve Yayın Umum Müdürlüğü ile Anadolu Ajansı tarafından ülkeye ve dünyaya duyuruluyordu³⁰⁵. Şehir tiyatrosu tarafından sergilenen oyunlara İzmir halkından yoğun ilgi vardı. Dönemin basınında “*Herakles açık hava tiyatrosunda geniş alaka topluyor*” başlıklı verilen haberde, İzmir Şehir Tiyatrosu’nun fuarda sergilediği “*Herakles, Silianfi, Hadım, Koroğlu ve Hamlet*” oyunlarına ilgiden bahsedilirken, haberin devamında şu ifadeler yer veriliyordu: “*Geçen yıl fuarda şehir tiyatrosu Sofokles’in Elektrasıyla bu yıl da Euripides’in Heraklesini birbirinden üstün olmak şartıyla sahnesine koydu... Eserin hiçbir noktası rejisör tarafından ihmal edilmemiş bu muazzam trajedi seyircinin heyecan ölçülerini nefsinde toplamış bulunuyor*”.³⁰⁶ Öte yandan tiyatro temsillerinin başarısı yanında, bilet fiyatlarındaki yükseklik nedeniyle maddi imkanları sınırlı halkın bu temsillere katılım sağlayamaması o günlerde ayrıca eleştiri konusu yapılmıştı. Yeni Asır gazetesi soruna şu ifadelerle dikkat çekmişti:

“1947 enternasyonal fuarına yep yeni eserlerle hazırlanan İzmir şehir tiyatrosunun açık havadaki temsilleri oldukça rağbet görmektedir. Ancak fiyatlardaki yükseklik, her sınıf vatandaşın tiyatrodan istifadesini mümkün kılmamaktadır. Umumi kanata göre fiyatlar hususi 200 yerine 150, birinci mevki 150 yerine 100 ve galeri 100 yerine 50 kuruş olsaydı. ‘Halkın kültürüne ve fikir olgunluğuna hizmet’ yolundaki kuruluş gayesine tiyatromuz daha faydalı olabilirdi”.³⁰⁷

Fuar açılış konuşması yapan dönemin Ticaret Bakanı Atıf İnan, fuarın İzmir yerelinde ve ülke genelinde yaratmış olduğu başarıyı şu şekilde ifade etmişti: “*Sayın İzmirli, Enternasyonal Fuar gibi bir varlıkla ne kadar övünseniz ve bu varlık üstünde müşterek malınız olarak ne kadar hassasiyetle titreseniz yeridir. Burası yalnız İzmirliğin değil, yurt ölçüsünde bütün vatandaşları bir araya getiren tanışmaya, sevişmeye fırsat hazırlayan, milletimizin yaşadığı acı günlerin hatıralarını anmaya, içinde yaşadığımız nimetleri beğenmeye ve her sahada daha iyiye erişmek için bilgilerimizi ortaya koymağa, enerjilerimizi tazelemeye vesile teşkil eden bir yer oldu*”³⁰⁸.

12.5.4. 1948 Yılı İzmir Enternasyonal Fuarı

³⁰⁵ 1947 Enternasyonal İzmir Fuarı Yıllığı, Haz: Muzaffer Bengisu, Hasan Anar, Adnan Bilget, Meşher Basımevi, İzmir, 1947, s. 19-20.

³⁰⁶ Yeni Asır, 24 Ağustos 1947.

³⁰⁷ Yeni Asır, 1 Eylül 1947.

³⁰⁸ 1947 Enternasyonal İzmir Fuarı Yıllığı, s. 34.

1948 yılına gelindiğinde fuara katılan yabancı devlet sayısı 5'ti. Bu devletler: Çekoslovakya, İngiltere, İtalya, Macaristan, Yunanistan'dır³⁰⁹. 451'i yabancı, 315'i resmi ve yarı resmi kurum ile 422 yerli olmak üzere toplam 1.188 firmanın katılımı sağlanmıştı. Fuarı o yıl 1.290.574 kişi ziyaret etmiştir³¹⁰. Fuar'da İtalya ve Yunanistan kendi özel binalarında, Macaristan ve Çekoslovakya Sergi Sarayı'nda, İngiltere ise kültür faaliyetleri ve sanayi ürünleriyle özel pavyonunda ziyaretçilerini ağırlamıştı. Bu ülkelerin dışında pek çok ülkeye ait firma ürünlerini fuarda sergilemişti. Bu ülkeler arasında ABD, İsveç, İsviçre ve Fransa firmaları bulunuyordu. Bunların haricinde içinde Sümerbank, Yapı ve Kredi Bankası, Garanti Bankası, Yardım Sevenler Kurumu, Turyağ, Tekel, Etibank, Türkiye Ticaret Odaları, Kooperatifler Birliği, Devlet Demiryolları gibi pek çok milli kurum fuara katılım sağlamıştı³¹¹.

Geçmiş senelerde düzenlenen Fuar Kupası futbol turnuvası 1948 yılında da düzenlendi. Turnuvaya katılan takımlar arasında Fenerbahçe, Göztepe, Altay ve Demirspor kulüpleri yer alıyordu³¹².

12.5.5. 1949 Yılı İzmir Enternasyonal Fuarı

1949 yılında düzenlenen İzmir Fuarı öncesi yaşanan tartışmalardan biri İstanbul'un İzmir'e rakip olarak bir fuar hazırlığı içinde olduğuna yönelik kaygılardı. Temeli 1948 yılında dönemin İstanbul Valisi ve Belediye Başkanı Dr. Lütfi Kırdar tarafından atılan ve 3 Haziran 1949 yılında açılan İstanbul Spor ve Sergi Sarayı'nda 2 Ekim 1949 tarihinde "İstanbul Uluslararası Ticaret ve Sanayi Fuarı" gerçekleştirildi³¹³. İstanbul'daki fuarın açılması nedeniyle pek çok sanayici İzmir Fuarına katılmamıştı. Fuar geleneğinin İzmir'den İstanbul'a kaymasına yönelik bir gelişmenin yaşanıyor olmasına dikkat çeken Adnan Bilget şu ifadelere çalışmasında yer veriyordu: *"Bu yıl [1949] İstanbul'da fuarın ilk tecrübesi yapılmaktadır. Bunun bir neticesi olarak birçok sanayicimiz bu yıl İzmir Fuarına gelmemişlerdir. İstanbul'un 500'üncü yıl dönümünde İstanbul'da bir enternasyonal fuar kurmak fikri*

³⁰⁹ İzmir İl Yıllığı, s. 373.

³¹⁰ İzmir Belediye Başkanlığının 1948 Yılı Çalışma Raporu, 1 Ekim 1948, s. 23.

³¹¹ Fuara katılan firmalar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: 1948 Enternasyonal İzmir Fuarı Yıllığı, Haz: Muzaffer Bengisu, Hasan Anar, Adnan Bilget, Meşher Basımevi, İzmir, 1948

³¹² Anadolu, 9 Eylül 1948.

³¹³ <https://www.icec.org/hakkimizda/tarihce/> (Güncelleme: 11.01.2019)

de İstanbullular üzerinde bir heves olarak yaşamaktadır. Bu tehlikeyi önlemek için İzmir şehrinin ve İzmir milletvekillerinin bu konuya dikkatlerini çekmek lazımdır. İzmir bu eserini İstanbul'a kaptıracağı takdirde ekonomi hareketleri bakımından gayet ıstıraplı bir hal alacaktır."³¹⁴

1949 yılında açılışı yapılan fuara katılan yabancı devlet sayısı 11'di. Bu devletler: Amerika Birleşik Devletleri, Büyük Britanya, Batı Almanya, Belçika, Çekoslovakya, Fransa, İran, İsveç, İtalya, Macaristan, Şili, Pakistan'dı. 671'i yabancı, 773'ü yerli olmak üzere 1.444 tane firma katılım sağlamıştı. Fuarı ziyaret eden kişi sayısı yaklaşık 1 milyon 280 bini³¹⁵. Fuar boyunca belediyeye bağlı Şehir Tiyatrosu fuar açık hava tiyatrosunda temsiller vermiş; şehir bandosu da ziyaretçilere müzik dinletileri sunmuştu³¹⁶.

1949 yılında gerçekleştirilen İzmir Fuarı'nın en ilginç ve dikkat çeken gelişmesi, fuar tarihinde ilk kez Amerika Birleşik Devletleri(ABD)'nin katılmasıydı. Fuar alanında, kapısında "USA of America" yazılı bir pavyon açan ABD'nin fuara katılma amacını Amerika Büyükelçisi Mr. Wordworth şu sözlerle ortaya koyuyordu: "Amerika hayatını, kültürünü, endüstri numunelerini Amerika'nın insanlığı olan hizmetlerini ve tarihini en kuvvetleri hatlarıyla görüyoruz"³¹⁷. ABD, fuarda her hangi bir ürün sergilemek yerine, binlerce insanın ziyaret ettiği fuar üzerinden yeni tanıdığı ve tanındığı Türkiye'ye kendini tanıtmaya aracı olarak görmüştü. Kendi pavyonun da "Biz iane vermiyoruz, milletlerin ekonomik ve sosyal kalkınmasına hizmet ediyoruz" afişi ile mesajını Türk halkına veren ABD'ye yönelik o günlerdeki kamuoyu algısını Adnan Bilget'in kendi çalışmasında yer alan düşüncelerinden yola çıkarak kısmen anlayabiliriz. Bilget, ABD için şu ifadelerde bulunuyor: "Fuarın bir faydası da Amerikan haberler servisini ve Amerikan kütüphanesini milyonu bulan ziyaretçilere tanıtmak olmuştur. Kendi kabına çekilmiş gibi görünen Kordon'daki Amerikan kütüphanesini bundan sonra daha fazla okuyucu görecektir. Daha fazla genç bu kitaplardan faydalanacaktır. Amerika öyle zengin ve öğretici bir alemdir ki insan onun derinliklerine inince en az insan olduğunu ve insan ruhunun nelere muktedir

---

³¹⁴ Bilget, a.g.e., s. 180.

³¹⁵ İzmir İl Yılı, s. 373.; İzmir Enternasyonal Fuarı Teşhir Edilen Malların Kataloğu İngiliz Pavyonu, İstanbul, s. 1.

³¹⁶ İzmir Belediye Başkanlığının 1949 Yılı Çalışma Raporu, 1 Ekim 1949, s. 29.

³¹⁷ Bilget, a.g.e., s. 185.

bulunduğunu anlar. İşte bu alemin içinde bulunan ruh bütün insanlığa hizmet aşkıyla çırpınmaktadır”³¹⁸.

1950 yılında, Demokrat Parti iktidarının ilk aylarında açılışı yapılan İzmir Fuarına katılan yabancı devlet sayısı 11’di. Bu devletler; Birleşik Amerika, Belçika, Büyük Britanya, Çekoslovakya, İran, İsveç, İtalya, Macaristan, Pakistan, Batı Almanya, Yugoslavya idi. 1333’ü yabancı, 519’u yerli olmak üzere toplam 1852 şirketin katılımı sağlanmıştı. Fuarı ziyaret eden kişi sayısı yaklaşık 1 milyon 340 bindi³¹⁹. 1945 ile 1950 yılları arasında İzmir’i ziyaret eden kişi sayıları her sene 1 milyonun üzerinde gerçekleşmişti.

Geçmişte Fuar’ın İzmir’in sosyal hayatına kattıklarını o günlerin tanığı olan Umur Sönmezdağ şöyle ifade eder:

“Her İzmirli gibi Fuar zamanı da aşağı yukarı her gece Fuara gidilirdi. Fuar sahasında İzmir Arkeoloji Müzesi, Sağlık Müzesi, Sümerbank Pavyonu, yerli üretimlerin sergilendiği ‘Sergi Sarayı’ ve ‘Odalar Birliği’ pavyonu en çok ziyaret edilen yerlerdi. Ben özellikle Makine- Kimya Endüstrisi pavyonundaki silahları izlerdim. Tüm pavyonlarda ürünlerinin tanıtım broşürleri dağıtılırdı. Bunları toplardık. Ertesi gün de evde incelerdik. Görgü ve bilgimizde artardı... Açık hava tiyatrosuna kurulan perdede oynatılan Hacivat – Karagöz çok rağbet görüyordu. Münir Nurettin Selçuk ve Safiye Ayla programlarıyla ziyaretçilerin takdirini kazanırken, özellikle Göl Gazinosu eğlencenin yoğunlaştığı yer olmuştu. 1954 yılında ileride Türkiye’nin Sanat Güneşi olacak Zeki Müren ilk defa fuarda sahne almıştı. Eğlencelerin yıldızı orta oyuncu İsmail Dümbüllü’yü. Celal Şahin, Nigar Uluerer çeşitli bahçelerde yer alıyordu. Kübana gece kulübünde Dario Moreno ‘Canım İzmir’im’ şarkısıyla gönüllere taht kuruyordu. Her yıl bir sirk gelirdi. Alman, Moskova, Medrano, Barselona sirkleri merak ve heyecan ile izlenirdi. Ayrıca çeşitli buz revüleri ve tiyatrolarda gelirdi. Ama şüphe yok ki herkesin çok rağbet ettiği yer Lunaparktı”³²⁰.

13. İZMİR’DE 9 EYLÜL KURTULUŞ BAYRAMI İLE MİLLİ BAYRAM KUTLAMALARI

³¹⁸ Bilget, a.g.e., s. 186.

³¹⁹ İzmir İl Yıllığı, 1967, s. 373.

³²⁰ Umur Sönmezdağ İle Yapılan Görüşme, Görüşme Tarihi: 1 Temmuz 2013.

13.1. 9 Eylül Kurtuluş Bayramı

Ülke genelinde olduğu gibi İzmir yerelinde de milli ve dini bayramlar canlı geçerdi. Özellikle İzmir'in kurtuluş günü olan 9 Eylül, İzmir şehir hayatının en canlı geçtiği gündü. Aynı zamanda fuar günlerine gelen bu anlamlı günde halkın coşkulu katılımları altında pek çok etkinlik düzenlenirdi. 1945 yılında gerçekleştirilen 9 Eylül Kurtuluş Bayramı şenlikleri gazete sütunlarına şöyle yansımıştı:

“İzmir'in kurtuluş bayramı şenlikleri pazar günü büyük bir coşkunluk içinde geçmiş, 9 Eylül günü sabahtan itibaren şenlikler yapılmıştır. Pazar sabahının ilk saatlerinde şehir bayraklarla donatılmış bulunuyordu. Pazar sabahı saat 8'de İzmir'den ve Kemalpaşa'dan giden heyetler Belkahvede buluşmuşlardı... Saat 8,30'da Halkapınar'daki şehitlikte toplanılmıştır... Sabah saat tam 10'da hükümet konağı ve kışla meydanı o kadar kalabalıktı ki, yollardan geçmek imkânı kalmamıştı. Büyük halk kitleleri kışla meydanında toplanmıştı... Bu saatte istirdat günü sembolik olarak tekrarlanmıştır... Her sene Dokuz Eylül günü olduğu gibi Pazar günü de öğleden sonra zafer resmi geçidi yapılmıştır. İzmir halkının ordumuza şükran hislerini belirtmeye yarayan bu zafer geçit resmi çok parlak tezahürler içinde geçmiştir... Dokuz Eylül münasebeti ile pazarı pazartesiye bağlayan gece şehirde fener alayları yapılmış ve bütün binalar gece tenvirat ile güzel bir manzara iktisap etmiştir”³²¹.

1946 yılındaki 9 Eylül törenleri çok daha canlı geçmiş; Türk donanmasına ait pek çok zırhlı gemi İzmir limanına demirlemiş ve halkın ziyaretine açılmıştı³²². 7 Eylül'de İzmir'e gelen aralarında Yavuz, Gayret, Zafer, Hamidiye, Mecidiye, Sultanhisar, Demirhisar, Adatepe, Kocatepe, ve Peykişevket'inde bulunduğu 26 parça savaş gemisi 9 Eylül törenlerine ayrı bir renk ve heyecan katmıştı. Halk kayak ve takalara binerek, gemileri ziyaret etmişti. Halk en fazla ilgiyi Yavuz zırhlısına göstermişti³²³. Kurtuluş şenlikleri için şehirdeki bütün evler, dükkanlar, hususi müessese binaları, caddeler, her türlü kara ve deniz nakil vasıtaları günün büyüklüğüne uygun şekilde bayrak, bol yeşilliklerle süslenmişti. Ayrıca zafer alayının geçeceği yollara taklar kurulmuştu. Özellikle 9 Eylül Meydanı-Basmane-Keçeciler-Mezarlıkbaşı-Arasta-Balcılarıçi-Başdurak-Kemeraltı-Hükümet Konağı-

³²¹ Yeni Asır, 11 Eylül 1945.

³²² Anadolu, 8 Eylül 1946.

³²³ Yeni Asır, 9 Eylül 1946.

Atatürk Meydanı-Atatürk Caddesi üzerinde bulunan dükkan ve otellerin süslenmesi günün değerini canlandıracak surette yapılmıştı³²⁴. Törenlere katılmak için bir gün önceden İzmir'e gelen insanlar, otel ve pansiyonlarda yer bulamadıkları için Kültürpark'ın bank ve çimenlerinde geceyi geçirmişlerdi. Kordon boyunca yığılmış kalabalıklar ile denizde sıralanmış zırhlılar bir bütün halinde, coşkuyla bayram kutlamasına tanıklık etmişti³²⁵. Aralarında siyasi parti temsilcileri ile İzmir Halkevi ve öğrencilerden oluşan bir grup Karşıyaka'da bulunan Zübeyde Hanım'ın mezarını ziyaret etmişti. Basmane'den hareket eden Zafer Alayı caddelerin arasından Atatürk Heykeline gelmiş, resmi tören ifa edilmişti. Belediye tarafından akşam fuar alanında halk oyunları ile açık hava tiyatrosunda bir Bergama gecesi yapılmış, zeybeğin yanı sıra çeşitli milli oyunlar oynanmış, şarkılar söylenmişti³²⁶.

1946 yılından itibaren İzmir'in kurtuluş bayramı şenliklerine çok partili siyasi hayatın gölgesi düşmeye başlamıştı. Ülke içinde yeni kurulan siyasi partiler ile siyasi hayatta rekabet ortamı kendini gösterirken; özellikle 21 Temmuz 1946 seçimleri sonrası iktidar partisi Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) ile ana muhalefet partisi olan Demokrat Parti (DP) arasında siyasi rekabet, muhalefetin güçlü olduğu İzmir'de her zaman sert ve sancılı geçecekti. Her iki siyasi parti 9 Eylül Kurtuluş Bayramı törenlerinde kamuoyuna karşı bir gövde gösterisi yapma yoluna gidecekti. 1947 yılı 9 Eylül törenleri de bu siyasi atmosferin gölgesinde geçti. Kurtuluşun 25. yılının kutlandığı törenlere İzmir'e gelen Mareşal Fevzi Çakmak'ta katılım göstermişti. 1922 yılında Erkanı Harbiye Umum Reisi olarak İzmir'e ayak basan Fevzi Çakmak'ın törene katılımı, şehir içinde büyük bir heyecan yaratmıştı. Bu durumu kendi lehine kullanmak isteyen Demokrat Parti il teşkilatı, kendi propagandalarının aracı olarak Fevzi Çakmak'ın ziyaretini kullanılırken, CHP'den bu duruma yönelik eleştiriler getirilmişti³²⁷. Törenlere DP teşkilatının yaklaşık 30 bin kişi ile katılım sağlamayı planlarken, CHP'de bu sayıdan az olmamak üzere hazırlıklar yapmıştı³²⁸. Ayrıca Fuar için İzmir'e gelen kalabalık bir kitlede İzmir'de bulunuyordu. Törenlere yaklaşık yüz elli bin kişinin katıldığına yönelik haberler gazetelerde yer aldı³²⁹. Gazete sütunlarında "*Sanki Ege illeri bütün mevcutlarıyla İzmir'e göç ediyormuş gibi*

---

³²⁴ **Yeni Asır**, 8 Eylül 1946

³²⁵ **Yeni Asır**, 10 Eylül 1946.

³²⁶ **Anadolu**, 10 Eylül 1946

³²⁷ **Anadolu**, 10 Eylül 1947

³²⁸ **Yeni Asır**, 9 Eylül 1947.

³²⁹ **Anadolu**, 10 Eylül 1947.

bir hal vardı. Sekiz Eylül'e Dokuz Eylül'e bağlayan gece Kültürpark'ın taze otları, toprakları, yolları ve kanapeleri üzerinde elli bin kişi gecelemiştir. Sabahın dokuzundan itibaren şehrin merkezine giden yollar bir insan seline çevrilmiştir”³³⁰.

1948 yılında gerçekleştirilen 9 Eylül törenine, 1946 yılında olduğu gibi Türk donanmasının 14 parçadan oluşan savaş gemileri katılım göstermişti. Aralarında Yavuz zıhlısının bulunduğu donanma, Sarı Kışla'nın önüne demirlemişti. Gazete haberlerinden bu ziyaretin önceden planlanmadığı ve bir program dahilinde İzmir'e gelmedikleri görülüyordu. Fakat kurtuluş şenliklerine katılım gösterip, projektörleriyle şehri aydınlatacaklardı³³¹. Tören, her yıl olduğu gibi Belkahve'de başlarken, ardından Halkapınar Şehitliğinde devam ediyordu. Sonrasında Halkapınar, Tepecik ve Eşrefpaşa'dan gelen tören alayları Atatürk Meydanında birleşip, İstiklal Marşı ile konuşmalar yapılıyor; süvari birlikleri Hükümet Konağına bayrak çekiyordu. Öğleden sonrada zafer şenlikleri ve zafer alayı geçidi yapılırdı³³². Son birkaç yıl içinde bu geçit törenleri siyasetin gölgesinde gerçekleşiyordu. Tören, bir önceki yılda olduğu gibi siyasi rekabetin gölgesinde gerçekleşti. CHP, törenlere siyasi partilerin kurumsal olarak katılım göstermesinin halkta ayrılık yarattığını ileri sürerek, parti kimliği altında törenlere katılmama kararı almıştı³³³. Buna karşın Demokratlar, parti kimliği altında törenlere katılma kararı almışlardı. Üstelik parti Genel Başkanı Celal Bayar ile Adnan Menderes'te törenlere katılım gösterdi. Bu karar iktidar tarafından eleştiri konusu yapılırken, iktidara yakın yayın yapan Anadolu gazetesi, muhalefet adına törenlere katılan kitle hakkında baş sayfasından şu yorumlarda bulunmuştu: “*Dünkü tören Demokratlar için cidden pişmanlık verici oldu. Çok büyük ümitleri vardı. 70 bin kişi ile geçitten dem vurmuşlardı. Sanki faşistlerin Roma üzerine meşhur yürüyüşlerini tekrarlayacaklardı. Geçitte rakamla tespit edilen sayı 4.800. Biz ilave edelim 5 bin, haydi bizden bir bin daha: 6 bin*”³³⁴. Gazetenin alaycı tavrı ve partilileri “*faşist*”likle itham etmesi, İzmir'in siyasi hayatında yaşanan gerginliği ortaya koymasına adına önemlidir³³⁵. Muhalefete yakın

³³⁰ **Yeni Asır**, 10 Eylül 1947.

³³¹ **Anadolu**, 8 Eylül 1948

³³² **Anadolu**, 10 Eylül 1948

³³³ **Yeni Asır**, 8 Eylül 1948

³³⁴ **Anadolu**, 10 Eylül 1948.

³³⁵ İzmir'de iktidar muhalefet ilişkileri için bkz: Fevzi Çakmak, “Çok Partili Hayata Geçiş Süreci ve İzmir (1946-1950)”, **İzmir Kent Ansiklopedisi Tarih Cildi**, C 2, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayınları, İzmir, 2013, ss. 319-341; Fevzi Çakmak, “Demokrat Parti'nin Muhalefeti Sürecinde İzmir'de İktidar-Muhalefet İlişkisi (1946-1950)”, **Körfez'de Zaman İzmir Araştırmaları Kongresi**, Ed: Eren Akçiçek, Mustafa Mutluer, Cüneyt Kanat, İzmir, 2010, ss. 97-108.

gazeteler ise DP'nin katıldığı geçit töreni hakkında şu ifadeleri kullanıyordu: *“Demokratlar azametli ve mehabetli bir geçit resmi yaptı. Demokrat Parti'nin rakipleri dün yoktu ve İzmir halkı kurtuluş bayramını gerçek bir hürriyet bayramına kalbetmek için hiçbir şeyi esirgemiyordu”*³³⁶. 9 Eylül törenlerinde görülen bu manzara, muhalefetin güçlü olduğu İzmir'in sosyal hayatı içinde giderek artan bir siyasi ayrışmayı beraberinde getirecektir. Bir sonraki yıl kutlanan 9 Eylül Kurtuluş Bayramı şenliklerinin de siyasetin gölgesinde geçtiğini söyleyebiliriz. Geçen yıl olduğu gibi 1949 yılındaki törenlere de Celal Bayar katılmış; geçit töreninde partisinin konvoyunu selamlamıştı. İzmir basını törenler konusunda ikiye bölünmüştü. Yeni Asır gazetesi törenleri manşetten şöyle aktarıyordu: *“Kurtuluş Bayramı çok parlak geçti. İzmir bayramını pek muhteşem kutladı. Halkçuların geçişi 36 Demokratlarinki 55 dakika sürdü. Halk bilhassa DP alayını büyük coşkunlukla alkışladı. Her iki taraf tam intizamı muhafaza etti”*³³⁷. Anadolu gazetesinin sütunlarında ise muhalefetin CHP'ye yönelttiği ithamlara cevap ile karşı tezler yer alıyordu³³⁸.

Sancar Maruflu, geçmişteki 9 Eylül törenlerinde yaşadıklarını ve gördüklerini şöyle tarif etmektedir:

“O zamanlar nüfus azdı. Ve her İzmirli kendisine bir vazife görerek katıldığı törenlerdir bunlar. Bir gün önce Karşıyaka'da Bombacı Ali Çavuş müfrezesi bir gün önceden gösteri yapardı. Bombacı Ali Çavuş önde. O zaman askerler Bergama'dan gelirlerdi. Bergama'dan gelen askerler, süvariler ve Bombacı Ali Çavuş Karşıyaka'da halkevine bayrak çekerdi. Bir de belediyeye sembolik olarak bayrak çekilirdi. Esnaflardan Lokmacı Sami Bey, lokma dökerdi. Özsağmanlar yani Süleyman EfendiEnin sahibi olduğu Kürdün Pastanesi'nde dondurma ve tulumba tatlısı dağıtılırdı. Ortanca pastanesi ev limonatası yapardı. Helvalar dağıtılırdı. Resmi geçit törenine firmalar katılırdı. Durmuş Yaşar, Tahsin Piyale, İsmail Hakkı Ulukartal efe kıyafetleriyle katılırdı. O gerçek bir efeydi. Sabah 9.da başlar gece yarısına kadar devam ederdi... Ertesi gün vapurla Konak'a geçilirdi. Pasaport vapur iskelesinde iner, yürüyerek Konak Meydanı'na yürürdük. O zamanlar hayal

---

³³⁶ Yeni Asır, 10 Eylül 1948

³³⁷ Yeni Asır, 10 Eylül 1949

³³⁸ Anadolu, 10 Eylül 1949.

meyal sarı kışlayı hatırlıyorum. Sarıkışla ve Konak Hükümet Konağı'na bayrak çekilirdi”³³⁹.

13.2. Milli Bayramlar

Milli Bayramlar olarak nitelediğimiz 23 Nisan Çocuk, 19 Mayıs Gençlik, 30 Ağustos Zafer ve 29 Ekim Cumhuriyet Bayramları İzmir’de coşkulu bir şekilde kutlanırdı. Hemen hemen her bayramda bir önceki bayramlara benzer bir program uygulanırken, benzer sahneler yaşanmıştı. Burada her yıl kutlanan törenleri tek tek vermek yerine, birer tane örnek tören aktarmayı; eğer öncekinden farklı bir yönü olan tören varsa onun da ayrı yönüne dikkat çekeceğiz.

13.2.1. 23 Nisan Ulusal Egemenlik Bayramı Kutlamaları

1945 yılında kutlanan 23 Nisan törenleri, her zaman olduğu gibi Cumhuriyet Meydanında düzenlenmişti. Törene ilin bütün mülki ve askeri amirleri katılım gösteriyordu. Ayrıca parti temsilcileri ile sivil toplum örgüt temsilcileri de törende hazır bulunmuştu. Bu anlamlı günde özellikle Çocuk Esirgeme Kurumu ön plana çıkıyordu. O gün, 23 Nisan töreninde yaşananları dönemin basınından özetle şöyle aktaralım:

“Saat tam onda Cumhuriyet Meydanı dolmuştu. Meydan temiz giyinmiş çocukların çiçek gibi şuraya buraya yayıldıkları bir bahçeyi andırıyordu. Yavruların hepsi de gürbüz ve temizdiler. Bu saatte, ilkokul öğrencilerinin intizam içinde bekledikleri anda vali, komutan, parti ve belediye başkanları geldiler. Çocukların teftişi güzel geçti. Büyükler küçüklerin bayramlarını kutladılar ve ‘sağol’ diye karşılandılar. Şehir bandosunun çaldığı istiklal marşı çocukların ruhunda derin akisler yapıyordu. Çocuklar coşmuştu... Bakım evlerindeki çocuklar öyle gürbüz ve bakımlı idiler ki herkes bunları dakikalarca alkışladı... Bundan sonra 6000 çocuğa Çocuk Esirgeme Kurumunun işaretini taşıyan üzüm paketleri hediye edildi... Saat 16 da fuar gazinosunda Çocuk Esirgeme Kurumu güzel bir çocuk balosu verdi. Yüzlerce yavrunun iştirak ettiği ve çok neşeli geçen baloda bir de gürbüz çocuk müsabakası

³³⁹ Sancar Maruflu İle Yapılan Görüşme, Görüşme Tarihi: 28 Haziran 2013.

tertip edildi. Müsabakaya 3 aylık süt yavrularından 6 yaşını ikmal eden çocuklara kadar altmışa yakın yavru iştirak etmişti... Çocuk Esirgeme Kurumu, çocuk haftası münasebetiyle dün yüzlerce çocuğu giydirmiş ve her ilkokulda iyi derece alan üç talebeye münasip hediyeler vermiştir. Dün çocuklar nakil vasıtalarında ücret ödmeden seyahat ettiler. Bugün İzmir, Karşıyaka, Buca ve Bornova sinemalarında, kurum tarafından çocuk filmleri gösterilecek ve çocuklar bunları parasız göreceklerdir. Bugün saat 14 de çocuklar limanda bir vapur gezintisi yapacaklardır”³⁴⁰. O güne özel düzenlenen gürbüz çocuk müsabakalarında doktor ve öğretmenlerden oluşan bir jüri tarafından seçim yapılıyor, çocuklar muayeneden geçirildikten sonra, sağlıklı olanlara çeşitli hediyeler veriliyordu³⁴¹. Ayrıca o gün ve ertesi gün İzmir ve Karşıyaka Halkevlerinde temsiller verilirken, kukla gösterileri düzenlenmişti. Birçok okul, öğrencileriyle vapur gezintileri yapmıştı³⁴².

Sonraki yıllarda da 23 Nisan törenlerinde benzer sahnelerin yaşandığını görüyoruz.

13.2.2. 1 Mayıs Bahar Bayramı Kutlamaları

1935 yılında kabul edilen “Ulusal Bayram ve Genel Tatiller Hakkında Kanun”da Mayıs ayının birinci günü Bahar Bayramı olarak kabul edilirken; o gün resmi tatil olarak belirlenmişti³⁴³. Bugün “İşçi Bayramı” olarak kutlanan bu gün geçmişte Türkiye’de çok daha farklı bir şekilde algılanıyordu. 1 Mayıs Bahar Bayramı ülke genelinde kutlama törenlerinden daha ziyade daha çok piknik havasında geçen, baharın gelişini müjdeleyen bir etkinlik günüydü. O günkü gazetelerden takip ettiğimiz kadarıyla, gençler ve aileler yaptıkları hazırlıklarıyla,

³⁴⁰ **Yeni Asır**, 24 Nisan 1945.

³⁴¹ “Çocuk Esirgeme Kurumu’nun (Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti) desteği ile gerçekleştirilen Gürbüz Çocuk Müsabakaları, 1920’li ve 1930’lu yıllarda Türk toplumuna çocuk konusunda önemli mesajlar veren ve her kesimden ailelere açık olan yarışma, topluma gürbüz ve sağlıklı çocuk örnekleri sunmuştur. Bu yarışmaya katılıp Gürbüz Türk Çocuğu dergisinde yayınlanan gürbüz çocuk örnekleri, Türkiye’nin nüfus sorununu çözmek; ekonomik, sıhhi, kültürel ve sosyal yetersizliklerden dolayı bebek ve çocuk ölümleriyle mücadelede toplumsal bilinci oluşturmaya katkıda bulunmuştur. Toplumun ihtiyaçlarına göre hayata geçirilen bu eğlenceli yarışmanın katkısı uzun yıllar devam etmişti.” Konu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: Makbule Sarıkaya, “Gülbüz Çocuk Yarışmaları”, **Atatürk Dergisi**, 2012, ss. 201-224.

³⁴² **Anadolu**, 24 Nisan 1945.

³⁴³ “Ulusal Bayram ve Genel Tatiller Hakkında Kanun”, Kanun No: 2739, **Resmi Gazete**, S 3017 (1 Haziran 1935).

İzmir'in mesire alanlarında dinlenmekte ve piknik yapmaktadırlar. Bu görüşümüze destek olmak üzere bir gazete haberini özetleyerek buraya alalım:

“1 Mayıs Bahar Bayramı dün İzmir’de bayramdan ziyade halkın ve talebenin bahar çiçekleri arasında geçirdikleri bir istirahat günü olmuştur. Sabahın ilk saatlerinden itibaren binlerce talebe grup halinde sokaklarda buluşup kır yerlerine giderken yüzlerce aile de ellerinde azık sepetleri olduğu halde kırlara gitmişler ve akşama kadar eğlenmişler, istirahat etmişler, ağaçlar altında uyumuşlardır. Kızılçullu sırtları, Buca’dan at koşusu sahasına giden güzergah, Bozyaka, İnciraltı, Narlıdere, Balçova ve Pınarbaşı semtleri talebe gruplarıyla, istirahat eden ailelerle dolmuştur”³⁴⁴.

Bir sonraki yıl kutlanan 1 Mayıs Bahar Bayramı'nın da çok farklı olmadığını gazete sütunlarında görüyoruz:

“Sabahın ilk saatlerinden itibaren büyük halk toplulukları İnciraltı Balçova istikametinde kırlara yayılmış, Balçova’da çiçekler arasında kır alemleri yapılmıştır. İnciraltı’nda birçok öğrenci grupları denize girmişler ve bu suretle deniz mevsimini açmışlardır. Kültürpark sabahtan gecenin geç saatlerine kadar halk gruplarıyla dolup boşalmıştır. Bilhassa öğleden sonra Kültürpark’ta ki bütün gazinolar, oyun yerleri, parkın en ücra köşelerine kadar her tarafı dolmuştu. Fuarın ancak açık olduğu günlerde rastlanan kalabalık gözleri okşamış, dün Kültürparkı 20.000 kişi ziyaret etmiştir. Kadifekale sırtlarından başlayarak Kızılçullu köprüsü, köy enstitüsü deresi ve mesireleri, koşu alanı ve Buca sırtlarıyla Bağarası semtleri dün birçok ailenin toplantı yeri haline gelmiştir”³⁴⁵.

1947 yılı Bahar Bayramı kutlamalarında Yeni Asır gazetesinde şu ifade ilginçtir: “Bir Mayıs bahar bayramı bir istirahat günü olmuştur. Birçok fabrikaların ve iş yerlerinin faaliyette bulunmalarına mukabil okullar, resmi daireler kapalı bulunuyordu³⁴⁶. Tüm dünyada işçi bayramı olarak kutlanan 1 Mayıs, işçilerin çalışmaya devam ettiği, öte yandan diğer kesimlerin istirahat ettiği bir gün olarak kutlanıyordu.

13.2.3. 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı Kutlamaları

³⁴⁴ Yeni Asır, 2 Mayıs 1945.

³⁴⁵ Yeni Asır, 2 Mayıs 1946

³⁴⁶ Yeni Asır, 2 Mayıs 1947.

İzmir’de 19 Mayıs törenlerinin yapıldığı yerleri arasında Alsancak Stadı ile Kızılçullu Meydanı yer alıyordu. Törenler ağırlıklı olarak gençlerin spor ve jimnastik törenleriyle geçiyordu. Törenlere mülki ve askeri amirler ile yerel idareciler katılım göstermişti. 1945 yılındaki törenlerde kutlama alanı olarak Kızılçullu seçilmişti. Sonraki yıllarda Alsancak Stadı kutlama alanı olacaktır. 1945 yılındaki törenlerde İzmir’de yaşananlar hakkında basında özetle şunları görüyoruz:

“Atatürk’ün yurdu kurtarmak için Samsun’a ayak bastıkları tarihi günün yıl dönümü dün İzmir’de parlak bir gençlik ve spor bayramı şeklinde kutlandı. Dünkü gün bayram olarak, gençliğin parlak bir hareket günü olarak ciddi bir hareket kaynağı idi. Şehirde sabahleyin bayraklarla süslenmiş binaların önünden geçen izci ve atlet kafileleri trenlerle Buca komşu mahalline gidiyorlardı. Sabahleyin Atatürk heykeli önünde yapılan toplantıda gençlik Atatürk’ün tunç heykeline Ege’nin seçme güllerinden örülmüş çelenkler bırakmıştır. Devlet demir yolları idaresinin Karşıyaka ve Alsancak istasyonlarından birbirini takiben tahrik ettiği trenlerle talebe, izciler ve halk Kızılçullu alanına gitmişlerdir. Talebe ve izciler evvela çamlıkta toplanarak istirahat ve muhtelif oyunlarla vakit geçirmişlerdir. Saat 15,30 da izciler ve jimnastik kıyafetiyle bütün talebeler ve spor kulüpleri mensupları meydanın ortasında sıralanmışlardı... Törende vilayet, parti ve belediye erkani, halkevi üyeleri ile daire müdürleri de bulunmuşlardır. Teftişten sonra muzika istiklal marşını çalmış, meydanı dolduran talebe ve kalabalık halk, hep bir ağızdan marşa iştirak etmiştir. Aynı zamanda direğe bayrak çekilmiştir. Bu sırada İzmir atletlerinin Belkahve’den getirdikleri bayrağı şeref tribünü önünde valiye tevdi olunmuştur... Geçit resmi sona erince evvela erkek talebe ve onu müteakiben kız talebe, sahaya gelerek muntazam jimnastik hareketleri yapmışlardır. Bu hareketler kesif halk kitlesi tarafından heyecanla alkışlanmıştır... Daha sonra Kızılçullu köy enstitüsünün bine yakın talebesi tarafından muhtelif milli havalarla milli oyunları seyredilmiş ve şiddetle alkışlanmıştır... dün gece Altıntaş halk odasında 19 Mayıs gençlik bayramı güzel bir törenle kutlanmıştır... Dün gece C.H.P Dolaplıkuyu halk odasında 19 Mayıs gençlik bayramı güzel bir törenle kutlanmıştır”³⁴⁷.

1945 yılında Alsancak Standında tamamen askeri öğrencilerin katıldığı, izleyicilerinde asker olduğu bir 19 Mayıs töreni yapıldığını gazetelerde görüyoruz³⁴⁸.

³⁴⁷ Yeni Asır, 20 Mayıs 1945.

³⁴⁸ Yeni Asır, 21 Mayıs 1945.

Sonraki yıllarda ağırlıklı olarak Alsancak Stadında törenler yapılırken, gençlerin bu törenlerde spor ve jimnastik gösterileri yaptıkları, halkın törenleri izlemek üzere stada geldiği görülmektedir³⁴⁹.

1947 yılı Haziran ayında yaşanan bir gelişme Türk Gençliğinin Atatürk'e olan bağlılığını göstermesi adına dikkat çekiciydi. Necip Fazıl Kısakürek tarafından yayınlanan Büyük Doğu Dergisi'nde 6 Haziran 1947 tarihinde Rıza Tevfik Bölükbaşı'ya ait olan “*Sultan Hamid'in Ruhaniyetinden İstimdat*” isimli bir manzume yayınlanmıştı. Bu yayın sonrası Atatürk'e hakaret edildiğine yönelik olarak basında bir dizi yayın yapılmıştı. Gazeteler olayı büyük bir küstahlık olarak yorumlarken; Rıza Tevfik Bölükbaşı, adı geçen çalışmasını ülke dışına gönderildikten sonra, 1925 yılında kalem aldığı ve o zaman ki haleti ruhiye ile yazdığını ifade ederek, kendisini aklamaya çalışmıştı. Savcılık tarafından Necip Fazıl Kısakürek ile Rıza Tevfik Bölükbaşı'nın ifadesi alınırken, Türk Gençliği birlik halinde hareket ederek olayı, ülke içinde düzenledikleri bir dizi mitingle protesto etmişti³⁵⁰. İzmir gençliğinin de bu konuya duyarsız kalmadığını görüyoruz. Protesto gösterileri için hem CHP hem de DP örgütleri elbirliği yaparak Cumhuriyet Meydanı başta olmak üzere şehrin çeşitli yerlerinde toplantılar düzenlemişlerdi. İzmir gençliği adına hareket eden miting tertip heyeti başkanı, 21 ve 22 Haziran Cumartesi ve Pazar günü yapılacak olan toplantılara halkı yayınladığı şu beyanname ile davet diyordu: “*Sayın İzmir halkına! Yüce Atatürk'ün mukaddes varlığına ve cumhuriyete yöneltilen menfur hücum karşısında cumhuriyetin bekçisi olan gençlik, her türlü politik düşüncelerden sıyrılarak ve partilerin çok üstüne çıkarak bir protesto yapmaya karar vermiş... İzmirli! Kötü söylentilere kulak asma! Gençlik, Cumartesi günü saat 19'da Ata'nın manevi huzurunda seni bekliyor! Gençliğin bu davetine koş*”³⁵¹. 21 Haziran Cumartesi günü Cumhuriyet Meydanı'nda yapılan mitinge yediden yetmişe çok geniş bir katılım sağlanmıştı. Belediye Başkanı ile parti yöneticilerinde toplantıya katıldığı görülmüyordu. Yeni Asır gazetesinin manşeti şöyleydi: “*İzmir Gençliği Atatürk'e dil uzatanları dün lanetle andı*”³⁵². Sonraki gün yapılan mitingi Demokrat Parti il örgütü organize ederken, CHP il örgütünün de toplantıya katıldığı görülmüyordu. DP İl Başkanı Dr. Ekrem Hayri Üstündağ toplantıda bir konuşma

³⁴⁹ Yeni Asır, 20 Mayıs 1947.

³⁵⁰ M. Hakan Özçelik, “Atatürk Devrimlerine Karşı Faaliyetlerle Mücadele (1938-1960), *Humanities Sciences*, C 7, S 4 (2012), ss. 318-320.

³⁵¹ Yeni Asır, 20 Haziran 1947.

³⁵² Yeni Asır, 22 Haziran 1947.

yapmış; mitingde yaşananlar basına şöyle yansımıştı: “Atatürk dün de büyük sevgi ile anıldı. Demokratların hazırladığı miting İzmirliilerin heyecan ve hislerini ifadeye yeni bir vesile oldu; Demokrat Parti'nin ‘Atatürk’ için hazırladığı büyük miting Atatürk sevgisinin Türk milletinde ne kadar derinliğine ve enginliğine yaşamakta olduğunu bir defa daha göstermiştir... Öğleden sonra saat on sekize doğru Demokrat Parti mensupları, birçok gençler, meslek adamları, kadın ve erkek birçok kabileler mitingin yapılacağı Cumhuriyet meydanında yerlerini almışlardı”³⁵³

1947 yılında yaşanan bu olay İzmir halkının ve gençliğinin Atatürk hassasiyetini göstermesi adına önemliydi.

13.2.4. 30 Ağustos Zafer Bayramı Kutlamaları

İzmir’de 30 Ağustos Zafer Bayramı askeri birliklerin geçit törenleriyle kutlanıyor, o gün “Ordu Günü” olarak kamuoyunda adlandırılıyordu. Cumhuriyet Meydanına giden yollarda halk toplanırken, bir düzen halinde geçen askeri araçlar ile birlikleri selamlıyordu. İkinci Dünya Savaşı’nın sonlandığı 1945 yılında, İzmir’deki 30 Ağustos törenlerindeki hava şöyleydi: “Ordumuzun muhteşem geçidinin halkımız üzerinde yarattığı sevgi tezahürleri o kadar sonsuzdu ki, İzmir şehri ordusunu bu kadar iştirakiyle uzun zamandır kucaklamamıştı. Sabahın ilk saatlerinde bayraklarımızla bir gelin gibi süslenen şehir sokaklarından kahraman askerlerimiz, birliklerimiz ve askeri vasıtalarımız geçtiği sırada halkımız evlerinin pencerelerinden onları hazla seyrediyordu”³⁵⁴.

13.2.5. 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları

Tüm ülke genelinde olduğu gibi Cumhuriyet Bayramı kutlamaları da İzmir’de ayrı bir heyecan içinde geçerdi³⁵⁵. İkinci Dünya Savaşı’nın zor yılları içinde görece sakin geçen törenler, 1945 yılı ile birlikte tekrar eski heyecanına ulaşmaya başlamıştı. Kadın, erkek, öğrenci, asker toplumun her kesiminin katıldığı törenlerde,

³⁵³ Yeni Asır, 23 Haziran 1947.

³⁵⁴ Yeni Asır, 31 Ağustos 1945.

³⁵⁵ Cumhuriyet’in ilk yıllarında İzmir’de yapılan Cumhuriyet Bayramı kutlamaları için bkz: Mehmet Emin Elmacı, Sevi Şeneken, **Atatürk Dönemi’nde İzmir’de Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları**, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı, İzmir, 2017.

İzmir sokakları kırmızı ve beyaza bürünürken, şehir sokakların fener alayları düzenlenirdi. İzmir'deki kutlama gazete sütunları şöyle yansıdı:

“Cumhuriyetin 24’üncü yıl dönümü bayramı dün saat 13’te atılan bir işaret topuyla açılmıştır. Bayram münasebetiyle şehrimiz bayraklarla süslenmiş ve saat 13’te Atatürk heykeline bir çelenk koyma töreni yapılmıştır... Dün gece Demokrat Parti ocaklarında halk odalarında, halkevlerinde ve okullarda serbest müsamereler verilmiş öğrenciler tarafından fener alayı tertip edilmiştir.”³⁵⁶ “Şehirde resmi daireler, caddeler, meydanlar ve evler yer yer bayraklarımızla süslenmişti. Trampet sesleri bulvarlarda ve sokaklarda akisler bırakırken izci, öğrenci, asker kafileri cumhuriyet meydanı istikametinde yığınlar teşkil ediyordu... Saat 10.50’de bandonun çaldığı İstiklal Marşıyla geçit resmi başladı. Kahraman alaylarımızın önde alay sancakları ve komutanları bulunduğu halde geçişleri ciddi muhteşimdi. Türk ordusuna itimadın nişanesi olan sürekli alkışlar halk saflarından yer yer yükselerek Pasaport vapur iskelesinden Tüccar Kulübü önüne kadar devam ediyordu. Ordunun geçişini izcilerin, öğrencilerin, sporcuların, fabrikalara mensup gençlik kulüplerinin geçişi takip etti ve tam 1 saat 20 dakika devam etti. Sıra Demokrat Partililerin geçişine gelmişti. DP vilayet ve ilçe heyetlerini temsilen birçok üyeler bu geçit resminde yer almış bulunuyorlardı... Dün gece askeri birlikler tarafından fener alayları tertip edilmiş halkevlerinde ve odalarıyla parti ocaklarında müsamereler verilmiş, milli oyunlar oynanmıştır... Bu bayrama ait bir hususiyet olarak Dolaplıkuyu’da ve Güzelyalı’da Demokrat ve Halk Parti heyetleri birbirlerinin binalarına giderek tebrikte bulunmuşlardır.”³⁵⁷

Sonraki yıllarda yapılan törenlerde de benzer ifadelerin gazete sütunlarında yer aldığı görülür. Fakat İzmir yerinde 9 Eylül törenlerinde olduğu gibi 29 Ekim törenleri üzerinden bir siyasi hesaplaşma alanının açılmaya çalışıldığı izlenimi dönemin gazetelerinde kendini göstermektedir. 1946 yılında kutlanan 29 Ekim törenlerine o tarihlerde İzmir’i ziyaret eden Genelkurmay Eski Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak’ta katılım göstermişti. DP, Fevzi Çakmak’ı kendi partilerine destek bulmak adına ön plana çıkaran bir siyaset yürütüyordu. Kutlamalar sırasında yapılan resmigeçit töreni İzmir gazetesinden iktidar partisi aleyhine şöyle aktarılmaktadır:

³⁵⁶ *Yeni Asır*, 29 Ekim 1947.

³⁵⁷ *Yeni Asır*, 30 Ekim 1947.

“Sabahın erken saatlerinden itibaren İzmir sokaklarına çıkmış olanlar yepyeni bir manzara ile karşılaşmışlardır. Öyle bir manzara ki, hakiki mahiyeti anlaşılınca insana istikbali huzurla bakmanın inşarını[canlandırma] vermektedir. Sokakları dolduran tertemiz giyinmiş insanların yakalarında kırmızı lacivert rozet vardı ve bunlar (DP) resmini taşımaktaydı. Ve işte bu insan seli, Gazi heykeline yayılan geçit resminde başlarında albayrak ve DP bantları bulunan uzun kabileler halinde durmadan aktı aktı ve yolların iki yanını doldurmuş olan hemşehrilerinin coşkun alkışlarını aldı. Saat 12’de bu coşkun insan seli, İzmir Palas’ın önüne geldi, birikti. Birikti ve sel deniz oldu.”³⁵⁸

Cumhuriyet’in 25. Yılı’nın kutlandığı 1948 yılındaki törenlerde CHP lehinde yayın yapan Anadolu gazetesi, her yıl olduğu gibi törenleri ayrıntılı olarak sütunlarından okuyucularına aktarırken, resmigeçit töreni için şu ifadeleri paylaşmaktadır: *“DP bütün gayretlerine rağmen, en güvendiği İzmir geçit resminde CHP’nin karşısında fena vaziyetteydi... DP’nin bütün gayretleri tam ve mutlak bir fiyasko ile neticelendi. Çünkü CHP ancak tabii şekilde kendi mensuplarını bayrama iştirake davet ettiği halde DP bütün kuvvetini sarfetmiş, buna rağmen mühim bir kısmı çocuklardan teşkil ettiği DP ihtifal[saygı] alayı CHP alayının ancak yarısı kadardı. Ve İzmirli’ler bunu görerek, bu şehirde mevcudiyeti inkar edilmeye yeltenen CHP’nin memleketin her tarafında olduğu gibi İzmir’de de bütün kudretiyle ayakta ve hakim bir vaziyette bulunduğunu bir daha tasdik ve teslim ettiler”³⁵⁹. Aynı resmi geçit törenini okuyucularına sunan Yeni Asır gazetesi ise şu ifadelere yer vermektedir: *“Siyasi partilerin geçişi başladı. Evvela Halk Partisi geçti... Daha sonra Demokrat Partililerin geçişi başladı. Demokrat Partinin geçişi yarım saat kadar sürmüş, sürekli alkışlar, ‘yaşasın hürriyet partisi’ evazeleri ve ‘yeni seçim istiyoruz’ tezahürleri içinde nihayet bulmuştur”³⁶⁰.**

Dönemin yerel gazeteleri üzerinden milli bayram kutlamaları sırasında partilerin seçmen üzerinde etki yaratmaya çalıştıkları, ayrıca partilerin kendilerine yakın gazeteler üzerinden kendi lehlerinde kamuoyu oluşturmaya çalıştıkları görülmektedir. Her ne kadar çok sert tartışmalar olmasa da; toplumu birleştirmesi gereken günlerde milli bayramların İzmir yerelinde siyaset malzemesi yapıldığı, net olarak görmesek te toplumda bir ayrışmaya zemin hazırladığı görülmektedir.

³⁵⁸ **İzmir**, 30 Ekim 1946.

³⁵⁹ **Anadolu**, 30 Ekim 1948, ss.1-3.

³⁶⁰ **Yeni Asır**, 30 Ekim 1948. S. 3.

O günlerin İzmir'in de öğrenci olan Umur Sönmezdağ, Milli Bayram kutlamaları hakkında şu ifadelerle yer vermektedir: “Ortaokul ve lise yıllarımda 19 Mayıs Gençlik Bayramı heyecanla kutlanırdı. Hazırlanan jimnastik gösteri hareketlerini haftalar öncesinden öğrenmeye başladık. Okulun tamamı stadyumdaki 17 Mayıs genel provasına ve 19 Mayıs törenlerine katılırdı. 20 Mayıs günü dinlenme tatili olduğu için lise sınıflarında iken mutlaka Çeşme plajına aramızda gezi tertip eder ve denize ilk girişimizin tadını çıkarırdık. O yıllardan hatırlıyorum da 23 Nisan, 30 Ağustos, 9 Eylül, 29 Ekim törenleri ne çok rağbet görürdü. Kordon'da tertip edilen törenleri izlemek için erken saatlerden itibaren geçişi iyi görebileceğimiz bir yere yerleşirdik”³⁶¹.

---

³⁶¹ Umur Sönmezdağ, “Alsancak 1950”, **KNK**, S 28 (2016 Yaz), s. 45.

SONUÇ

İncelediğimiz dönem içinde İzmir'in sosyal hayatı içinde Belediye'nin çok önemli roller üstlendiğini söylemek yanıltıcı olmayacaktır. Başta sağlık olmak üzere şehir içindeki her türlü kontrol, temizlik işleri ile elektrik, su ve gaz gibi temel ihtiyaçları belediyenin üstlendiği; merkezi yönetimin çok ötesinde vatandaşa hizmet götürdüğünü söylemeliyiz. Bulaşıcı hastalıklarla mücadele kapsamında önemli görev üstelenen belediye her yıl on binlerce vatandaşa çiçek, tifo, tifüs, difteri, kolera aşısı uygulamış; bitle mücadele kapsamında İzmir Tebhirhanesi'nde yüz binlerce eşya dezenfekte edilmiş; on binlerce insan yıkatılmış, uyuz ilacı verilmiş ve saç-sakalları kesilmişti. Şehir içinde yaşamını sürdüren fakir çocukların bakımı üstlenilirken, ücretsiz sağlık kontrolleri yapılmış; yakalanan dilenciler ile işsizler memleketlerine gönderilmişti. Şehir içinde ihtiyacı olan binlerce aileye parasal yardımlarda da bulunuluyordu. Sıtma ile mücadele kapsamında şehir içindeki sulak alanlar kurutulurken, halka ilaç dağıtımı sağlanmıştı. Sıtma ile mücadele ile çevre düzenlemeleri kapsamında şehir içinde pek çok yer ağaçlandırılmıştı. Belediyenin şehrin sosyal hayatı içinde üstlendiği en önemli rollerin başında şehrin temizliği geliyordu. Her yıl on binlerce araba yükü çöp belediye ekipleri tarafından şehir dışına taşınıyordu. Belediye şehir içinde yerlere tükürdüğünü tespit ettiği kişilere bile ceza kesmekten geri durmuyordu. Belediyenin üstlendiği bir diğer görevde şehir içinde faaliyet yürüten esnafın denetlenmesiydi. Eksik gramajlı yada kalitesi düşük ekmek üreten esnaf ile ürünleri açık alanda, uygun koşullarda satmayan esnaf hemen cezalandırılıyordu. Hatta pis ve eski olduğu tespit edilen iskambil kâğıtlarını bile belediye ekipleri imha ediyordu. Bu ve buna benzer pek çok örnek, İzmir'de belediyenin sosyal hayatta üstlendiği rolü göstermesi adına önemlidir. Ayrıca göçlerle birlikte artarak devam eden kaçak yapılarla mücadele kapsamında imar faaliyetlerinin kontrolü de belediyenin önemle üstlendiği bir diğer göreviydi. İstatistiklere bakıldığında İzmir'de savaş sonrası, özellikle 1946 yılı ile birlikte konut sayısının hızla arttığını, 1947 yılıyla birlikte her yıl binden fazla konutun yapıldığını görürüz. Bu hızlı yapılaşma beraberinde pek çok altyapı sorunlarını beraberinde getirmişti.

En temel kamusal hizmetlerin başında gelen su ve elektrik kullanımı konusunda da İkinci Dünya Savaşı sonrasında İzmir belediyesinin önemli teşebbüsleri olmuş; halkı temiz içme suyu ve hayatını kolaylaştıracak elektrik ile

buluşturmak adına yatırımlarda bulunmuştu. Fakat belediyenin en önemli sorunu maddi imkansızlar ile altyapı çalışmaları için ülke içinde yeterli araç-gereçlerin bulunmayışıydı. İmkansızlıklara rağmen su, elektrik konusunda önemli gelişmeler sağlanırken; havagazı temini konusunda yeterli başarı sağlanamamıştır.

İncelediğimiz dönem içinde İzmir'in kültür ve eğlence hayatı içinde tiyatro ve sinemanın önemli bir yeri olduğunu görüyoruz. İzmir'de başta belediye tarafından kurulan şehir tiyatrosu olmak üzere çeşitli kişilere ait özel tiyatroların yıl içinde temsiller yaptıkları görülmektedir. Zaman zaman yabancı tiyatro sanatçıların da temsiller vermek üzere İzmir'e geldiğini görüyoruz. Bu yıllarda İzmir şehri mahallerinde yaygınlık gösteren açık hava sinemaları da İzmirliilerin yaz aylarında en fazla rağbet gösterdikleri etkinliklerin başında geliyordu. Elbette İzmir Fuarı gerek İzmirliiler için gerekse Ege Bölgesi ile Türkiye geneli için en önemli ticari, kültürel ve eğlence zamanıydı. Fuar günleri İzmir, sayısı milyonları bulan yerli ve yabancı ziyaretçi akınına uğrarken, şehir yılın en hareketli günlerini yaşıyordu. Savaş yılları içinde milli nitelik alan fuar, savaş sonrası yabancı ülkelerin de katılımıyla tekrar uluslar arası nitelik taşımıştı. Bu dönem içinde fuar adına en önemli gelişme 1946 yılında UFI (Fuar Endüstrisi Küresel Birliği) üyesi olmasıyla birlikte, fuarcılık alanında giderek artan kurumsal uzmanlaşmaydı.

İzmir'de fuar günleri dışında 9 Eylül işgalden kurtuluş günü törenleri ile milli bayramların coşku ile kutlandığı, halkın yoğun katılım gösterdiği görülmektedir. İncelediğimiz dönem içinde ülke içinde yaşanan siyasi gelişmelerin milli törenlere yansdığı görülmektedir. Hem iktidar hem de muhalefet partileri, özellikle 9 Eylül törenlerinde siyasi rekabete girerek, törenleri siyasi propaganda malzemesi haline getirmektedirler. Canlı bir basın hayatına sahip olan İzmir'de, bir çok gazete yayın hayatına devam ederken; ülke içinde başlayan siyasi rekabet ortamının ilk izlerini İzmir basınında görmekte mümkündür. İzmir'de etkili bir muhalif basın faaliyette bulunmaya başlamıştı.

Savaş sonrası limanı sayesinde İzmir'in ticari hayatında baş gösteren canlanma ve elde edilen gelir, elbette sosyal hayat içindeki canlanmayı da beraberinde getiriyordu. Geniş bir hinterlanta sahip olan İzmir limanı sayesinde ticari kuruluşlar, bankacılık ve sigorta şirketleri olmak üzere pek çok ticari işletmeye ev

sahipliği yapan İzmir; 1940'lı yılların ikinci yarısında Batılı ÷lkelerle başlayan ticari ilişkilerin merkezlerinde biriydi.

KAYNAKÇA

I- Arşiv

Cumhurbaşkanlığı Arşiv Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)

II- Resmi Yayınlar

1326 Aydın Vilayet Salnamesi

Cumhuriyet'in 15. Yılında İzmir, İzmir

İzmir Çocuk Esirgeme Kurumu 1946 Çalışmaları, Gediz Basımevi, Manisa

İzmir İl Yıllığı, 1967.

İzmir Şehri İmar Komisyonu Raporu, İzmir Belediyesi, 1951

İzmir Veremle Savaş Derneği 1949 Yılı Çalışma Raporu, Cumhuriyet Matbaası, İzmir

İzmir Vilayet Salnamesi 1927-1928, Bilgi Matbaası, İzmir, 1929.

Türkiye İstatistik Yıllığı 1950, Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, Yayın No:328, Ankara

İzmir Belediye Başkanlığının 1946 Yılı Çalışma Raporu, 1 Ekim 1946.

İzmir Belediye Başkanlığının 1947 Yılı Çalışma Raporu, 1 Ekim 1947

İzmir Belediye Başkanlığının 1948 Yılı Çalışma Raporu, 1 Ekim 1948

İzmir Belediye Başkanlığının 1949 Yılı Çalışma Raporu, 1 Ekim 1949

22 Ekim 1950 Umumi Nüfus Sayımı, İstatistik Umum Müdürlüğü, Neşriyat No: 359 Ankara, 1954

İzmir Belediye Başkanlığının 1945 Yılı Çalışma Raporu, 1 Kasım 1945.

III- Süreli Yayınlar

A- Gazeteler

Akşam

Anadolu

Cumhuriyet

Demokrat İzmir

İzmir

Ulus

Yeni Asır

Resmi Gazete

B- Dergiler

Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi

Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi

Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi

Ege Stratejik Araştırmaları Dergisi

KNK

Ege Mimarlık

Savaş

Humanities Sciences

Atatürk Dergisi

Pusulula

Akdeniz İİBF Dergisi

ESİAD Yaşam

İzmir Life

Tarih Araştırmaları Dergisi

IV- Araştırma ve İnceleme Eserler

A- Kitaplar

1947 Enternasyonal İzmir Fuarı Yıllığı, Haz: Muzaffer Bengisu, Hasan Anar, Adnan Bilget, Meşher Basımevi, İzmir, 1947.

1948 Enternasyonal İzmir Fuarı Yıllığı, Haz: Muzaffer Bengisu, Hasan Anar, Adnan Bilget, Meşher Basımevi, İzmir, 1948

Bilget, Adnan, **Son Yüzyılda İzmir Şehri 1849-1949**, Meşher Basımevi, İzmir, 1949

Canpolat, Emin, **İzmir Kuruluşundan Bugüne Kadar**, Pulhan Matbaası, İstanbul, 1953.

Çakmak, Fevzi, **İzmir'in Siyasi Hayatında Seçimler(1908-1945)**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2017.

Çavdar, Tevfik, **Türkiye'nin Demokrasi Tarihi**, 4. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara, 2008

Elmacı, Mehmet Emin, Şeneken, Sevi, **Atatürk Dönemi'nde İzmir'de Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları**, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı, İzmir, 2017.

Her Kesin Kitabı 16. İzmir Enternasyonal Fuarı, Haz: Şadi Ayman, İstanbul, 1947.

Hikmet Bila, **CHP 1919-2009**, 4. Baskı, Doğan Kitap, İstanbul, 2008.

İzmir Çocuk Esirgeme Kurumu 1946 Çalışmaları, Gediz Basımevi, Manisa

İzmir Çocuk Esirgeme Kurumu Eski Başkanı Halim Alanyalı'nın Ayrılış Mektubu, 1948.

İzmir Dr. Behçet Uz Çocuk Hastanesi Tarihi ve 1947-1954 Yılları Faaliyetleri, Yay. Haz. Dr. Hümevra Diker, İzmir, 1954.

İzmir Enternasyonal Fuarı Teşhir Edilen Malların Kataloğu İngiliz Pavyonu, İstanbul

İzmir Kent Ansiklopedisi İzmir'de İdari ve Mahalli Yer Adları, C 1, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yay., İzmir, 2013.

Karpat, Kemal H., **Türk Demokrasi Tarihi**, Afa yay., İstanbul, 1996

Kurt, Sadık, **İzmir'de Kamusal Hizmetler**, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kitaplığı, İzmir, 2012.

Serçe, Erkan, **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e İzmir'de Belediye (1868-1945)**, Dokuz Eylül Yayınları, İzmir, 1998.

Tekeli, İlhan, **Cumhuriyet'in Belediyecilik Öyküsü(1923-1990)**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2011

Turan, Şerafettin, **Türk Devrim Tarihi**, IV/1, Bilgi yay., Ankara, 1999

Uz, Behçet, **Atatürk'ün İzmir'i, Bir Kentin Yeniden Doğuşu**, 3. Bs. Haz: L. Ece Sakar, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2011.

B- Makaleler

Akça, Bayram, "II. Dünya Savaşı Yıllarında Ege Adalarından Batı Anadolu Sahillerine Sığınan Mülteciler Meselesi", **Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S 24 (Bahar 2013).

Çadırcı, Musa, "Tanzimat Döneminde İzmir", **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Sayı:3(1993)

Çakmak, Fevzi, "Çok Partili Hayata Geçiş Süreci ve İzmir (1946-1950)", **İzmir Kent Ansiklopedisi Tarih Cildi**, C 2, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayınları, İzmir, 2013.

Çakmak, Fevzi, “Demokrat Parti’nin Muhalefeti Sürecinde İzmir’de İktidar-Muhalefet İlişkisi (1946-1950), **Körfez’de Zaman İzmir Araştırmaları Kongresi**, Ed: Eren Akçiçek, Mustafa Mutluer, Cüneyt Kanat, İzmir, 2010, ss. 97-108.

Düzenli, Şükran, Kavuran, Tamer, “Görsel İletişim Aracı Olan Pul’un Tarihi Gelişimi ve Grafik Ürün Olarak Önemi”, **Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C 28, No:2 (Aralık 2004), ss. 187-204.

Gedikler, Hülya Gölgesiz, Tekin, Saadet, “Osmanlı’dan Günümüze İzmir Kahvehane Kültüründen Kesitler, **Ege Stratejik Araştırmaları Dergisi**, C 10, S 2, 2019

Göçmenoğlu, Tayfur, “Her Mesleğin Kahvehanesi Vardı”, **KNK**, S 24 (2015 Yaz)

Kayın, Emel, “Tarihi Ticaret Merkezi Kemeraltı’nda Değişen Üretim ve Tüketim Modellerinin Mekânsal Yansımaları”, **Ege Mimarlık**, S 40-41 (2001/4-2002/1)

Kökçe, Tefrik İsmail, “Verem Savaş Haftası Münasebetiyle”, **Savaş**, S 1 (1 Ocak 1948), İzmir, 1948.

Makal, Oğuz, “Tarih İçinde İzmir’de Sinema Yaşantısı”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, S 3 (1993).

Özçelik, M. Hakan, “Atatürk Devrimlerine Karşı Faaliyetlerle Mücadele (1938-1960), **Humanities Sciences**, C 7, S 4 (2012).

Sarıkaya, Makbule, “*Gürbüz Çocuk Yarışmaları*”, **Atatürk Dergisi**, 2012, ss. 201-224.

Seymen, Ülker Baykan, “Tek Parti Dönemi Belediyeciliğinde Behçet Uz Örneği”, **Üç İzmir**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1992.

Sönmezdağ, Umur, “Alsancak 1950”, **KNK**, S 28 (2016 Yaz).

Sülün, Uğur, “Fuarların Tarihsel Gelişimi, İzmir’in Türkiye Fuarcılığındaki Rolü”, **Pusula**, Ekim 2012, İzmir Ticaret Odası Yayını.

Tuna, Serkan, “Cumhuriyet Ekonomisinin İlk Devalüasyonu: 7 Eylül 1946”, **Akdeniz İİBF Dergisi**, S 13 (2007), ss. 86-121.

Ürük, Yaşar, “Çocukluğumun Sinema Cenneti”, **ESİAD Yaşam**, S 9 (Ekim 2010).

Ürük, Yaşar, “Sinema Cenneti İzmir”, **İzmir Life**, S 125 (Ocak 2012)

Yetişgin, Memet, Özdamar, Toroshan, “Osmanlı Şehirlerinde Belçika Şirketlerinin Altyapı Faaliyetleri”, **Tarih Araştırmaları Dergisi**, C 37, S 64 (2018).

V- Tezler

Karayaman, Mehmet, **İzmir’de Sağlık (1923-1938)**, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, İzmir, 2005

Kasapoğlu, Sedef, **Sinema Salonlarının Dönüşümü: İzmir Örneği**, Yaşar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2015.

Öztürk, Erdoğan, **İkinci Dünya Savaşı Yıllarında İzmir’de Beslenme Sorunu ve Karaborsacılık**, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir, 2004.

VI- İnternet Kaynakları

<https://www.icec.org/hakkimizda/tarihce/> (Güncelleme: 11.01.2019)

VII- Sözlü Tarih

Nail Atalay Bumin ile yapılan görüşme, Görüşme Tarihi: 14 Mart 2013.

Sancar Maruflu İle Yapılan Görüşme, Görüşme Tarihi: 28 Haziran 2013.

Umur Sönmezdağ İle Yapılan Görüşme, Görüşme Tarihi: 1 Temmuz 2013.

Yaşar Ürük ile Yapılan Görüşme, Görüşme Tarihi: 13 Haziran 2013.

EKLER

EK-1

(26)

Vilâyet Merkezinde hangi hayır ve meslek kurumları vardır ? Bu Teşekküller İdare Heyeti reis ve Âzaları Partilimidirler ? Reislerinin adları .

C. İl merkezinde bulunan hayır ve meslek kurumları ile Başkanlarının adları aşağıya yazılmıştır . Bu teşekküllerin İdare Kurulu Üyelerinin çoğu Partilidirler . Bir kısmının Partiye dahil bulduklarında tereddüt edildiğinden incelenmektedir . Partili olmıyanlar görüldüğü takdirde kayıt muameleleri yapılacaktır .

<u>Kurumun adı</u>	<u>Mevkii</u>	<u>Başkanın adı</u>
Kızılay	İzmir	Bahaettin Nasuh Yörük
Yeşil kulüb	Bornova	Kâzım Musal
Orta ve teknik Öğretim koruma cemiyeti .	İzmir	Hilmi Selvili
Güven kulüb	Bayraklı	Suat Yurtkoru(ikinci reis Osman Kutay)
Türk Maarif cemiyeti	İzmir	İbrahim Gökyayla (İdare Heyeti Başkanı)
İşçi esnaf C. Birliği	"	Hakkı Kiper
Terziler cemiyeti	"	Zihni Boztepe
Esnaf cemiyetleri	"	" "
Karşıyaka kulübü	Karşıyaka	Avukat Refik İnce
Ressamlar cemiyeti	İzmir	Nihat Acemi
Ordu maluller birliği	"	Nuri Anadolu
İsmi ili Öğretmenleri yardım sandığı	"	Cağit Pars
Çocuk Esirgeme kurumu	"	Halim Alanyalı
Bakırcı;Kalaycılar C.	"	Ahmet Mordoğan
Hazır elbiseçiler C.	"	Hamdi Bayraktar
İzmir Furuncular C.	"	Mehmet Öztürkmen
Yük araba sahipleri C.	"	Halim Gözü Kara
Furun işçileri cemiyeti	"	Kadri Ataman
Yorgancılar	"	Adil Öktentürk
Güzel sanatlar	"	Bekir Terbüke
Türk Hava Kurumu	"	Hasan Şevki
Avcılar, atıcılar C.	"	Cenap Artemiz
Liseden yetişenler C.	"	Hilmi Erdim
Sanayi işçileri Cemiyeti	"	Hüsnü Morey
Otel, pansiyoncular	"	Ali Rıza Kirpikli

Belge 1 İzmir İl Merkezinde Bulunan Hayır ve Meslek Kurumları

(BCA, 430.1.665.231.1, ss. 26-28)

<u>Kurumun adı</u>	<u>Mevkii</u>	<u>Başkanın adı</u>
Kolonya, Baharatçılar C.	İzmir	Sadettin En-hoş
Emekli subaylar yardım"	"	H. Hicrani
Küçük kulüb	"	B. Sabri Süley
Tecim okulu bitirenler "	"	Faik Onural
Balıkçılar cemiyeti	"	Ali Reis Karaosmanoğlu
Milli kütüphane	"	Celal Bayar (Müdür Calal Saygı
Bornova avcılar cemiyeti	Bornova	Süleyman İmregün
Kız lisesinden yetişenler"	İzmir	Rahmi Balaban
Ayakkabıcılar cemiyeti	"	Mehmet Emir
Müzayede bedestanı	"	Hasan Filibeli
İzmirspoe gençlik kulübü	"	Haydar Aryal
Manifaturacılar Birliği	"	Hasan Fehmi Serter
Yardısevenler cemiyeti	"	Vekil Latife Bekir Çeyrekbaşı
Şöförler cemiyeti	"	Ahmet Özduruk
Bakkallar "	"	Esat Akı
Deniz işçileri "	"	Mehmet Çetin Asker
Ekmeçiler "	"	Etem Ağyar
Gömrük Hamalları "	"	Halil Şallı
Kutucular "	"	Hayati Çalışkan
Kahveciler "	"	Hasan Yigit
Kasaplar "	"	Şuphi Koyuncuoğlu
Lokantacılar "	"	Maxsut İdikut
Türkiye Turing kulübü	"	Haki Erol
Verem Mücadele C.	"	Ali Halim Bayer
Yetim fakir çocukları okutma cemiyeti	"	İlyas Katalan
Tütün İşçiler cemiyeti	"	Cemal Özbek
Ticarethane memurları ve müstahtemin cemiyeti	"	Mustafa Kavasoglu
Sütçüler "	"	Esat Adar
Yapıcılar "	"	İskender Destreci
Gömlükçiler "	"	Sami Siyal
Şekerciler "	"	Mehmet Ortan
Garsonlar "	"	İbrahim Kiraner
Meyveciler "	"	A. Riza Türkyener
Atışatlı spor kulübü	"	Refik Evliyazade
Altay Gençlik "	"	Osman Kutay
Altınordu spor "	"	Sadi Akkor
Deniz nakliyecileri kulübü	"	Şarl Peter
Gömrük komisyoncular C.	"	Fahri Berkem

<u>Kurumun adı</u>	<u>Mevkii</u>	<u>Başkanın adı</u>
Göztepe Gençlik kulübü	İzmir	İhsan Kayın
İlk okulları koruma C.	"	Abdüsselam Akgünlü
İzmir Sanayi Birliği	"	Mehmet Ruşen
Karşıyaka Gençlik kulübü	"	Kemal TalatKaraca (Ahiren Ölmüştür)
Kültürpark Tenis kulübü	"	Ali Halim Bayer
Karataş hastanesi idare C.	"	Davit Atyas
Milli İktisat ve tasarruf C.	"	Hasan Fehmi Serter

EK-2

Fotoğraf 1 İzmir Enternasyonal Fuarı

Fotoğraf 2 İzmir Enternasyonal Fuarı

ÖZGEÇMİŞ

1983 yılında Yatağan'da doğdum. 1999 yılında Sakarya Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih bölümünde başladığım lisans eğitimini 2003 yılında; 2004 yılında Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ortaöğretim Alan Öğretmenliği alanında başladığım Tezsiz Yüksek Lisans eğitimini 2005 yılında; 2011 yılında Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü bünyesinde başladığım Tezli Yüksek Lisans programını “İkinci Dünya Savaşı Sonrası İzmir’de Sosyal Yaşam (1945-1950)” isimli yüksek lisans tezi ile tamamladım.

20/08/2019

Şirin ÇAKMAK

